

Jü Evangelio San Lucajta Jïojtekähui

Lucasta Teófilotau jïojtekähui

1 ¹Juebénaka éaka áu kikkimusula tua lútula ä jïojte báreka juka ímì ito násuk tua yö lütüriapo yeu sikamta, ²jume kësampo naateka bem pusimma ä bíchakame jume itom ä majtiakame, éntokim ä tekipanuy íká Diosta nooki. ³Ínapo éntok chúkula béja át nátemajjsuka jáchin ä naatekähui éntok simekut tüisi suasuka, kétne émou ä jïojte báreka taahuak ä huëpo Bénasi, empo Teófilo huatem násuk yörihuame, ⁴em ä täyanakë béchïbo huaka em majtiahuakähui ä lütüriatukähui.

Jü Juanta yeu tómtinake bétana nokhuame

⁵Juka Herodesta Judeapo reytuko, senu sacerdoté Zacarías ti téhuaaka tiöpopo tékiakay, Abíasta géntepo jometukay. Ä jubi éntok Arónta familiapo jometukay, éntok Elisabet ti téhuaakay. ⁶Náhuichikam lútula jíápsay Diosta bíchäpo, éntok kaita juénasi jita áme bétana nokhuay, bueítukim Señorta nésauro johuay. ⁷Të katim üusekay, bueítuk

Elisabet kaa äasoay, éntokim, béja yoiyötukay.

⁸Sejtu táapo, sacerdoote tékil huë páman Zacarías ta tiöpopo Diosta bíchäpo jita ä joaysu, ä tékiakä pámani, ä yoiyöturim ä huériapo Bénasi, ⁹jume tiöpopo tékiakame ä huéria pámani, Zacarías áma yuktiahuak, juka inciensa ä táanakë béchïbo, Señorta altariu huáijhua kibakeka. ¹⁰Huanäi síme jü pueblo päku aneka Diostau oraciempo nokay, inciensa táahuayo. ¹¹Huanäi Diosta ángel Zacariastau yeu machiak, incienso altarta bátam bétana hueka. ¹²Huanäi, Zacarías ä bíchaka guómtek, éntok kaachin an máchika majhuëy. ¹³Të jü ángel ínel áu jiaahua:

—Zacarías, katë májhue, jü em nétanëu Dios enchi jíkkajak. Jü em jubi Elisabet ili outa asoanake. Juan të ä téhuaatuanake. ¹⁴Huanäi tüisi al-lehuame émou ayunake, éntok juebénaka al-leaka tahananake yehüä tómtékä béchïbo, ¹⁵bueítuk jü em üusi yörisi jíputunake Diosta bíchäpo. Vinota o jita ái nanaa kóhuamta kaa ä jinake, éntok kee yeu yoreka Espiritu

Santoy tápunitunake. ¹⁶Juebena Israelitam Dios Señortau bíchaa am jíapsi kúaktianake. ¹⁷Huäri Espíritu úttiära Elías profeetatat anei Bénasi áamak annake, huäri úttiäray Señortapat huéenake, jume áchayhuarim bem úusimneu bíchaa kaa béttek jíapsitam jípunakë béchibo, éntok huame kaabeta yöreme jábetam yörinakë béchibo. Júnëli béja jume Señortau rúktinakeme tüisi majtianake tülisi Señorta am mabetnakë béchibo.

¹⁸Zacarías ínel áu jiaahua jü ángeltahui:

—¿Jáchisune íkai jüneríanake? Bueítukne öla, éntok ín jubi júne jámyöla.

¹⁹Á yómmiaka ínel áu jiaahua jü ángel:

—Ínapone Gabriel, Diosta bíchápo aneme. Äbone bíttuari íkai bemela nokta enchi téjhua sáyhuaka. ²⁰Enë kara noknake, éntoke múurotaka tahuanake, íkai ínel yeu simëu núkisi, kía juka ín émou noki kaa em súalekä béchibo. Íri sime lütüriatata yeu huéenake, taahuata yúmako.

²¹Huä génte éntok Zacaríasta boobícháihuiy, éntok emom temajey huaijhua tiopopo ä bínhuatü béchibo. ²²Të Zacarías päkun yeu sika béja kara ámeu nokaka taahuak. Huanärim béja jünëiak jita áu yeu machiakähui jum santuariopo, áapo éntok séñampo ámeu nookay, junëli béja múurotaka taahuak.

²³Huanäi juka ä tékia áma yáasuka, jume taahuarim yúmariasuka, béja ä jóau

bíchaa siika. ²⁴Chúkula huame taahuarim simsuko, béja ä jubiahua Elisabet abe asoaka yeu siika. Huanäi ä jóapo kaa yeu siika, mamni metpo, ínël jíakari: ²⁵“Íkai inou yáhuak, jü Señor ímëi taahuarim huëpo, béja nee ä úhuak, juka tiusi máchiraata simem bíchá násuku.”

*Jü Jesústa yeu tómtinake
bétana nokhuame*

²⁶Búsan mecham huéeyo, jü ángel Gabriel áman bíttuahuak Diosta bétana, Galiléa buere joarahui Nazaret ti téhuakähui, ²⁷jámut bemetahui. Huäri éntok áuritukay, ili yoreme jübua yötume ä jubisey, José ti téhuaakame. Davidta familiampo jometukay. Jü jámut beeme éntok María ti téhuaakay. ²⁸Huanäi ä anëpo kibakeka, ínel áu jiaahua jü ángel:

—¡Dios enchi ania al-leäel! Señor émomaki. Áapo tühuata emo bétana näikiala sime jáamuchim násuku.

²⁹Të áapo ángelta bíchaka, kaachin an máchika taahuak, juka ä nokakä béchibo. Huanäi ínel éiyay:

—¿Jíta teboterisa jáni íri?

³⁰Huanäi jü ángel ínel áu jiaahua:

—María, katë májhue. Diosta tü eähue jájamlá. ³¹Én éntok abe asoake tahuanake. Usi outë asoanake, éntok JESÚS të ä téhuaatuanake. ³²Íri buéresi ériana. Jikat bétana usiari ti téhuaana, jü Dios Señor éntok juka ä áтчay David Rey nésaauri ä

máknake. ³³Huanäi Jacobtamak huéerimmak reytaka nésaunake jíba béchíbo. Huä ä reytaka ä nésahueu éntok kaa lütinake.

³⁴Huanäi María ínel áu jiaahua jü ángeltahui:

—¿Jáchisu éntok íri huéenake, bueítuk ínapo kennee kuuna?

³⁵Huanäi jü ángel ä yómmiaka ínel áu jiaahua:

—Jü Espíritu Santo emo béppatunake. Huanäi jü jikat anemta úttiära ä jékkay enchi jékkatuanake. Huäri béchíbo jü santo ili usi yeu yoremtnakeme, Diosta Üusi ti téhuaana. ³⁶Éntok két jü em huahuaji Elisabet, áapo két abe asoaka tahuala, ä jámyölatukä násuku, én béja búsan meeça, abe asoakari, jü kara asoame ti täyahuame, ³⁷bueítuk Diosta béchíbo kaita obiachisi maachi.

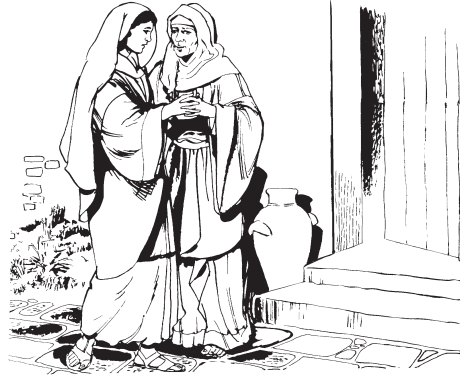
³⁸Huanäi béja María ínel jiaahua:

—Ímine aane, Señorta nésau yáa báreka. Éläpo inot chúpatunake jü enchi inou nokakähui.

Huanäi béja jü ángel ä tö siika.

María Elisabetta jóau nöttisek

³⁹Huámechi taahuarimmet María bamsipo yeu siika, buere joära Judeau bíçhaa; íri pueblo júya káhui násuk taahuay. ⁴⁰Huanäi Zacaríasta jóau kibakeka, Elisabetta tebotuak. ⁴¹Huanäi jü Elisabet Maríata teboteri jíjikkajaka, jü ili usi tómpo chéptek. Huanäi éntok Elisabet Espíritu Santoy tápunak, ⁴²éntok tüisi kusisi ínel jiaahua:

(San Lucas 1:40)

—Diosta tü eäu emo bétana náikiari sime jáamuchim násuku, éntok ä tü eäu tápuni jü em tómpo yoremtnulame. ⁴³¿Jatchiakasu ínapo áma yeu púari, juka ín Señorta áye nee äbo bínnaké béchíbo? ⁴⁴Bueítukne em teboteri jáhuia im nakammeu yúmako, ili usi al-lerimnea ín tómpo chéptek. ⁴⁵Úttesi al-lechuamta jípunake jü ä súsualekame, bueítuk lütüriatata yeu huéenake juka Señorta bétana émou nokakähui.

⁴⁶Huanäi María ínel jiaahuak:

In jíapsi buéresi Señorta úttile.

⁴⁷In espíritu éntok al-leiya, Dios ín jínëulerotachi.

⁴⁸Bueítuk kaita nee béj-riay junne, nee yeu púhuak, áapörík nésau jíba joamta, éntok, én naatekam Diosta tü eäu nee jájamlä tíanake sime nat tomti kateme.

⁴⁹Bueítuk jü Dios jita jo árahueme buere tühuata inou yáhuak.

Santomme, jume ä téhuam.

⁵⁰Diosta yore nak jiokolëu jíba sime nat tomti kateme béchíbo.

Jume ä majhuëka ä yöreme.
51 Ä mámammae yún jita bueere yáala, am chíbejtiak jume bem jiápsipo kaa tü eerim emo buérialeka aneme.
52 Jume úúttiakame reyta yeyesäpo yeu am jaasek; éntok jume bétuk emo nüyeme éntok jikau tóboktiak.
53 Huame tébäureme buéresi tühuata miikak; huame rikom éntok kaita am makaka am sákatuak.
54 Juka nación Israelta ä nésahui joamta aniak, yore ä nak jiokolibeu kaa koptiaka ä jiokek.
55 Júkái ámeu nookak, itom yoiyöhuammehui, Abrahamtamaki, éntok jume ä üusimmaki, jíbapo béchibo.
56 Huanäi María báij metpo jäni Elisabetamak taahuak. Chúkula béja ä jóau nóttek.

Juan Bautistata yeu tómtékähui

57 Jü Elisabet jume taahuarim yúmariasuka, outa asoak. **58** Diosta jüneli ä nak jiokekaleka béchibo. Huanäi jume áa chíkola jóakame éntok jume ä huahuayriam ámanim ä bitchak. Huanärim úttesi al-leakam taahuak, Diosta junéli ä jiokekaleka béchibo. **59** Guoj naiki taahuarim yúmak, ä circuncidaroatebok, juka ili usita. Huanärim ä áchay téhuam, Zacaríasim, ä téhuaatua báarey. **60** Të jü ä áyehua ínel ámeu jiaahua: —Èe; Juan ti téhuaanake.
61 Huanärim ínel áu jiaahuak: —¿Jatchiaka? Kaabe junéli téhuak enchim huahuayrim násuku.

62 Huanärim séñampo juka ä áchaytau nátemajek, jáchin juka ili usita ä téhuaatua bárëhui. **63** Huanäi ili tablata aahuaka, ínel át jiojteck: “Juan ti téhuak.” Huanäi simetaka át guómtilatata taahuak. **64** Senu huéchiapo áu étapok jü teeni. Júchi ára nokaka taahuak, éntok Diosta úttil táyteck. **65** Huanäi sime jume áme chíkola jóakame át guómtéka taahuak. Sime jume Judea buiärapo káu jómem, íari bétanam jíba nookay. **66** Sime ä jikkajakame bem jiápsipo ä ériasakay, ínel jákari: —¿Jábese jäni íri uusi? Señorta mámam éntok jíba áamak aaney.

Zacarías ta profetisarukähui

67 Huanäi Zacarías, ä áchayhua, Espíritu Santoy tápunika, Diosta bétana nookak, ínel jákari:
68 Úttesi türi jü Senor, jü pueblo Israelta Dios. Ä pueblou yebij-la, ä jínëu báreka.
69 Itom jínëunakemta tua úttiakamta itom násuk toboktiak, jukä nésauta ä yáarialamta Davidta familiapo.
70 Jume santo profetam tenimmeyi nokakä bénasi, jume kësamriapo kateme:
71 itom omtíame násuk itom yeu jábuak; jume kaa itom bíbit péäu mámpo itom yeu huíkkek.
72 Juka itom yoiyöhuam jiokolínake bétana ä noki kaa koptiak, éntok huaka nokta ä yechakähui, tühuata itou ä yáa rókähui.

- ⁷³ Abraham itom áchaymak nokta chúpala, juka itom ä mák rókähui,
- ⁷⁴ itom omtíame násuk yeu huíktaka, kaabeta májhueka, áapörík itom jo ïau itom jonákë béchïbo,
- ⁷⁵ santosi ito núyeka, éntok lútüla jíapsihuamta jípureka, áapörík béchïbo, itom kókkou núkisi.
- ⁷⁶ Émpë éntok, ili uusi, hua jikat anemta bétané profeetapë täyana, bueítukë Señortapat huéenake ä böom rútuaktiasimeka.
- ⁷⁷ Éntoke ä téjhuaanake juka pueblota, jáchin ayuka ä jinëutunakë béchïbo, Diosta bejrimmet am jiokorina béchïbo.
- ⁷⁸ Dios tüisi ä jíapsipo huáijhua naateka itom nákke, jikat bétana bemela taahuari machiriata itom miikak,
- ⁷⁹ huame kaa machiku aneme éntok mukia jékkaapo aneme, machiria báreka, türi böou itom yeu jábua báreka, kaa huanti jíapsihuäpo böochi.
- ⁸⁰ Huä ili usi éntok yötusimey, éntok ä espírituhua úttiata nüsimey, éntok mékka ániapo jóakay Israelta pueblou áu yehuä machiriäpo tájti.

Jáchin Jesústa yeu tómtékähui

(Mt. 1:18-25)

2 ¹Huamechï taahuarimmet ínel yeu siika síme ániat rey Augusto César néshuek símem

áu censaruak sáuhuek. ²Ïri censo bat yáahuak Cireniota Síriapo gobernadortuko. ³Huanäi síme bem pueblom békataana sájjak emo censarua báreka. ⁴Ïaribéchïbo, José Nazaret pueblo bétana Galiléa buiärapo jikau siika, Judea buiaräu bíchaa, Davidta pueblou Belén ti téhuaakähui, Davidta familiampo ä jomë béchïbo. ⁵Ámanim sájjak, emo censaruateboseka. Mariata juubiapo ä máktaka ä huériay, të kee ä juubey, áapo éntok abe asoay. ⁶Bempörim áma aneysu jume taahuarim yúmariak, ä asoanakähui. ⁷Huanäi béja ä jípurek, juka kësam asoata, sánkompo ä bëtiak. Éntok pesebrepo animaalim jíjïbuäpo ä teekak. Bueítuk síme hotelim tátapuniakay.

*Jume ángelesim éntok
jume pastorim*

⁸Huämi buiärapo két pastorim aaney, tukaapo kabaram suayaka, kaa kocheka. ⁹Huanäi éntok Señorta ángel ámeu yeu machiak. Jü Diosta lóoria éntok natechíkola, am machiriak. Huanärim tüisi

(San Lucas 2:8)

guómték. ¹⁰Të jü ángel ínel ámeu jiaahua:

—Katem májhue, bemela tü noktane enchim téjhuaasek, úttesi al-leehuasi maachi, símem béchíbo. ¹¹Davidta pueblopo, enchim béchíbo yeu tómték, éni, jü yore jínèunakeme, jü CRISTO jü Señor. ¹²Ímirem át suanake, ä jüneria béchíbo: Ili usitem sánkompo bitiatá téunake, pesebrepo animaalim jíjibuäpo bökamta.

¹³Huanäi ángeltamak senu huéchiapo juebena huete ángelesim, Diostamak téhuekapo aneme, áma yeu machiak, yörisi Diosta úttileka éntok ínel jíaka:

¹⁴¡Looria Diosta béchíbo téhuekapo!

¡Buíapo yánti jíapsihuame, éntok tü eeri yoremem béchíbo!

¹⁵Huanäi jume ángelesim téhuekau bíchaa am sájjako. Jume pastorim ínel náu jiaahua:

—Jánte pueblo Belénihui, ámate ä bínnake juka áma yeu sikamta, juka Señorta itou yeu machiriakähui.

¹⁶Tüisim bamsipo yeu sájjak. Huanärim Maríata éntok Joséta téhuak, éntok juka ili usita pesebrepo bökamta. ¹⁷Ä bíchaka, akim ä jüneriatebok, juka ili usita bétana ámeu nokhuakähui.

¹⁸Símetaka ä jíkkajakame áachim guómtilatata taahuak, jume pastorim ámeu nokähui.

¹⁹Të María símeta ä jíápsipo ériasimey, áu huáateka. ²⁰Huanäi jume pastorim tüisi Diosta looria úttileka éntok al-leaka nóttek

símeta buere jita bem bíchakähui, éntok bem jíkkajakäu béchíbo, bueítuk síme bem téjhuaripo áman chúppuk.

Jesústa tiöpou nüpahuakähui

²¹Guoj naiki taahuarim yúmako, usitam circuncidaroa báreka. Huanäi Jesús tim ä téhuaatebok. Ímëi téhuam jü ángel ä mákakay, ketune kee jee Maríata tómpo ä yorem TUYO.

²²Jume taahuarim yúmako, Moiséjta ä nésahuekä páman chichä machiku yeu sika türika tahuak, buere joära Jerusalénihum ä nüpak, Señorta mámpo ä tóij báreka. ²³Señorta leyto ä jiojteri bénasi: “Síme ili ou késampo yorekame, Santopo náikiatunake Señortau bíchaa.” ²⁴Señortau am toij béchíbo, leyta jíä bénasi, guoy möelim o guoy guókohuim, sacrificiata béchíbo.

²⁵Senu yoreme, Simeón ti téhuaaka, Jerusalémpo aaney. İri yoreme lütüla jíápsay, éntok Dios huáatey. Israelta jíapsi yechanäu Diosta ä jínèunakähui boobíchaihui. Espíritu Santo éntok áa béppa aaney. ²⁶Espíritu Santo au yeu ä machirialatukay, kee jee mukeka juka Señorta bétana yeu púata, ä pusimnea ä bínnakähui. ²⁷Jü Espíritu Santo ä innètuak, huanäi tiöpou bíchaa sika. Ä áchayhuam ili usi Jesústa tiöpou ä nüpako, áu ä yá béchíbo juka leyta jíapámani. ²⁸Jü Simeón, juka ili usita mámpo ä nüka, Diosta baysahueka, ínel jiaahua:

²⁹Én ál-la, ín Señor, ín simepë.

Yanti nee jíapsítua, em noki
jíápámani,

³⁰ bueítuk ín pusim ä bitchak,
juka em jínëuria.

³¹ Síme pueblom bíchäpo, itomë ä
téjhuaasuk:

³² Áapo jü machiria, jume kaa
Israeltamak huérim, am
machirianakë béchïbo,
jü gente Israelita yorihuame.

³³ Ä áyehua éntok José,
guómtilatakam ä jíkkajay, símeta
júkái áa bétana nokhuayo.

³⁴ Jü Simeón Diosta tu eäu am
makkaka. Jü Mariáta, Jesústa
áyebeu, ínel jiaahuak:

—Én éntok i usi juebenam
kóm tátab béchïbo, huatem éntok
tóboktiä béchïbo, jume pueblo
Israelpo joomem. Éntok ímï
jünakiachitunake: juebénakam
ä omoutenake. ³⁵ Ínëli yeu
huéenake: ejparam em jíapsipo
naa búrujti emót kíktenake.
Juebenak jita éhuil jíapsipo
éehuamta yeu buíjtunakë béchïbo.

³⁶ Ama aaney, kétchi, senu
jámmut, juka bát bíchaa
ayunakemta jüneriame. Aana
ti téhuaaka, Fanuelta maala,
Aserta familiapo jometukay.
Áapo béja tüisi jámyölatukay.
Bemetaka kunak huanay guoy
búsan huásuktiapo jíba amak
jouhuak. ³⁷ Të béja jókoptulataka
ochenta áma naiki huásuktey.
Buere tiöpopo kaa yeu huéiyey,
taahuarit tukaarit naa búrujti,
Señorta tekipanuariaka,
ayuunaka éntok oracionim joaka.

³⁸ Ana huämi horapo, Diosta
baysahueka, jü ili usi Jesústa
bétana ámeu nok táytek, síme

huame Jerusalénta jínëunakemta
boobíchaihuimmehui.

Nazareu bícham, júchi nóttek

³⁹ Chúkula juka Señorta leypo
huémta áma yáasuka, Galiléahuim
nóttek, buere joära Nazareu
bíchaa. ⁴⁰ Jü ili usi yötuy, éntok
úttiata nüyey, éntok yún jita
täyasimey. Diosta tü eäu éntok
ámaktukay.

Jü ili üsi Jesús tiöpopo

⁴¹ Jume ä áchayhuam chíkti
huásuktiapom jum Jerusaléniu
yayajay pajko pájcuapo an báreka.

⁴² Pájcuapa pajkota yúmak, bem
ä boojoria bénasi, Jerusaléniu
bícham sájjak. Jesús béja dooce
huásuktiriam yúmaria. ⁴³ Pajkota
chúpuko, nottilataka am kateyo,
jü usi Jesús Jerusalémpo taahuak.

José éntok ä áyehua katim
jüneyay. ⁴⁴ Béja senu taahuapom
boojouhuay, genteta násukim ä huë
téiyey. Kaa ä téaka éntok, akim
ä jariu táytek, bem huahuayrim
éntok bem täyame násuku, ⁴⁵ tem
kaa ä téaka, Jerusaléniu bíchaa
nóttek, ä jariuboka.

⁴⁶ Chúkula báij taahuarim huéy,
akim ä téhuak jum tiöpopo,
jume maestrom leyta yore
majtíame násuk káteka, am nok
jíkkajaka éntok ámeu nátemajeka.

⁴⁷ Huanärim síme át guómtilataka
ä jíkkajay tüisi jita ä täya tíakari,
éntok tepa áma huéchiasi jíba am
nok yómmiä béchïbo. ⁴⁸ Huanärim
ä bíchaka, át guómték. Huanäi jü
ä áyehua ínel áu jiaahuak:

—In asoa, ¿jatchiakasë ínel
itom yáuhuak? Ínapo, éntok em

áchay, tüisite jiápsipo kókosi éaka enchi jariay.

49 Huanäi áapo ínel ámeu jiaahuak:

—¿Jatchiakasem nee jaria?
¿Jachem kaa jüneiya ín Átchay tékilpo ín annakëhui?

50 Të bempo kaa jüneiyay jita ámeu ä nokakähui.

51 Huanäi ámemak nóttek, Nazareu bíchaa. Huanäi jíba ámeu bétuk áu nüyeka yötuy. Á áyehua éntok, símeta íkãri ériasimey ä jiápsipo. **52** Jesús éntok chëhuasu éntok ä takahuapo yötusimey, éntok Diosta tü eäpo éntok yoremem bíchäpo.

Juan Bautista géntemueu nookak

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

3 ¹Quince huásuktiriampo juka rey Tiberio Césarta yäura Romapo néshueyo, jum Judea buiärapo éntok Poncio Pilato gobernadortukay, Herodes éntok Galiléa buiärapo yäuratukay, ä saila Felipe Itureapo éntok Traconite buiärapo, Lisaniás éntok Abiliniapo yäuratukay.

2 Anasta éntok Caifásta sumo sacerdotetuko, Diosta bétana noki áu yepsak, Juan, Zacaríasta üusibehui, mékka ánia see päriapo ä aneyo. **3** Huanäi áapo síme Jordán bathue mayoamak géntemueu noksiméka huéiyey, batöhuamta éntok Diostau bíchaa jíapsi kúaktiahumta jume bem Dios bejrim jiokoriná béchibo.

4 Isaías profeetata jiojteri bénasi ínel ä jiäpo:

Jiahui mékka ánia see päriapo chaaye:

“Señorta böomem tüte, ili böom éntokem rútuaktia.

5 Síme huame buía jójoroim nanahuittena, jume chopöriam, éntok káuhuim, jume böo chachakuim éntok rútuaktiana; éntok jume böo rúrumuyim tütena.

6 Huanäi síme génte ä bínnake Diosta jínëuria.”

7 Juebena yóremra au yeu sájjak emo batö iäka, huanäi ínel ámeu jiaahuak:

—¿Eme géntem bakot usiarim!
¿Jábesu enchim majtiala emo ä tö tenni sáhueka huaka Dios omtirata yebijnakemta? **8** Türi takame jípu báreka eiya, emo jíapsi kúaktiaka. Éntok katem enchim jiápsipo ée taite: “Béjate Abrahamta itom áchaypo jípure”; senu huémtane enchimueu nooka, Dios kía ímí tétampo júne ára am toboktia, jume Abrahamta üusim. **9** Bueítuk két jume tépuam béja júyam nahuapo kéchari, síme jü júya kaa türik takame chúktiahuaka tájju jímmana.

10 Huanäi jü génte béja ä temajek, ínel áu jákari:

—¿Jítasute, júntuk yáanake?

11 Huanäi Juan am yómmiaka ínel ámeu jiaahua:

—Jü guoyik sánkokame, juka kaita jípuremta huépülam máknake; jü buáhuamta jípureme, juka kaita jípuremta miknake.

12 Jume yäura tómita náu tótojaihui két áu yájjak emo batö iäka. Huanärim ínel áu jiaahua:

—Maestro, ¿jítasute yáanake?

¹³Áapo ínel ámeu jiaahua:
—Katem úttiapo jita aahua
enchim sáyhuakäpo áman jíbba.
¹⁴Huate sontarom két ä
nátemajek ínel jíakari:
—Ítaposu, ¿jítasasute yáanake?
Huanäi ínel am yómmiak:
—Katem jabetau kaa huéeläpo
jita aahua, ál-la enchimmet
nésayhuakäpo áman jíbba. Katem
yaurapo emo tekipanoä tíaka,
jábeta guómtiaka jítasu ä úhua.
Enchim béjtuahuä beyem al-leiya.
¹⁵Jü gente éntok át suaka ä
bitchay simeta juka huémta, bem
jiápsipo éntokim emo nátemay,
ínel jíakari: “Jamak Juan ájaria
jäni jü Cristo.” ¹⁶Huanäi Juan
simemmeu ínel jiaahua:
—Lútulay ínapo bäampo
enchim batöa; të äbo huéiye senu
ino béppa chë yörisi maachi,
éntok chë nésahue. Huakäi
béja ínapo katchanne júne áu
kóm chätuka bocha huíkyam ä
búttiriapo yúmala. Huäri béja
enchim batönake Espíritu Santoyi
éntok tájjiyi. ¹⁷Ái huijhuijtiahuame
ä mámpo óorek, juka erata tülisi
ä tüte báreka. Chúkula éntok
jume tirijkom ërianake jum kaa
am nasontenakepo, juka pajata
éntok náu yéchaka jum táijta kaa
tutukëpo ä táanake.
¹⁸Íkäiri éntok huate jita ámeu
nokaka, am téjhuay, juka genteta
tühua bemela nokta bétana.
¹⁹Huanäi jü Juan kuttílasi áu
nookay jü rey Heroodestahui ä
saila Felipeta jámut ä jípuré tíaka
(Í jámut Herodias ti téhuaakay),
éntok huate jita büruk kaa türík
ä yáalä béchíbo. ²⁰Júnëli jita kaa

huéchiasi yáalataka jü Herodes,
júchi áa béppa, Juanta páttiatebok
jum cárcelpo.

Jesús batöhuak

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

²¹Júnaköri síme pueblota emo
am batöayo, Jesús két batöhuak.

Huanäi Diostau oraciompo ä
nokayo, jü téhueka áu étapok.

²²Espíritu Santo át kóm siika,
guókouta bénasi takahuaka.

Téhuekau bétana éntok áu
nokhuak, ínel jíakari:

—Émpë ín Üusi ín yeu púari,
éntok ín nákehui.

***Jesústa yoiyöhuam bannaataka
kateme***

(Mt. 1:1-17)

²³Áapo jü Jesús ä tékilhua
naatekari, jíba tua jamak treinta
huásuktiriam huériay. Huä Joséta
üusi ti ériahuame. José éntok
Elíta áchayekay. ²⁴Elí éntok
Matatta áchayekay. Matat éntok
Levíita áchayekay. Levíi éntok
Melquita áchayekay. Melqui éntok
Janata áchayekay. Jana éntok
Joséta áchayekay. ²⁵José éntok
Matatíasta áchayekay. Matatías
éntok Amósta áchayekay. Amós
éntok Nahumta áchayekay. Nahum
éntok Eslita áchayekay. Esli éntok
Nagaita áchayekay. ²⁶Nagai éntok
Maatta áchayekay. Maat éntok
Matatíasta áchayekay. Matatías
éntok Semeita áchayekay. Semei
éntok Joséta áchayekay. José
éntok Judáta áchayekay. ²⁷Judá
éntok Joanata áchayekay. Joana
éntok Resata áchayekay. Resa
éntok Zorobabelta áchayekay.

Zorobabel éntok Salatielta áchayekay. Ì Salatiel éntok Nerita áchayekay. ²⁸Neri éntok Melquita áchayekay. Melqui éntok Adita áchayekay. Adi éntok Cosamta áchayekay. Cosam éntok Elmodamta áchayekay. Ì Elmodam éntok Erta áchayekay. ²⁹Er éntok Josuéta áchayekay. Ì Josué éntok Eliezerta áchayekay. Eliezer éntok Jorimta áchayekay. Jorim éntok Matatta áchayekay. ³⁰Matat éntok Levíita áchayekay. Levíi éntok Simeónta áchayekay. Simeón éntok Judáta áchayekay. Judá éntok Joséta áchayekay. José éntok Jonánta áchayekay. Jonán éntok Eliaquimta áchayekay. ³¹Eliaquim éntok Meleata áchayekay. Melea éntok Mainánta áchayekay. Mainán éntok Matatata áchayekay. Matata éntok Natánta áchayekay. ³²Natán éntok Davidta áchayekay. David éntok Isaíta áchayekay. Isaí éntok Obedta áchayekay. Obed éntok Boozta áchayekay. Booz éntok Salmóna áchayekay. Salmón éntok Naasóna áchayekay. ³³Naasón éntok Aminadabta áchayekay. Aminadab éntok Aramta áchayekay. Aram éntok Esromta áchayekay. Esrom éntok Faresta áchayekay. Fares éntok Judáta áchayekay. ³⁴Judá éntok Jacobta áchayekay. Jacob éntok Isaacta áchayekay. Isaac éntok Abrahamta áchayekay. Abraham éntok Taréta áchayekay. Taré éntok Nacorta áchayekay. ³⁵Nacor éntok Serugta áchayekay. Serug éntok Ragauta áchayekay. Ragau éntok Pelegta áchayekay. Peleg

éntok Heberta áchayekay. Heber éntok Salata áchayekay. ³⁶Sala éntok Cainánta áchayekay. Cainán éntok Arfaxadta áchayekay. Arfaxad éntok Semta áchayekay. Sem éntok Noéta áchayekay. Noé éntok Lamecta áchayekay. ³⁷Lamec éntok Matusalénta áchayekay. Matusalén éntok Enocta áchayekay. Enoc éntok Jaredta áchayekay. Jared éntok Mahalaleelta áchayekay. Mahalaleel éntok Cainánta áchayekay. ³⁸Cainán éntok Enósta áchayekay. Enós éntok Setta áchayekay. Set éntok Adánta áchayekay. Adán éntok Diosta áchayekay.

Satanás Jesústau jibek ä jioptuabáreka

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

4 ¹Jesús, Espíritu Santoy tápunika, Jordán bathue bétana yepsak. Huanäi mékka ániau see päriau bíchaa ä núk siika, jü Espíritu, ²cuarenta taahuarimpo. Huanäi jü diablo tepa áamak aaney, ä jioptua báreka, kaa tühuata ä yáa ñaka. Sime huameri taahuarimmechi kaa jibuäk, huamei taahuarim simsuko tébäurek. ³Huanäi jü diablo ínel áu jiahuak:

—Bueítuk empo Diosta Üusituko, íkai tétatë emo pan yáa sáuhue.

⁴Jesús ä yómmiaka ínel áu jiahuak:

—Júnel jiojteri: “Kaa kía páanimmea jíba jíapsinake jü yoreme, ál-la sime Diosta nokiya.”

⁵Huanäi jü diablo káhuít chë jikat ä núk siika, huanäi

chúbalaposu rey nesaupo attiata ä bíttuak, pueblo tüisi ujyorim éntok bueerem, ä bíttuak. ⁶Huanäi ínel áu jiaahuak jü diablo:

—Enchine ä máknake síme úttiärata, enchi ä sáunakë béchïbo. Entok juka bem looria. Bueïtuk ínapo ä mak-ri; entok jabeta ín ä makbareu ä maknake. ⁷Të ál-lë inou tónommia kíkteka nee yörinake. Huanärë símeta íkãirë áttianake.

⁸Huanäi Jesús ä yómmiaka ínel áu jiaahuak:

—Mékkë siime, Satanás, bueïtuk ínel jïjteri: “Juka Señorta em Diostë yörinake, éntoke áapörík jíba nésauta jorianake.”

⁹Huanäi buere joära Jerusaléniu bíchaa ä núk siika. Huämi béja buere tiöpot chë jikat ä kéchaka ínel áu jiaahuak:

—Empo Diosta Üusituko, buíahuë emo kóm tójja, ¹⁰bueïtuk ínel jïjteri:

Dios jume ä ángelesim émou bíttuanake, enchi am anianakë béchïbo.

¹¹Éntokim mámamma enchi tóboktianake, em guókim kaa tétat tëitinakë béchïbo.

¹²Jesús ä yómmiaka ínel áu jiaahuak:

—Ínel két nok-ri: “Katë Diosta em Señorta jíoptuanake.”

¹³Huanäi jü diablo, kaachin béja ä bãitäu máchika, chubala ä tö siika.

Jesús ä tékilhua naatek

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴Huanäi Jesús, Espíritu Santota úttia huériaka, Galiléa

buiärau nóttek. Buéresi tayahuay, síme buíachi ä chíkola. ¹⁵Huanäi éntok bem sinagogampo am majtiay. Símetakam ä úttiley ä looriapo.

Jesús jum pueblo Nazaretpo

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶Bueïtuk Nazaretpo yepsak, ä yötuläpo. Jíba ä boojoriapo bénasi, jimyore táapo sinagogapo kibakek, huanäi jïjterita nok báreka kíktek. ¹⁷Huanäi éntok profetea Isaíasta librom áu tóijhuak, librom étapoka, ínel jïjoteta áma bitchak:

¹⁸Señorta Espíritu ino béppa aane,

áapo nee áma yeu púala tühuata bemelasi huémta jume poloobemneu nee ejtejhuä íaaka.

Jume jïokot sirokamta jíápsekame nee tüte íaaka nee äbo bíttuak, peresommet éntok chay íaaka jáchin bem búttiatunakëhui, éntok liliptim puj etaponakë béchïbo,

éntok jume jïokot nühuame am búttiaseka,

¹⁹jume türi huásuktiriam Señorta bétana ámeu yebijnakëhui, ámeu nee nok íaaka.

²⁰Huanäi jume librom páttiaka, jü áma tékiakamtau am buíssek. Huanäi yejtek. Síme jume sinagogapo aneme áachim puseka taahuak, ²¹huanäi ínel ámeu nok táytek:

—Én ímí enchim bíchäpo lútüriataka chúppe, íri jïjteri.

22Éntok simetaka ujjorisi jíba áa bétana nookay, éntokim át guómtilatata ä jíkkajay, juka nokta tua huéchiasi huémta jíba ä tempo ä yeu huë tíaka. Huanärim ínel jiaahua:

—¿Jachu ïri kaa Joséta üusi?

23Huanäi Jesús ínel ámeu jiaahuak:

—Jamakem juka nokta ínel huémta inou nok báare: “México, émpë emo jítto. Yúnte jita jíkkaj-la pueblo Capernaumpo em yáakähui. Ímire em buiärapo két ä yáuhua.”

24Huanäi éntok két ínel jiaahuak:

—Kaabe profeta tüisi mabethua ä buiärapo. **25**Tua huitti nokhuäpone ínel jiaunake, jum nación Israelpo juebena jáamuchim jókoptulame aaney, profeta Elíasta taahuarimmechi. Júnaköri báij huásukti áma búsan metpo kaita yúkutuko, buéresi tébaa siika, síme ániachi. **26**Të kaabetau éntok bíttuahuak jü Elías, huäri huépul jámut jókoptula, Sarepta Sidón buiära tíäpo jometau jíbba. **27**Éntok juebena lepra sáhuata jípureka Israelpo aaney, Eliseo profetata taahuarimmechi. Kaabe éntok áma türiak, huäri Naamán Síriapo joome jíbba.

28Íkái jíkkajaka síme jum sinagogapo aneme, tüisim öomtek. **29**Huanärim emo tóboktiaka, pueblpo yeu ä jaasek. Huanärim káhuít jikau ä núk sájjak, ámani káhuít jikat kóm ä jímmaa báreka. Bempo juka bem pueblota huäri káhuichim ä yáalatukay. **30**Të áapo áme násuk yeu sika, siikak.

Huépül yoreme, lemooniota ä jíápsipo jípurey

(Mr. 1:21-28)

31Jesús pueblo Capernaumpo yeu yepsak, Galiléa buiärapo. Huanäi sácala jimyore taahuarit am majtiay. **32**Tepam ä yosireka ä bitchay, jáchin yore ä majtiä bétana, bueítuk jü ä nokihua, yäura nokta úttiära jípurey.

33Huépül yoreme sinagogapo aaney, lemoonio espíritu chicha machik jípureka. Huäri béja tüisi kusisi tèka:

34—Ítomë tójja; ¿jítasë empo itomak huátia, Jesús Nazareno? ¿Jachë itom lütiaseka äbo huéiye? Ínapo enchi täya, enchi jábétukähui Diosta Santöe.

35Huanäi Jesús kutti áu nónokaka, ínel áu jiaahuak:

—¡Múksë kaa jiaahua, éntoke át yeu huéiye!

Huanäi jü lemoonio, áme násuk buíapo ä tátabeka, át yeu siika, éntok kaa kókosi ä yáuhuak. **36**Huanärim síme át guómtilatata taahuak, éntokim náu nookay, ínel jákari:

—¿Jíta nokisa ïri? ¡Yäurata úttiäray am sáuhue, jume lemoonio espíritu chicha maachim, éntokim yeu sásaka!

37Huanäi jü buéresi ä bétana hueme jíkkaj táytihuak, síme jume pueblo natechíkola tahuammechi.

Jesús juka Perota aasu, kökoata úhuak

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

38Huanäi Jesús kíkteka sinagogapo yeu siika. Huanäi Símonta jóapo kibakek. Jü Símonta asu éntok tüisi

tájhuéchéy, huanärim Jesústau ä nok-riak. ³⁹Huanäi Jesús, át müla kóm chätuka, tájhuéchiriatat kusisi át nónokak, huanäi ä tójjak, jü tájhuéchiria. Läutiposu yejteka, jita am joriay.

Jesús juebena kökoreme tütek

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰Täata áman huécheyo, génte yún buere jita kökoata jípureka áu nüpahuak. Áapo béja huehuépulammet mámtéka am tütek. ⁴¹Juebenammet éntok két lemooniom yeu kaatey, tepa chayeka, ínel jíakari:

—jÉmpë Diosta Üusi!

Të áapo lemoniommet kutti nookay, éntok kaa yún am noktuay, bueítuk bempo tüisi jüneiyay, áapo jü Cristo äbo yebisnakëihui.

Jesús, Galiléa buiärapo naa hueiyey am majtiaka

(Mr. 1:35-39)

⁴²Béja taahuapo, Jesús kethueysu, mékka päriau bíchaa siika. Jume géntem éntok ä jariay, áu yájaka éntok. Katim ä sim íaaka, tepa áamak jiaahuay.

⁴³Jesús éntok ínel ámeu jiaahuak: —Të úttia huate buere jóärammeu ín huénakeu két íkái tühua bemelasi nokta, Diosta reytaka nésahue bétana ámeu nokpo yúmala. Bueítukne huäri béchíbo äbo bíttuari.

⁴⁴Huanäi Galiléa sinagogampo, juka Diosta nooki ámeu nookay.

Kaa júnel machisi kúchum yun buíjhuakähui

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

5 ¹Júnëli yeu siika: Genesaretta baubäa mayoat

Jesústa aneyo, juebena génte áu náu yájaka buéresi ä pítpittiy, Diosta noki jíkkaij báreka.

²Huanäi guoy canoam bitchak, baubäa mayoachi, éntok jume kúchureom bäapo jäbuekame, bem jítërim báksiaka. ³Huanäi Jesús, Símonta canoapo jámuk. Huanäi mayoat huáijhua jëla báau ä rúktia sáuhuek. Huanäi Jesús canoapo káteka am majtiay jume géntem. ⁴Noksuka béja, Símontau ínel jiaahua:

—Canoatem bäa násukun bíchaa huéria. Huanärem enchim jítërim áman jímma kúchum buíj béchíbo.

⁵Símon éntok ä yómmiaka, ínel áu jiaahua:

—Maestro, síme tukaatate tekipanuak éntokte kaita buíssek; tëne én em nokpo áman am jímmanake jume jítërim.

⁶Áman am jímmaaka, juebena kúchum áma jaatiak jume jítërim éntok béja abe síutey. ⁷Huanärim senu canoapo rejtemmeu buáktek, emo ania íaaka. Huanäi jume huate ámeu yájaka, am aniak. Huanärim guoy canoam tápuniak ímëi tapunika abe róptey. ⁸Símon Peero, íkái bíchaka, Jesústau tónommia áu kíkteka, ínel jiaahuak:

—jKatë inou rukrukte, Señor! Bueítukne yóremtaka Dios bejríta jípуре.

⁹Bueítuk jume kúchum yún bem buísekä béchíbo, jü máuj-ra ä jaatiak, éntok simetaka áamak aneme két guómtek. ¹⁰Jacobo éntok Juan, Zebedeota úusim, júmëi két tepa guómtek. Bempo

Símontamakim tekipanuary. Të Jesús Símontau ínel jiaahua:

—Katë májhue; én naatekë kúchu jaasem tenasë yoremem nununake Diosta béchïbo.

¹¹Huanäi jume canoam päkun yeu tójaka, símetam tö sájaka, Jesústam guojaasek.

Jesús leprata jípuremta tütek

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹²Jesústa senu buere joärapo aney, yoreme síme takahuat leprapaka áu yepsak. Huanäi Jesústa bíchaka, áu tónommia kíktek, éntok ä pújba buíau kóm yúmarialataka jikot ínel áu jiaahuak:

—Señor, ínel éätek, empo ára ín kökoa nee úhua.

¹³Huanäi Jesús áu mám rútukteka át mámtek, ínel jíaka:

—Enchine türi íaa. Türiäe.

Ínel ä jíak, jíba jü kökoa ä tö siika. ¹⁴Huanäi éntok ínel ä sáuhuek katë jábeta téttejhua. Ínel jiaka:

—Ál-lë tiöpou huéiye áma nésahuemtahui, éntoke huaka Moiséjta nésahuekäu yáanake em türiakäu béchïbo, juka genteta jüneenakë béchïbo em türialatukä bétana.

¹⁵Të jü síme jita ä joäu jüneria táytilhuak, símekut chíbejtek mékka jákun tájti. Juebena génte náu yayajay ä jíkkaij báreka, éntok kökoata emo úhua íaaka. ¹⁶Të áapo mékka bíchaa sisimey, kaita genteta anëu bíchaa, orciompo Diostau nok báreka.

Jesús káraktílata tütek

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷Séjtuł táapo ínel yeu siika Jesústa am majtiayo, jume pariseerom éntok jume leyta am mamajtíame áma jokay júmëi béja ili pueblom bëkatana jometaka áma yáij-latukay, Galiléa buiära bétana éntok Judea éntok Jerusalén bétana; Diosta úttiära éntok áamak aaney kökoreme tüte báreka. ¹⁸Júnensu huate yoremem áma yájjak, jípetampo senu yorem káraktílatam huériay, huáijhuam ä núk kimuka, Jesústa guókpom ä öre báreka éiyay. ¹⁹Të karam áma kimuka taahuak, juka genteta tüisi büru béchïbo. Huanärim kári jikat jámuka, tejampo guójöriata yáaka, áma huämim kóm ä yétchak, chíkti ä jípetekimaki, áme násuk, Jesústa pújbapo. ²⁰Jesús, Diostat ehuamta ámet bíchaka, kokoremtau ínel jiaahuak:

—Empo yoreme, jume em Dios bejrimmeche jiokoritu.

²¹Huanäi jume leyta am mamajtíame éntok jume pariseerom kaa tüisi áatana éaka taahuak, ínel éakari: “¿Jábese ïri Diosta béj-reka nokame? Kaabe ára Dios bejrita jiokore, ál-la Dios jíbba.”

²²Të Jesús bem éerita jüneriaka, ínel ámeu jiaahuak:

—¿Jatchiakasem enchim jíápsipo kaa yánti éiya? ²³¿Jítasu chë júne kaa obiachi, ínel jiau béchïbo: “Em Dios bejrimmeche jiokorituk”, o ínel jiau béchïbo: “Kíktekë, huerama”? ²⁴Enchim

júkai jünerianakë béchibo, ínapo jü Yoremta Üusi ími buíapo yäurata ín jípurë bétana jume Dios bejrim jábeta ä jìokorinakë béchibo.

Huanäi jü káráktilatau ínel jiaahua:

—Emoune ínel jiaahua, yejtekë em jípetekta nüka em jóau bíchaa huéiye.

²⁵Senu huéchiapo, jü káráktila, símem bíchápo kíkteka, juka ä jípetekta tóboktiaka, ä jóau bíchaa siika Diosta úttísimeka. ²⁶Huanäi símetaka át guómtílataka taahuak, éntokim yörisi Diosta looriata makkay, tüüsim májhueka, ínel jiaahuay:

—Énte bejja ä bítchak juka kaa jaibu bíbithuamta.

Jesús juka Levíta núnnuk

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷Chúkula íkai símsuko Jesús yeu siika, senu yäura tómita náu tóij-lerota bítchak, Levíi tí téhuakamta, jum tómita tótoijhuäpo kátekamta. Huanäi ínel áu jiaahuak:

—Ino sauke huéiye.

²⁸Huanäi kíkteka, símeta tójaka, áa sáu siika.

²⁹Chúkula éntok, Levíi ä jóapo buéresi pajkok, Jesústa béchibo, huanäi juebénaka jume yäura tómita náu tóij-leerom mesahuim jokay, éntok huate yoremem ámemaki. ³⁰Huanäi jume leyta am mamajtíame éntok jume pariseerom jume discípulom junneria jáka, ínel ámeu jiaahuay:

—¿Jatchiakem jume yäura tómita náu tóij-lerommak éntok

jume juéna yorememmak jíbuä, éntok jita jéye?

³¹Jesús am yómmiaka, ínel ámeu jiaahua:

—Jume kaita ják ínnëame katim mérikota huáatia, të jume kókoreme ál-la. ³²Ínapo kaa huame lútüla jíápsame núnuseka äbo siika, ál-la Dios bejrita joame, am jíapsi kúaktiná béchibo.

Ayuunota bétana natemaijhuame

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

³³Huanäi bempo ínel Jesústau jiaahuak:

—¿Jume Juanta discípulom éntok jume pariseerom discípulom kaa jíjübuä ayuunaka éntokim élaka Diostau oraciompo nooka, jume em discípulom éntok ée? ¿Jatchiakasu?

³⁴Huanäi áapo ínel ámeu jiaahua:

—¿Jachem jum bóodau núnurim buáhuamta emo táktiria máchile, juka jubemta ámemak áma aneyo? ³⁵Të taahuarim yúmanake, juka jubemta núk sáka huako. Huanäi ál-la huamei taahuarimmechim kaa jíbuänake.

³⁶Íkai ejemplota két ámeu yétchak:

—Kaabe súpé bemelampo ili sánkota áma chúkchuktia, súpé öram chäbuä béchibo. Të ínel ä yák éntok, jume súpé bemelam nasontenake, éntok kaa júri jíbba, kaa áamak útti jü sánko bemela öramaki. ³⁷Kaabe jü vino bemelata huaka bea bóosa örapo ä tóttöa. Áma ä kimakátek éntok, jü vino bemela ä síutianake juka huaka bea bóosata. Huanäi éntok,

jü vino guötinake, éntok jume huaka bea bóosa júne kaa türika tahuanake. ³⁸Júnen béchïbo, jü vino bemela huaka bea bóosa bemelapo tottöhua. Júnëli náhuichikam kaachin ayunake. ³⁹Jábe júne juka vino jauhuey huémta jëyëteko, kaibu júchi juka bemelasi yáata jï báanake. Bueituk ínel jiaunake: “Jü vino jauhuey naateka ëriari chë türi.”

Jumé Jesústa discípulom jimyore táapo tirijko bújam chúktiak

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

6 ¹Séjtuł sábalá táapo, Jesústa jum etpo aman huéy, jume ä discípulom tirijko bújam chúktiaka; mámammea am biitiaka am buäyey. ²Huanäi huate pariseerom ínel ámeu jiaahua:

—¿Jatchiakasem jum jimyore táapo juka kaa jojuhamta johua?

³Jesús am yómmiak:

—¿Jachem íkái júne kaa jum jïojtepo ä nok-la juka Davidta yáakähui júnakoy jauhuey áapo tüisi tébäureka éntok jume áamak aneme? ⁴Jáchin jum Diosta jóapo kibakeka jume páanim Diosta bíchäpo órekame, buäka, éntok jume áamak aneme két am miikak, huame páanim kaa kía jábe júne am buabuäye jume tiöpopo nésahueme jíbba.

⁵Ínel két ámeu jiaahua:

—Ínapo jü Yoremta Üusi chë nésahue sábalá taahuarita béppa.

Jü yoreme huakiam mámakame

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

6 Chúkula sábalá táapo két ínel yeu siika, Jesús jum sinagogapo

kibakeka am majtiay. Huanäi yoreme áma aaney jum bátam bétana huakiam mámakame; ⁷huanäi jume judíom ley am mamajtiame éntok jume pariseerom Jesústat suaka ä bitchay, ä bít báreka jachu jum sábalapo ä tútenake jáni ti éaka, huáachï jáhuiteka ä nätua báreka. ⁸Të áapo tüisi bem éerim täyay, huanäi jü yoreme huakiam mámakamtau ínel jiaahua:

—Kíktëe, násukë emo këtcha.

Huanäi áapo kíkteka, áme násuk huéeka taahuak. ⁹Huanäi Jesús ínel ámeu jiaahua:

—Senu huémthane enchimmeu nátemaj báare: ¿Jachu türi jáni sábalapo tühuata yáa béchïbo, o kaa tühuata yáa béchïbo?

¿Jíapsita jínëu béchïbo, o jíapsita úhua béchïbo?

¹⁰Huanäi jume áa chíkola aneme bíchaka, jü yoremtau ínel jiaahua:

—Em mámamë rútuksia.

Huanäi áapo ínel am yáuhuak. Huanärím türika taahuak.

¹¹Huanäi jume pariseerom éntok jume judíom ley am mamajtiame

(San Lucas 6:10)

tepam kujtiaka taahuak.
Huanärim náu ejtejuhay, jáchin
ayuka juka Jesústa kaa tüisi ä
tahuaria báreka.

***Jume dooce apóstolim
yuktiahuakähui***

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

12 Huamëi taahuarimmechi
Jesús béja júya káhuui siika,
áman Diostau oraciompo nok
báreka. Síme tukaapo Diostau
nookak. 13 Yeu máтчuk béja,
jume ä discípulom núnnuk.
Huanäi senu loseenam áma
símem násuk yeu púhuak.
Huanäi béja jume apóstolim ti am
téhuaatuak: 14 Jü Símon, Peero
ti ä téhuaatuak, éntok jü Andrés
ä sailahua, Jacobo éntok Juan,
Felipe éntok Bartolomé, 15 Mateo,
Toomas, Jacobo Alfeota üusi,
Símon Zeloote ti téhuaakame,
16 Judas Jacobota saila, éntok
Judas Iscariote, áamak anekasu ä
nénkakame.

Jesús juebena géntemta aniak

(Mt. 4:23-25)

17 Huanäi ámemak kóm yepsak.
Huämí béja bueka päriapo
taahuak, ä discípulommaki
éntok huate géntemmak jume
Judeapo jomeme, Jerusalémpo
éntok bahue mayoat Tiropo éntok
Sidónpo jomemtaka. Jesústam
jíkkaj báreka áma yáij-latukay,
éntok bem kökoa emo úhua íaaka.
18 Jume kaa yánti jíápskame,
lemoonio espíritu chicha machik
bem jípurë béchibo tütehuay.
19 Huanäi síme jü génte át jálojti
báreka tepa éiyay, bueítuk jü

úttiära át yeu huéiyey. Júnëli béja
síme kökoreme türiay.

Jü al-leehuame éntok sirokuame

(Mt. 5:1-12)

20 Huanäi Jesús jikau remteka
ä discípulom bíchaka, ínel
jiaahuak:

—Al-leäem eme jume
poloobem, bueítuk eme ä áttiak
juka Diosta reytaka nésahuëhui.

21 'Al-leäem jume én tébäureme,
bueítukem jóboriana.

'Al-leäem eme én buaname,
bueítukem chúkula atnake.

22 'Al-leenakëem eme jume
yoremem enchim omtiayo, éntok
enchim am omouteyo, éntok
enchim am bueere aahuayo,
éntok enchim téhuam júne kaa
jíkkaj péehuayo, Yoremta Üusi,
enchim sualë béchibo. 23 Tüisem
emo al-leetua hua taahuarichi,
bueítukem buéresi tühuata
mabetnake jum téhuekapo.
Bueítuk bem yoiyoturim két
ínel ámemak aayuk, jume
profeetammaki.

24 'Të jiokot machi enchim
béchibo, riikom, bueítukem
ímí buíapo béja ä jípusuk, juka
enchim al-leähui.

25 'Të jiokot machi enchim
béchibo, eme én jojóborime,
bueítukem chúkula tébaurinake.

'Të jiokot machi enchim
béchibo, eme én acheme,
bueítukem chúkula sirokaka
buannake.

26 'Të jiokot machi enchim
béchibo, eme síme genteta
tühuata jíba enchim bétana
nokayo, bueítukim junëli

ámemak aaney, jume bem áchayhuarim jume profetam ára nókichimmaki.

Itom omtíame nák sáyhuame

(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Të eme íkái jíkkajame, enchimmeune ínel jiaahua: Enchim kaa bíbit péame, akem am nákke. Jume enchim omtíame éntok, túhuatem ámeu johua. 28 Juka Diosta tuhua am makka, jume béttesi enchimmet nokame. Jume emo bétana kaa tüisi nokame, oraciompo Diostahuem am nok-ria. 29 Jábeta jópemmet enchi chóchonako, jume senu jópeme au óóre. Jábeta sakom enchi úhuak, éläposu két em súpem huériunake. 30 Jábeta émou nétaneyo, Akë ä miika. Em áttia enchi ä úhuak junne, katë áu ä äahua. 31 Jíta enchimneu yáaria iähui, júkarem ámeu yáuhua, jume huatemmehui.

32 Eme jume enchim nákeme jíba nákéteko, ¿jita túhuatasem chë äa béppa johua? Bueítuk jume juëna yóremem két íkái johua. 33 Éntokem huaka genteta túhuata enchimneu joamta, huame jíba túhuata joátek, ¿jita túhuatasem áma jájamnake? Bueítuk jume juëna yóremem két íkái johua. 34 Éntokem huaka enchim ä nóttirianakemta jíba jita réreuhuáteko, ¿jita túhuatasem áma jájamna? Bueítuk jume juëna yóremem jita emo réreuhua, ánëli beekik mabet báreka. 35 Bueítukem am nákke, jume kaa enchim bíbit péame, túhuata ámeu joaka. Jítem réutebo, kaita

ámet jita boobíchaka. Júnëli hua buéresi túhuatem jájamnake. Éntokem jú Dios chë simem béppa nésahuemta üussitunake. Bueítuk áapo tua türi, huame kaita baysahuemneu bíchaa, éntok huame juëna yorememneu bíchaa. 36 Jábetem jikolë, itom Dios Áchayta jábeta jikolë bënasi.

Kaita huitti jüneriaka jábetat nokhuame

(Mt. 7:1-5)

37 Katem jabetat bettesi nooka, huanärem kaa Dios yäurata bínnake. Katem jábetat bettek nooka. Huanärem Diosta bétana kaa bette nokta mabetnake. Jábetem jikore. Huanäi Dios két enchim jikorinake. 38 Jábemem jita mímika. Huanärim két enchim miknake. Kojtalimpo, tüisi yoyoata éntok pittiatia kía abe guótemta enchim mámampo ä máknake. Bueítuk Dios jú ili kútay enchim jujünakteyi, huayirem jünaktena.

39 Jesús íkái ejemplota ámeu yétchak:

—¿Jachu jú lípti senu líptita ára huériunake jáni? ¿Jachum kaa náhuichika guójöku kóm huáttinake? 40 Jú disciipulo kaibu ä maestra bépapatunake. Të hua ä maestra ä majtiakäu ä chúpako, ä maestra bënanake.

41 ¿Jatchiakasë juka ili chúkita jabetat pújpo órekamta bitcha, huaka kúta buëuruta em pújpo bökamta éntok, ëe? 42 Të huaka kúta buëuruta em pújpo órekamta kaa bitchatek. ¿Jáchisintuke ínëli áu jiaunake em sailabehui: “In

saila, juka ili chúkta em pújpo em jípurreu, enchine yáa huík-ria báare”? ¿Dios huatihuamta mamatome! Báché juka kútata em pújpo órekamta yeu huikke. Huanäi ál-lë tüisi bíchaka juka ili chúkta em saila pújpo ára yeu ä huikrianake.

Jü júya ä takam béchibo táyahua

(Mt. 7:17-20; 12:33-35)

43 Jü júya türi kaibu kaa türim takanake. Jü júya kaa türi éntok, kaibu türim takanake. 44 Bueituk síme jü júya juka takata béchibo táyana: Jume chunam kaa júya huíchakame am tataka; jume párasim júne táchíno kaibu am takanake. 45 Jü tü yóreme tühuata johua, bueituk jü ä tü éerihua ä jiápsipo ayka. Huä juéna yoreme éntok, kaa tühuata johua, bueituk jü juéna éeri ä jiápsipo ayka. Bueituk hua ä noki ä tempo yeu huéeme hua jiápsipo ä jípurre bétana huéiye.

Jume guoy kaari nahuam

(Mt. 7:24-27)

46 ¿Jatchiakasem, “Señor, Señor”, ti inou jiaahua, ín nésau kaa joaka junne? 47 Enchimne téjhua báare, huaka inou yepsaka nee nok jíkkajamta éntok ín nésau joamta, jábeta bénasi ä machiakähui: 48 hua senu yoremta káatë bénasi maachi. Huäri béja mékka kóm jíbuejeka, juka kárita tétachä nahuatuak. Huanäi baniata yepsako, bathue jikau siika. Huanäi jü baa tepa úttia át yeu siika, jü kárichi, té kaa ä tátabek, bueituk jü kári tétat

nahuakäy. 49 Té hua ín nooki jíkkajame éntok kaa ín nésau joame, hua yoreme buía buálkopo kári kaa nahuakamta ä yáakamta bénasi maachi. Huanäi baniata yepsako, bathue jikau siika. Huanäi jü baa tepa úttia át yeu siika, jü kárichi. Huanäi mójti huétchek, éntok kaita báj-reka taahuak.

Jesús centuriónta sáulero tütek

(Mt. 8:5-13)

7 1 Chúkula Jesús jü gentetau noksuka, pueblo Capernaumpo kibakek. 2 Senu sontarommeu yäut áma jóakay íri éntok nésaulerota áma jípurrey íkái éntok áapo tüisi ä nákkey, té mukiapo kókorey. 3 Jü centurión, Jesústa bétana nokhuamta jíkkajaka, yorem yoiyöturim gente Israelpo joomem áu bíttuak áman ä núnuka ä nésaulerota ä jítto íaaka. 4 Huanärim bempo Jesústau yájaka, jikot áu jiaahua, ínel jíakari:

—Íri capitán íkái át ä buanáhué áu yáapo yúmala, 5 bueituk áapo juka itom génte nákke; huépu sinagogata itom yáariala.

6 Huanäi Jesús ámemak siika. Té abe ä jóau ä yebisisey, jü centurión huate ä amiigohuam áu bíttuak, ínel jíakari:

—Señor, kate jáchin éiya, kanne áma náikiapo yúmala jum ín jóa jöta bétuk inou em nóitinakähui. 7 Huäri béchibo ínapo kanne áman émou siika kaa tüisi ino ériaka. Ímire ín jóa páku nésauta nooka, huanäi béja jü ín jóapo ín sáulero türinake.

⁸Ínapo két yaurata bétuk káttek, éntokne yaurata jípure. Huanäine huépü sontarotau ínel jiaunake huëe, huanäi huéenake; senukuhui éntok binë huéiye, huanäi inou huéenake; éntok ín sáulerota jita nee ä yáa sáhuëu, ä yáanake.

⁹Huanäi Jesús, íkái jíkkajaka át guómtek, huanäi jume géntem ä guojaasemmeu kúakteka ínel jiaahua:

—Ínapone én ínel jiaahua, Israelpo júnene kaa ínëli úttesi Diostat ehuamta téula i yoremtat Bénasi.

¹⁰Huanäi jume áman sáyuakäme jóau nótteka, huaka kökoremta tüirilata téuhuak.

***Jesús jámut jókoptulata
asoa jíabitetuak***

¹¹Chúkula Jesús jü pueblo Naín tí téhuakäu bíchaa huéiyey, jume ä discípulommaki éntok juebena gentetamaki. ¹²Pueblolo áman kíkkimuhuäpo ä yepsako, mukilata hueriyhuamta bitchak, ä mäabokam kaatey, i mukila jámut jókoptula ä asoakay kaabeta éntok jípurey. Juebénaka huate áamak kaatey pueblolo jóakame.

¹³Huanäi Señor ä bíchaka, ä jiokoleka, ínel áu jiaahua:

—Katë buaana.

¹⁴Huanäi jü ánimatau rúkteka kajat mámtek; huanäi jume ä huériame jáptek. Huanäi Jesús mukilatau ínel jiaahua:

—Jübua yötume, émoune ínel jiaahua: ¡Yejtëe!

¹⁵Huä mukilatukäu yejteka nok táytek, huanäi Jesús ä áyehuata ä mákkak. ¹⁶Íkái bíchaka, simetaka

guómtilataka taahuak, éntokim Diosta úttil táytek, ínel jíaka:

—Senu profeeta kaa náksi yörisi machika ito násuk áu tóboktiala.

Ínëlim ket jiaahua:

—Dios ä pueblo ania báreka äbo kóm yebij-la.

¹⁷Huanäi síme Judea buiärapo éntok áa chíkola jíkkaijuak juka Jesústa yáakähui.

***Juan Bautistata bétana Jesústau
sáyuakäme
(Mt. 11:2-19)***

¹⁸Juan Bautistata íkái jita simeta bemelasi huémta ä jüneriak, bueítuk jume ä discípulom ä ejtejuariak. Huanäi guoy ä discípulom núnnuk, ¹⁹huanäi Jesústau am jaasek ä temaij iaaka: ¿Jachu áapörík ájáriatukähui jü Cristo yebijnakeme, o täbuik bem boobinnakähui? ²⁰Jume Juanta áman jaasekäu, Jesústahuim rúkteka, ínel áu jiaahua:

—Juan Bautista itom émou bíttuak enchi itom temaij iaaka: ¿Jachë émpotuk ájária jáni jü Cristo yebijnakeme, öte täbuik boobinnake?

²¹Sep huämí horapo, Jesús juebena kökoreme éntok juëna kökoata jípureme tütek, éntok kaa türi espíritum jípureme yeu am béb-riak, éntok két juebena liliptim bíttuak. ²²Huanäi Jesús ínel am yómmiak:

—Sájakem juka enchim bíchakäu ä ejtejuaria juka Juanta éntok enchim jíkkajakähui. Jume liliptim bitcha; jume lolöim naa

kaate; éntok huame sähua lepra téamta jípureme türia, nanakapim jíkkaja, kókkolam jíabite, éntok huaka nokta yore jínëuhumta bétana huémta poloobemmeu nokhua. ²³Tühuata jájamla jü nee súaleka kaa áu náyoteme.

²⁴Jume Juanta áman jaasekäu am sákasuk, Jesús jume géntemmeu nok táytek jü Juanta bétana, ínel jíaka:

—¿Jítasem bít báreka éiyay jum see päriapo? ¿Júya bakuliata jekay yoohumta jáni? ²⁵Éntok jútchi, ¿jítasem bít báreka áman yeu sájjak? ¿Senu yoremta tülisi sánkokamta jáni? Të jume uiyorisi tülisi sánkokame, éntok jume tülisi kaitat obisi éaka, éntok simeta jípureka ímí buíapo jíápsame, reyim jóapom aane.

²⁶Të, ¿jítasem bít báreka áman yeu sájjak? ¿Senu profeeta Diosta bétana nokamta jáni? Jeehui, tua lútüriapo senu profeteta béppa chë yörisi maachik. ²⁷Íri Juanta bétana huéeme jïjter:

In noki huéiamtane emopat jaase,

juka böota em huéenake páman tütenakë béchïbo.

²⁸Enchimmeune nooka síme géntem násuk kaabe chë yörisi maachi jü Juan Bautistata béppa; të júnentaka junne, huam Diosta reyataka néshuepo jü chë ilitchisi ériahuame huári chë yörisi maachi áa béppa.

²⁹Huanäi íkái jíkkajaka, síme gente éntok jume impuestom tómi náu totojame, Juanta batöhuamta mabet-latukähui, Diostam súsualek éntokim ä

lútüria tíaka taahuak. ³⁰Të jume pariseerom éntok huame leyta am mamajtíame, katim Juantau emo batötebokähui, inëlim béja kaitapo ä yáhuak juka Diosta áme bétana näikiari. ³¹Huanäi Señor ínel jiaahua:

—¿Jábeta bénasine am bínnake jáni, jume yoremem én kat-riame? ¿Éntok, jita bénamsamme? ³²Jume usim pláazapo jokame bénasim ántuari entok náu nokaka éntok ínel jíame: “Baka kusiaite enchim jiponriak të eme kaa yëkak.

Buikimte siroksi machisi jíame enchimmeu buiikak jïöbe të eme kaa buanak.” ³³Bueítuk Juan Bautistata yepsak, kaa páanim buäyey éntok kaa vino jëyey, huanärem Juanta lemooniota ä jíápsipo jípurë tíiya. ³⁴Huanäi jü Yoremta Üusi ím yepsak, jïbuäka éntok vino jëyeka; huanärem ínel jiaahua, ï yoreme tepa jíjji’buä éntok vino jejëye. Jume yäura tómita náu tóij-lerommaki éntok jume kaa Diosta yöremmaki tüisi áu huéria. ³⁵Jü kóba súahua Diosta bétana huéeme ä üusimmet bíttu.

Jesús, Símon pariserota jóapo aane

³⁶Senu parisero juka Jesústa jïbuä núnnuk, huanäi ä jóau kibakeka mesau yejtek. ³⁷Huanäi senu jámut áma pueblopo jóakame kaa tühuata boojoriaka, jünéaka Jesústa Símonta jóapo mesau kátekäu, ili téta sötöpo perfumeta musäla jubak, áma nüpak. ³⁸Áma bétana áu sika ä guókpö áu yejtek, buanaka ópuammea ä kómoniria táytek jume guókkim. Éntok ä

chonimnea am huaachaka, am bebesiitoy éntok bää musäla jubak ámet töak. ³⁹Jü parisero Jesústa jibuä núnulame íkái bíchaka, ä jiápsipo ínel éiyay: “Í yoreme tua profetatuko, ä jüneria éiyey ä jábe jámuttukähui, í jámut chicha machik jiápsek, éntok kaa tü böota boojoria, éntok áachä mámmatua.”

⁴⁰Huanäi Jesús ínel áu jiaahua:

—Símon, senu huémtane émou nok báare.

Huanäi ínel áu jiaahua:

—Nokäe, Maestro.

⁴¹Huanäi Jesús ínel áu jiaahua:

—Senu yoreme guoy

yoremem tómita am réhuakäy.

Huépülaka mamni cien denariom ä huikiriyyay, senu éntok

cincuentam. ⁴²Huanärim kaitay ä béjtua máchika taahuak. Të áapo náhuichim jiokorek junëlim béja kaita ä huikiriaka taahuak. Nokäe, ¿bueítuk jábesu júntuk chë júne ä nákeka taahuak?

⁴³Símon ä yómmiaka ínel áu jiaahua:

—Jíba tua jü chë juebena tómit jiokorihuakame.

Jesús ínel áu jiaahua:

—Tepë tüisi ammáli jiaahua.

⁴⁴Huanäi Jesús, jámuttau kúakteka, Símontau ínel jiaahua:

—¿Íkái jámuttë bitcha? Em jóaune kibakek, të bääm júne kaa nee miikak ín guókim béchibo; të í jámut ín guókim ä ópuammae kómoniala, éntok ä chonimnea am huaachak. ⁴⁵Katë nee besiitok, të í jámut éntok, nee ím yepsak naateka, kaa chúkteka ín guókim bebesiito. ⁴⁶Katë aceiteta júne kóbat inot huáttiak; të í jámut bää musäla

jubak ín guókimmet huáttiak.

⁴⁷Huäri béchibone ínel émou jiaahua, jume ä yún Dios bejrimmet jiokorituri; bueítuk tüisi kaa béttek ä jiápsekä béchibo. Bueítuk hua jábe kaa jaiki béchibo jiokorihuakame, kaa tua jábeta nákke.

⁴⁸Huanäi Jesús jü jámuttau ínel jiaahua:

—Béjë jiokorihuak em Dios bejrim bétana.

⁴⁹Huanäi jume mesau áamak jokame, náhuim ínel jiau táytek:

—¿Jábesa iri, jume Dios bejrim júne jábeta jiokoreme?

⁵⁰Të áapo jámuttau ínel jiaahua:

—Jü chíkti em jiápsimak Diosta em súalekäu enchi jñëuk. Kaitachë jáchin éaka huéiye.

Jume jáamuchim Jesústa aniakame

8 ¹Chúkula ínel yeu siika. Jesús síme buere pueblommechi éntok il-lichimmechi ámeu noksisimey éntok am téjhuaasimey juka bemela nokta Diosta reytaka nésahue bétana huémta. Jume dooce discípulom éntok áamaki. ²Éntok huate jáamuchim kaa türi espíritumnea éntok kókoammey türialame áamakim kaatey, áme násuk entok María jü Magdalena ti téhuaakame, íachiri guoy búsan lemooniom át yeu sákalatukay; ³Juana, jü Chuuzata juubi, Heroodesta móoroma, éntok Susana, éntok huate jáamuchim bem jita jípurëmakim ä aniy.

Et-leerota ejemplo

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴Juebena génte áma joome, éntok sékána joome, áma áu náu

yájjak, Jesústahui ä bít báreka, huanäi íkái ejemplota ámeu nookak, ínel jíakari:

⁵—Jü et-leero yeu siika juka ä báchiahua echíseka. Ä echay éntok, huate böo mayoat huáttek huanäi át chéptihuak, éntok huikichim jikat bétana yájaka ä buáka. ⁶Huate báchia tétapo huáttek. Huanäi síuhuek, të huaakek, bueítuk buía kaa báaritukay. ⁷Huate báchia éntok júya huíchata sisihuëpo huáttek. Huanäi jü júya huícha áamak síhueka ä jíabi mäak. ⁸Huate éntok türi buíapo huáttek. Huanäi yötuka tüisi chúppuk, huépü báchia cien báchiam nénkak.

Íkái noksuka, Jesús tüisi kusisi ínel ámeu jiaahuak:

—¡Jükä ín nooki jíkkaij báareme ä jikkaijnake!

Jíta béchibosum türi jume ejemplom

(Mt. 13:10-17; Mr. 4:10-12)

⁹Huanäi jume ä discipulohuam ä temajek:

—¿Jáchisu ä jiau báarehui ikäy ejemplota?

¹⁰Huanäi áapo ínel ámeu jiaahua:

—Eme yeu púari ä júneria íaahuaka juka kara át júneehuamtachi Diosta reytaka ä nésahuepo ayukamta. Të jume huatemmeu éntok, jita ámeu nok bárëteko, ejemplommey jíbba. Bueítuk bíchakam júne kaa bínnake, éntok jíkkajakam júne kaa át júneenake.

Jesús el-lerota ejemplo ámeu nooka

(Mt. 13:18-23; Mr. 4:13-20)

¹¹Ínel jiau báare, jü ejemplo:

Jü báchia jü Diosta nooki; ¹²jü báchia böo mayoat huáttekame jume ä jíkkajame, huanäi sep jü diablo ámeu yepsaka, juka noki bem jíápsipo ayukamta am úhuaanake kaa ä súaleka bem jínëutunakë béchíbo. ¹³Jü báchia tétapo huáttekame, jume ínel ä jíkkajame. Al-leakam ä mabeta, të katim naahuak; ímëi chúbala ä sússuale, huanärim ili obiachisi ä huée táytek amáu bícham nóttinake. ¹⁴Jü báchia huíchapo huáttekame ímëi ínel jume ä jíkkajame të katekasum jü yún jítat obisi éehuame, jü yún jita kaa naksi jípu péehuame éntok jü ujoyória tüisi ímí át jíápsihuame ä jíabi mënake, huanäi béjam kaa takanake. ¹⁵Të jü báchia türi buíapo huáttekame ímëi ínel jume türi jíápsimak éntok yö lúl-la nokita bem jíkkaij-läu ëriame, ímëi ínel yü tutti takata nénkame.

Jü machiriata ejemplo

(Mr. 4:21-25)

¹⁶Kaabe machiriata bébeetia sótöriy ä páttia báreka, éntok kaibu tariimata bétuk júne ä órenake; ál-la metjikat chöla ják ä órenake, áman kimume ä machirianakë béchíbo. ¹⁷Bueítuk kaita jita ják éhuil óorek síme jauhuey júne yeu machinake; éntok kaita ják éhuil ésori, kaa júneriatunake ti kaa maachi, bueítuk síme yeu machinake.

¹⁸Áachem suaka, ä jíkkaja; bueítuk síme jume jita jípureme, júchi huatek mákna, të jü kaita jípureme, éntok juka ä jípu máchirëu júne úhuaana.

Jesústa áiye éntok ä sailahuam*(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)*

19Huanäi jü ä áyehua éntok jume ä sailahuam áu yájjak, tem karam áu rúktey juka genteta büru béchibo. **20**Huanäi senu ä téjhuak, ínel áu jíaka:

—Em áiye éntok em sailam päkum aane enchi bít báreka.

21Të áapo ínel ámeu jiaahua:

—Jume Diosta noki jíkkajame éntok ä joame, ímëi ámëria jü ín áiye éntok ín sailam.

Jesús jekata yánti tahuatuak*(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)*

22Séjtul táapo Jesús canoapo ámemak huéeka ä discípulommaki, ínel ámeu jiaahuak:

—Baubäa huáytanate kannake.

Huanärim áman bíchaa sájjak.

23Të áman bíchaa am katey, Jesús kótchok. Huanäi senu huéchiapo jeka úttiaka naatek, bäa násuku. Jü canoa éntok bäam jajjayu

táytek, éntok rópti machisi jínhua aaney. **24**Huanärim Jesústa bússak, ínel áu jíaka:

—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Béjate abe rópte!

Huanäi áapo yejteka, úttiaka áu nónokak jü jekatahui éntok jume máaremmehui; huanäi síme kiktek entok síme yánti taahua.

25Huanäi béja ä discípulommeu ínel jiaahua:

—¿Jáksu ayka jü enchim Diostat éhuame?

Të bempo, at guómtilatata, kaa jáchin an máchika taahuak huanärim náu ínel jiaahuay:

—¿Jábese i yoreme, báata éntok jekata júne sáuhue, éntokim ä nok jíkkaja?

Jü yoreme gadareno lemooniokame*(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)*

26Gadarenom buiärapom yeu yájjak, baubäa huáyтана, Galiléau lul-la. **27**Jesústa canoapo kóm chéptek, senu yoreme áma pueblopo jometaka ä nankirika

(San Lucas 8:27)

siika. Īri bínhua naateka lemooniota jípurey. Kaa sánkokay, éntok kaa ä jóapo jíápsay; ál-la kókkolam mamähuäpo násuk jíba aaney. ²⁸Huanäi Jesústa bíchaka, guókpó tónommia áu kíkteka, kusisi chayeka:

—¿Jítasë ínomak jípure, Jesús, Dios jikat kátekamta Üusi? Emoune íkái aahua, katë nee jikot johua.

²⁹Jesús éntok béja kutti át nónokak jü kaa türi espíritutachi yoremtat yeu ä huée sáhueka. Béja bínhua át jóakay jü kaa türi espíritu; jü gente cadeenamnea ä susumay guókpó éntok mámpo; të áapo am chükchuktiay huanäi jü lemoonio ä núk sisimey mékka ánia see päriahui. ³⁰Huanäi Jesús ä nátemajek:

—¿Jáchisë téhuak?

Áapo éntok ínel ä yómmiak:

—Legión tine téhuak.

Bueítuk juebena lemooniom át kimulataka át jóatelatukay.

³¹Huanärim Jesústau jikot jiaahuak, kaa jum kaa machikun guójöria mékka kömi emo bíttua íaaka. ³²Ámanim káupo büru koohuim rejtey ámam jibuäsasakay, huamechirim kimu rókaka áu nookak; Jesús éntok am jehuiteriak ámecham kimunakë béchibo. ³³Huanäi jume lemooniom yoremtat yeu sájaka kohuimmechim kimuk ímëi éntok simetaka jum sibapo emo kóm guótiaka bäapo kóm huáttekam, áma ropteka kókkok.

³⁴Huanäi jume kohuim suayame, íkái bíchaka, guómtilamtaka tennek huanärim

am téjhuak jum pueblopo éntok ranchommechi. ³⁵Huanäi jü génte yeu sájaka ä bitchak juka jita áma yeu sikamta. Huanärim Jesústau yájaka, juka yoremta áma téhuak juka lemooniom át yeu sákalatukäuta, Jesústa guókpó kátekamta, sánkokamta éntok yúmalasi suakamta. Huanärim májhueka taahuak. ³⁶Jume ä bíchakame, am ejtejhuariak jáchin ä tütehuakähui juka lemooniom jípurëuta. ³⁷Íaribéchibo, síme jü génte juebénaka áma aneme jü Gadara buiärapo éntok huíkola ják jóakame, Jesústam sim sáhueka áamak jiaahuay, bueítukim tüisi májhuey. Huanäi jü Jesús, canoapo kibakeka, siika. ³⁸Jü yoreme lemooniom yeu béb-riari áamak jiaahuay, áamak huée rókaka. Të Jesús ä simtuak, ínel áu jíakari:

³⁹—Em jóahuë nótte; Akë am ejtejhuaria jáchin machisi buere jita Diosta émomak yáakähui.

Huanäi áapo siika, ä noksimeka síme pueblopo jita buéresi Jesústa áamak yáakähui.

*Jairota maala éntok jü jámut,
Jesústa mantommet jalojteka
(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)*

⁴⁰Juka Jesústa nótteko, büru génte al-leaka ä mabetak, bueítuk simetaka ä boobíchaihuiy. ⁴¹Senu yoreme Jairo ti téhuaaka áu yepsak, tiöpopo kóba yöturi. Jesústa guókpó tónommia kíkteka, jikot áu jiaahuay ä jóau ä kibak íaaka. ⁴²Bueítuk huépülak jíba malakay, dooce huásuktiriam jamak ják huériay; únna kókoreka béja abe muuey.

Huanäi juka Jesústa áman bíchaa ä huéesimeyo, büru gentetamaki huanärim tüisi ä pítpittiy.

⁴³Të senu jámut éntok béja dooce huásuktey mecha kökoata Bénasi ójbo kaa chúkteka át huéiyey síme juka ä tómita ä jípurëu am mák-latukay jume mérikom, të kaabe ára ä úhuay juka kökoata. ⁴⁴Amatana Jesústau sika jume ä mantommet át jálojtek, huanäi senu huéchiapo áma horapo kíktek jü ójbo át yeu huéeme.

⁴⁵Huanäi jü Jesús ínel jiaahua:
—¿Jábesu inot jálojtek?

Kaabeta béja áu yeu buísek, jü Peero éntok jume huate áamak aneme ínëlim jiaahua:

—Maestro, jü génte büruka enchi pítpittia éntok enchi yuyüa jákübo junne, éntoke nátemaje: “¿Jábeta emót jálojtekähui?”

⁴⁶Të Jesús ínel jiaahua:

—Jábe inot jálojtek, bueítuk ínapo ä innëak, úttiärata inot yeu sikähui.

⁴⁷Huanäi jü jámut, ä bíchaka áu jüneriahuakähui, áu yoosimeka áu rúktek huanäi Jesústa guókpo tónommia kíktek. Síme genteta jíkkajäpo áu yeu buíssek jita béchíbo áachä jálojtekähui, éntok jáchin Bénasi láutipo áu türiakähui. ⁴⁸Huanäi Jesús ínel áu jiaahua:

—In maala, jü em Dios eäu enchi tüetela. Yánti jíápsekë huéiye.

⁴⁹Ketune Jesústa nokaysu, senu áma yepsak, tiöpopo kóba yöta jóa bétana, Jairotau ínel jákari:

—Em mala béja muukuk; katë juka Maestrotá múksi bitcha.

⁵⁰Jesús ä jíkkajaka ínel áu jiaahuak:

—Katë májhue; chíkti em jíapsimake nee súale, huanäi türianake.

⁵¹Jum jóau yepsaka, kaabeta täbuik éntok áamak áman kibaktuak, Perota jíbba, Jacobota, Juanta, ä paahua, éntok juka ili usi jámutta áiye. ⁵²Simetakam buaanay, éntokim tüisi ä sirok-riay. Të Jesús ínel ámeu jiaahua:

—Katem buaana. Kaa mukila jü ili usi jámmut, kía kótche.

⁵³Tem kía ä akbuay, bueítuk bempo tüisi jüneyiy ä mukilatukähui. ⁵⁴Të áapo, mámpo ä buíseka úttiaka áu nónokak ínel jákari:

—Empo ili usi jámmut, yejtëe.

⁵⁵Huanäi jü jíapsi áu nóttek, éntok sep yejtek; huanäi Jesús ä jíbuätua nésahuek. ⁵⁶Jume ä áchayhuam éntok tepam át puj jáptek; të Jesús tüisi am téjhuak kaa jábetau am jíal sáhueka juka áma yeu sikamta bétana.

Jume dooce yeu bíttuahuakäme tekkil

(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

9 ¹Jesús jume ä dooce discípulom náu tójaka, yäura úttiata am mákkak, jume lemooniom yeu am bébnakë béchíbo, éntok kökoreme tütenakë béchíbo. ²Huanäi yeu am bíttuak, huaka Diosta reyta nésahue bétana géntemmu am nok íaaka, éntok kökoreme am tüte íaaka. ³Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Katem jita huéhueria böot béchíbo, borooniata junne, bóosata, páanim, tómita junne. Huépülam

jíbem súpeka kaate, kaa guooyim.
 4Ják jóapo enchim yájakäpem aane,
 enchim sájäu tájti. 5Ják pueblopo
 kaa enchim mabethuakäpem
 yeu kaate, enchim guókim ámeu
 tóröchiata tátakeka, bem jüneenakë
 béchibo kaa tüisi bem ayukähui.

6Bempo éntok yeu sájaka, síme
 poblom bëkatana naa kaatey,
 juka tü nokta Diosta bétana
 huémta ámeu nokaka éntok
 símekut jume kökoreme tüteka.

**Juan Bautistata mukukä bétana
 nokhuame**

(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

7Jü rey Herodes kobanaro
 nésahueme Jesústa bétana
 nokhuamta jíkkajak, jita benak
 ä jo sisimëhui. Huanäi át
 guómtilatukay. Bueituk huate ínel
 jiaahuay: “Juan kókkolam násuk
 jíabitela.” 8Huate, juka profeeta
 Elífasta yeu machiak tíiyay. Huate
 éntok, jábe profeetam jume
 bannaataka kat-riam jíabitek
 tíiyay. 9Huanäi Herodes ínel
 jiaahua:

—Tësune ínapo juka Juanta
 kóba chúktiatebok. ¿Jábesa júntuk
 íri jü juebena jita ín áa bétana
 jíkkajähui?

Júnëli jü Herodes ä bít báreka
 éiyay.

Jume mamni mil jibuätuahuakame

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

10Jume apóstolim júchi yeu
 yájaka ä ejtejhuariak juka Jesústa
 simeta juka bem yáakä bétana.
 Huanäi am nüka, am núk siika,
 mékka ánia päria pueblo Betsaida
 ti téhuaakähui. 11Të jü génte

ä jüneriaka, áa sáukim sájjak.
 Huanäi am mabetaka juka tü
 nokta Diosta reytaka nésahue
 bétana huémta ámeu nookak,
 éntok huame tua jikot éame
 kökoata am úhuak.

12Të huanäi éntok kúpti táytek.
 Huanäi jume doocem Jesústau
 rúkteka, ínel áu jiaahuak:

—Juka géntetë sákatua. Éläpom
 sájaka poblom o ranchom
 jariunake, buähuamta éntok ják bem
 jimyorenakëhui. Bueituk mékkate
 aane, ánia päriapo, kaabeta jóakäpo.

13Huanäi Jesús ínel ámeu jiaahua:
 —Emem am jibuätua.

Huanärim ínel jiaahua:
 —Mamni páanim éntok guoy
 kúchum jíbate jípure. Jëitu, jamak
 ítapo áman sájaka buähuamta
 am jinnurianake, íri büru genteta
 béchibo.

14Jíba tuam jamak mamni
 míl yorememtukay. Huanäi
 Jesús ínel ámeu jiaahua jume ä
 discípulommehui:

—Móchalem náu am jóiya,
 sincuecuentam.

15Júnëlim símem náu jóiyak.
 16Huanäi jume mamni páanim éntok
 jume guoy kúchum nükarí, téhuekau
 jikau remteka, tü nokta ámet
 chúppak. Huanäi am näikimteka,
 jume ä discípulom am mákkak, jü
 gentetacham näikimte nésahueka.
 17Huanäi síme jibuäk, éntokim
 jóbuak. Huanärim dooce canastam
 tápuniak, yeu bëkamtayi.

Peero, Jesústa Cristo tíiya

(Mt. 16:13-19; Mr. 8:27-29)

18Júnakoy júnen yeu siika.
 Jesústa áapola Diostau buanayo,

jume ä discípulom áamak aaney.
Huanäi am temajek, ínel jíakari:

—¿Nechim jábë tíiya?

¹⁹Bempo ä yómmiak:

—Huate enchi Juan Bautistä tíiya. Huate, Elías. Huate éntok, jábe profeta jauhuey huéria mukilataka jíabitelame.

²⁰Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Emesu, ¿jáchisem ino bétana jiaahua? ¿Nechem jábë tíiya?

Huanäi Peero ä yómmiaka, ínel jiaahua:

—Émpë jü Diosta Cristo äbo yebisnakëhui.

Jesús ä muknakeu bétana am téjhuak

(Mt. 16:20-28; Mr. 8:30-9:1)

²¹Të Jesús kúttilasi am téjhuak, kaabetau íkái am nok sáhueka jáchin huéy junne, ²²éntok két ínel jíakari:

—Ínapo jü Yoremta Üusi yún jita kókosi kaa béj máchika ino huéenake. Jume yoiyöturim bétana, éntok jume tiöpopo chë áma nésahueme, éntok jume escribam nee omoutenake. Huanärim nee mënake, të báij taahuarim huéyne jíabitenake.

²³Huanäi simemmeu ínel jiaahua:

—Jábe júne ino sáu huée bárëteko, tókti áu nénkaka, chíkti táapo ä kúrus püaktiaka, ino sáu huéiye. ²⁴Bueítuk síme juka ä jíapsi jínëu báareme, ä tárunake, éntok síme jábe ino béchíbo ä jíapsi tárukame, íri ä jínëunake. ²⁵¿Bueítuk jítasu áma téunake jü yoreme síme ániata yöoko, áu lütiátek, o áu

tárukáteko? ²⁶Bueítuk jü inot tihueme éntok ín nokiyi, ínapo jü Yoremta Üusi kétne ái tiunake, júnakoy lóoriapo yepsateko, éntok ín Átchay lóoriapo, éntok jume santo ángelesim lóoriapo. ²⁷Tëne én tua lütüriapo ínel jiaahua, jume huate imí aneme, katim bát kókkohuamta bínnake, Diosta reytaka nésahuéu bíchákatek júbuu.

Jesústa takahua tábuiasi au yáuhuak

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

²⁸Jesústa íkái noksuko, guoj naiki taahuarim simsuko, ínel yeu siika. Perota, Juanta éntok Jacobota núk siika, káhuit jikau bíchaa, áman Diostau buan báreka. ²⁹Diostau ä buanayo, jü ä pujba tábuiasi bíttuk. Ä sánkohua éntok tósalisi éntok bélojkosi aayuk. ³⁰Huanäi éntok guoy yoremem áma yeu machiak, áamak ejtejhuaka. Moisés éntok Elíastukay. ³¹Huanäi áme chíkola Diosta lóoria am machirialatukay. Jachin Jesústa simnake bétanam nookay, Jesús buere joära Jerusalémpo ahuä chupátuanakëhui. ³²Peero éntok jume áamak aneme, tüisim yetem jípurey. Tem búsalataka, Jesústa lóoria ujoyória bitchay, éntok jume guoy yoremem áamak aneme. ³³Huanäi bempörim Jesústa tö sájako, jü Peero ínel áu jiaahua:
—Maestro, ¡türi imí ito béchíbo! Báij jótamte ími cháanake, huépülaik emo béchíbo, senuk Moiséjta béchíbo, senuk éntok Elíasta béchíbo.

(San Lucas 9:33)

Të Peero kaa jüneyay jita ä nokähui. ³⁴Íkai ä nokaysu, namu áme béppa yétekam páttiak. Huanärim guómtek, namupo kimuka. ³⁵Huanärim jiahuita jikkajak jum namupo, ínel jámta:

—Íri ín Üusi ín nákehui; áapörikem nok jikkaja.

³⁶Chúkula juka nokta jikkaijsukam juka Jesústa áapolaik áma anemta bitchak. Bempo kaabeta ejtejhuaariak. Huanäi huámechi taahuarimmechim kaabetau jálek juka bem bíchakä bétana.

Jesús usita lemooniota jípuremta túutek

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

³⁷Yokoríapo, káhuit kóm sájaka, génte juebénaka am nankirika sajjak. ³⁸Huanäi jume géntem násuk senu yoreme tüisi kusisi ínel jiaahuak:

—Maestro, émounä nétane ín usië nee bít-ria. Júkai huépülaik jíbane üusek. ³⁹Íkai jípure, huépul lemoonio espíritu ä jaajaatia. Senu huéchiapo chay tátayte. Huanäi huécheka sútatäti an tátayte. Tempo áman sósomöchia. Huanäi jü lemoonio espíritu kókosi ä tátabeka kaa ä tóij bábbare. Júneli jiokot ä antuasuka béja ä tótoja. ⁴⁰Em discípulommeune jiokot jiausuk lemoniota yeu ä jaaria sáhueka, të katim áma yuumak.

⁴¹Jesús ä yómmiaka, ínel jiaahua:

—¡Eme géntem kaita súalëram éntok jujuëna! ¿Jauhuey tájtine enchimmak annake jäni, éntok enchimmet kaa yúmaka? Inohué ä huéria juka em üusi.

⁴²Huanäi juka usita áu yebisiseyo, jü lemoonio buíapo ä tátabeka, úttia sútatäti ä antuak.

Të jü Jesús juka lemoonio espíritu jaiti machik béj-reka nónokak. Huanäi ä tütek juka usita. Huanäi ä áchaytau ä nóttiriak. ⁴³Sime ä yosireka taahuak, juka buéresi Diosta joähui.

***Jesús ä múknake bétana
am téjhua***

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Sime át guómtilataka ä bitchay, juka Jesústa joähui. Huanäi éntok ä discípulommeu ínel jiaahua:

⁴⁴—Íkäreem tüisi jíkkaja, éntokem kaa ä koptia. Ínel yeu huéenake: ínapo, jü Yoremta Üusi ti téhuaakame, yoremem mámpo yéhana.

⁴⁵Të bempo kaa át jüneyay, íri nokichi. Dios ketune kee am pujtetuay, íkái nokta bem jünerianakë béchíbo; át nátemay báreka júnem májhuey íri nokichi.

¿Jábesu chë yöhue?

(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶Huanäi jume discípulom náu nok nássua táytek, jünee báreka jábesu áme násuk chë júne nésaunake jáni tíaka. ⁴⁷Huanäi Jesús am jüneriaka jita benak am éähui bem jíápsipo, ili usita nüka, áa náapo ä kétchak. ⁴⁸Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Jábe júne íkái ili usita ín téhuampo mabetako, nee mabeta; jábe júne nee mabetakame, juka nee äbo bíttualata mabeta. Bueítuk jü enchim násuk hua kaa áu jitaleme, huári chë yörisi maachi.

***Huä kaa itom béj-reka huéeme, ito
bétana huéiye***

(Mr. 9:38-40)

⁴⁹Huanäi jü Juan ä yómmiaka, ínel jiaahua:

—Maestro, senukte két bitchak, lemooniom yeu jaasemta em téhuampo. Të kaa itomak huéiye; kíalíkute ä táktiriak.

⁵⁰Jesús ínel áu jiaahua:

—Katem ä taktaktiria; bueítuk jü kaa itom béj-reka huéeme, ito bétana huéiye.

***Kuttilasi ámeu nookak, jü Jesús,
Jacobotahui éntok Juantahui***

⁵¹Jesús, téhuekau jikau ä mabennäu tiempota yúmasey, jíápsita tutti yéchaka, kíkteka böota nüka Jerusaléniu bíchaa huémta. ⁵²Jume nokta huériame áapat bíttuak, sájakam Samaritanom pueblou kímmuk, áa bia símeta tüte béchíbo jum ä yebijnakepo. ⁵³Të katim mabethuak, bueítuk böo Jerusaléniu bíchaa huémata bem katë béchíbo. ⁵⁴Ä discípulom íkái bíchaka, Jacobo éntok jü Juan, junëlim jiaahua:

—Señor, ¿jache táijta jikat bétana itom ámet kóm bíttua íaa, júnak táapo Elíasta am yáakä bénasi?

⁵⁵Huanäi áapo ámeu kúakteka, tepa béttesi ámeu nónokak, ínel jíakari:

—Eme kaa jüneya jita espírituta enchim jípurëhui. ⁵⁶Jü Yoremta Üusi kaa jume yorem jíápsim mëseka äbo siika, ál-la am jínëuseka.

Huanärim sékana pueblou
bíchaa sájjak.

Jume Jesústa guojaa báareme

(Mt. 8:19-22)

57 Böot am boojoay, Jesústau
senu ínel áu jiaahuak:

—Señor, jákun em huëu bíchaa
júnene emót chäka huéenake.

58 Huanäi Jesús ínel áu jiaahua:

—Jume ayesim guojöriam
jípure, jume huikichim jikat
rejteme, toosam; të jü Yoremta
Üusi jitat ä mutekaka ä bönakeu
júne kaa jípure.

59 Senukuu éntok ínel jiaahuak:

—Ino sáukë huéiye.

Áapo éntok ínel ä yómmia:

—Señor, nechë licensia bátne ín
átchay mäa báare.

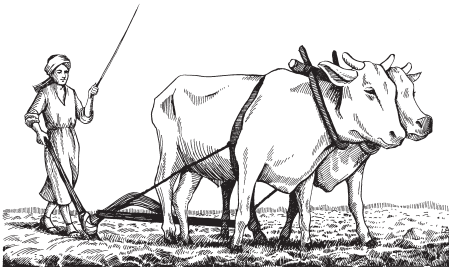
60 Jesús ínel áu jiaahua:

—Akë am tójja; éläpo jume
espíritupo kókkolam bem
kókkolam maanake. Émpë yeu
sika juka tü nokta Diosta reytaka
nésahue bétana nooka.

61 Huanäi täbuika két ínel áu
jiaahuak:

—Señor, enchine guojaa báare,
Señor, të bächë nee tójja amanne ín
jóapo aneme tebotuaka sim báare.

62 Huanäi Jesús ínel áu
jiaahuak:

(San Lucas 9:62)

—Jábe júne arau manseeram
buísek, amáu remtekäteko, kaibu
tüisi áma huéenake jum Diosta
reytaka nésahuepo böochi.

**Jume setentam áman
bíttuahuakähui**

10 ¹Chúkula simeta íkai
simsukäpo, jü Señor
setentam áma yeu púhuak.
Huanäi béja guoguoyim náu áman
bíttuak áapachi, síme pueblompo
o jákun ä yebijnakähui. ²Ínel
ámeu jiaahua:

—Lütüriapo jü echi chúpeme
juebenna, jume tekipanualerom
éntok kaa jaiki. Huäri béchïbo
jü etta áttiakamtahuem nooka,
huate tekipanualerom áman
ä bíttuanakë béchïbo, jukam
etta tóboktianake. ³Ámanem
kaate. Ínapone enchim áman
bíttua, kabara asölam robom
násukun bénasi. ⁴Katem nüuta
áma huéhueriahuamta, tómita
éntok bocham junne, kaa
huéhueria. Katem jápteka böot
jábeta tetebotua. ⁵Ják jóapo
enchim kimukäpo, ínëlem bát
jiaunake: “Yánti jíapsihuame ïri
jóata béchïbo.” ⁶Huanäi jábe
yánti jíápsekamta áma aneyo,
jü enchim yánti jíápsekähui áa
béppatunake. Kaa júnentukäteko,
enchim yánti tü jíapsi, júchi
enchimyeu nóttinake. ⁷Éntokem
huäri jóapo jíba tahuanake,
jita enchim mikhuamtem
buäye, éntokem jëye. Bueítuk
jü tekipanuame jíba jita kobapo
yúmala. Katem huate jóahuammet
an sásaka. ⁸Ják pueblompo
junne, enchim kimukäpo, éntok

enchim mabethuakäpo, enchim äbojhuakämtem buäye. ⁹Éntok jume kökoreme áma anemem tüte, éntokem ínel ámeu jiaahua: “Huä Diosta reytaka ä nésahuepo kaa mékka enchimneu aane.” ¹⁰Të ják pueblopo enchim kimukäpo, éntok kaa enchim mabethuakäpo, böommehuem yeu sájaka, ínel jiaunake: ¹¹“Jü tóröchia ímí pueblopo ayukame junne, itom guókpó chätulame, enchim béj-rekate ä tataknaake. Ál-lem íkái jüneríanake, jü Diosta reytaka ä nésahuepo kaa mékka enchimneu aane.” ¹²Tëne enchim téjhua hua taahuari nokta chúpey, chë júne noki béttesi chúpatunake, huäri pueblotachi, hua pueblo Sodoomä téamta béppa.

Huame pueblom kaa emo jíapsi kúaktia báareme
(Mt. 11:20-24)

¹³¡Jiokot maachi, emo béchíbo, empo pueblo Corazín! ¡Jiokot maachi, emo béchíbo, empo pueblo Betsaida! Bueítuk huam Tiropo éntok Sidón pueblopo huaka kaa jaibu jojohuamta áma yáahuak, enchim násuk yáahuakamta, jauhuey bétanam emo jíapsi kúaktiasu éiyey, éntokim chukurim súpete éiyey, éntok kóbat emo nápojtuá éiyey. ¹⁴Të hua taahuari nokta chúpey, eme chë júne jiokot máchiraata bínnake, hua génte pueblo Tiropo éntok Sidón pueblopo joomem béppa. ¹⁵Éntok empo pueblo Capernaum, ¿jache téhuekau tájti emo tóboktia máchile? ¡Të áman tájta kaa tutuképo tájtë kóm jímmana!

¹⁶Jü enchim nok jíkkajame, nee nok jíkkaja; jü enchim omouteme, nee omoute; jü nee omouteme éntok, juka nee äbo bíttualata omoute.

Jume setentam yeu yájjak

¹⁷Huame setentam tüisim al-leaka yeu yájjak, éntokim ínel áu jiaahuak:

—Señor, jume lemooniom júne itom nok jíkkaja, em téhuampo.

¹⁸Jesús éntok ínel ámeu jiaahuak:

—Jehui, ínapo juka Satanásta bitchak téhueka bétana kómhuéchemta yúku jímmaa bénasi. ¹⁹Ínapone én úttiata enchim mákka bakochim éntok machilim béppa enchim rejtinakë béchíbo, éntok síme kaa Dios huáatemem kobanake, éntok kaita enchim kökosi yáanake. ²⁰Katem jume lemooniom emo yeu jajjasë béchíbo al-leaka chépte; al-leakem jikau chépte, jume enchim téhuam áman téhuekau jiojteri béchíbo.

Jesús buere al-leiya
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

²¹Huämi horapo Jesús Espiritu Santopo tüisi al-lëiak. Huanäi ínel jiaahuak:

—Ínapone enchi úttile, ín Átchay, téhuekata éntok buíata áttiakame, jume tüisi jita täyame éntok jítat suame empo íkái am ésoriala jume ili usimneu yeu ä machiria báreka. Jehui, ín Átchay, empo júnël ä huáatiak.

²²In Átchay símeta ín mámpo tójj-la. Kaabe ä täya juka Dios Usiarita, ä Áchayhua jíbba; éntok

jábeta Dios Áchaytukähui, ä Üusihua jíbba; éntok ä téjhua bárëu ä téjhuaanake, ä Üusihua.

²³Ä discípulommeu bempolammeu kúakteka, ínel ámeu jiaahuak:

—Al-lehuamtam jájamla jume ä bíchame juka enchim bíchähui; ²⁴bueítukne én ínel jiaunake, juebena profeetam éntok reyim tüisim ä bít péiyay, juka én enchim bíchähui, të katim ä bitchak; enchim jíkkajähuiim jíkkaj péiyay, të katim ä jíkkajak.

Samaritanota ejemplo

²⁵Séjtul senu tüisi leyta täyame kíkteka ínel áu jiaahuak, Jesústa tüisi tahuaria báreka:

—Maestro, ¿jítasune yáakátek juka yü jíapsihumta jípunake?

²⁶Huanäi Jesús ínel áu jiaahuak:

—¿Jáchisu áma jiojteri jum leypo? ¿O jáchise ä bitcha juka áma jiojteta?

²⁷Huanäi áapo, ä yómmiaka, ínel áu jiaahuak:

—“Em Señor Dioste tüisi náknake, chíkti em jíapsimaki, éntok chíkti em kóba súäramaki, éntok chíkti em úttiärammaki, éntok chíkti em jüneerimaki. Juka yoremta emo beu anemtë em emo ériä bénasi ä náknake.”

²⁸Huanäi jü Jesús ínel áu jiaahuak:

—Tüise ä yómmiak. Íkäre yáuhua; huanäre jíapsinake.

²⁹Të áapo tüisi áu tahuaria báreka, Jesústau ínel jiaahua:

—¿Jábesu jü yoreme ino beu aneme?

³⁰Jesús, ä yómmiaka, ínel áu jiaahuak:

—Senu yoreme buere joära Jerusalén bétana pueblo Jericóu kóm huéiyey, huanäi jume lak-ronim mámpo huétchek júmëi béja simeta ili ä huériäu ä úhuak; kökosim ä yáaka sájjak, huanärim tamurata áma tö sájjak. ³¹Huanäi éntok sacerdoote tiöpopo tékiakame Jerusalén bétana két huäri böot kóm huéiyey. Huanäi ä bíchaka ä naj-riak. ³²Huanäi két senu leviita tiöpopo tekipanuame áman áu jëla huéekasu, éntok ä bíchaka, sékana áman siika.

³³Të senu Samaria buiärapo jometaka, két boojoakari, áu jëla yepsak, éntok ä bíchaka, ä jíápsipo tüisi ä jiokoleka taahuak.

³⁴Áu rúkteka kökosä ayuläpo, aceitey éntok vinoy ä jíttok. Huanäi ä kábäit jikachä yéchaka, ä núk siika. Mesooniu ä tójjak, éntok ä suayak. ³⁵Yokoriäpo béja sim báreka, tómita ä bóosapo yeu huíkkék, guoy taahuari tékilta huéeläpo. Huanäi juka mesompo tékiakamta ä mákkak,

(San Lucas 10:34)

éntok ínel áu jiaahuak: “Nechë ä suayaria. Bueituk huate tómita át kimako, ínapone nóttek enchi ä béjtuanake.” ³⁶Bueituk, ¿jábesu ímëi bájímipo chë emo beu aane jume lak-ronim mámpo huéhekamtá huám sájakame?

³⁷Ápo ínel jiaahuak:

—Jü ä jiokoleka tühuata áu yáakame.

Huanäi béja jü Jesús ínel áu jiaahua:

—Sikë két ánëli áayu.

*Jesús Martata éntok
Maríata jóapo äbojhuak*

³⁸Júnel két yeu siika: Jesústa böot huéekasu, senu pueblou yepsak. Senu jámut Marta ti téhuaaka ä jóapo ä mabetak. ³⁹Íri María tíamta huayekay. Huári béja Jesústa guókpo yejteka, ä nokäü jíkkajay. ⁴⁰Të jü Marta éntok kaa yúmaka jita johuay, yún jita tékilta jípureka. Huanäi áu rúkteka, ínel jiaahua:

—Señor, ¿jache kaa át suuhua, jü ín huayibechi? ¿Kaa nee aniaka jita johua! Nechë ä ania sáuhue.

⁴¹Jesús ä yómmiaka, ínel áu jiaahua:

—Marta, Marta, yünë jita kaa náksi joaka, kaa át yuuma, ⁴²të senu huéeme jíba chë bát huéiye. Jü María juka chë türik áma yeu púala. Júkai béja kaabe kaibu ä úhuaana.

*Jesús jü Diostau bíchaa nokhuamta
am majtia*

(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

11 ¹Séjtul Jesús Diostau nookay. Huanäi béja áu noksuka, senu ä disciipulo ínel áu jiaahua:

—Señor, itomë Diostau nok majtia, Juanta ä disciipulom ä majtiakä bénasi.

²Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Eme Diostau nokáteko, ínëlem jiaunake:

Itom Átchay téhuekau kátekame, em téhuam yöreka am noknake.

Éläpo em reytaka nésahuepo äbo ito násuk yebijnake.

Em nésau yáatunake, téhuekau bénasi, ímí buíapo két jíba ánëli, áman bénasi.

³Jume páanim chíkti táapo itom buäyëhui, entok én itom buänakëhui itome am mákka.

⁴Itom Dios bejrimmeche itom jiokore, bueituk ítapo két am jiokore jume itom huikiriame.

Katë kaa türikum bíchaa itom táktia, ál-lë itom áma yeu huíkke.

⁵Jesús ket ínel jiaahuak:

—Jábesu eme senu amiigota jípureka, tukaa násuk ä jóau ä yepsako ínel áu jiaunake: “In amigo, báij páanime nee réuhua.

⁶Bueituk senu ín amigo ín jóapo yebij-la, mékka bétana huéeka, éntokne kaita ä äboj máchi.”

⁷Huanäi huári, béja huáijhua jákun ä yómmianake, ínel áu jíaka: “Katë múksi nee bitcha. Jü puerta béja páttiari, éntok jume ín usimne núk böka. Karane yejteka enchi ä mákka, juka em huáatiähui.”

⁸Ínapo én ínel jiaahua: Éläposu kaa yejteka kaa ä mákka, ä amiigoka junne. Të jamak múksi ä

bíchä béchïbo, yejteka ä máknake, simeta juka ä huáatiähui. ⁹Bueïtuk ínapo én enchimneu ínel jiaahua: Jítem aahua huanärem mikna; jítem jaria, huanärem ä téunake; puertatem popona, huanärem ä étaפוריא. ¹⁰Bueïtuk síme jita aahuame, ä mabetnake; jü ä jariame ä téunake; jü puertata poname, ä étaפוריא.

¹¹¿Jachu jábe júne áchayhuari enchim násuk, ä úusi páanim aahuayo, tétata ä miknake jáni? O, ¿chë kúchuta ä aahuayo, kúchuta ä mik íaakasú, bakotta ä miknake jáni? ¹²O, ¿tótori kábata ä aahuayo, machilta ä miknake jáni? ¹³Eme jujuënaka junne, ára türík enchim usim miika. ¡Hua itom Átchay téhuekau kátekame chë ä miknake, juka Espíritu Santota jume áu ä aahuame!

Jesústam nätua diablota úttiära ä jípurë tíaka

(Mt. 12:22-30; Mr. 3:20-27)

¹⁴Jesús yorem múurotat lemooniota yeu jaasey. Huanäi juka lemooniota át yeu simsuko, jü múuro ára nokaka taahuak. Jume áma aneme éntok tüisi át guómtilatata taahuak. ¹⁵Të huate bempörim násuk ínel jiaahuak:

—Íri yoreme, Beelzebú lemooniomneu yäurata úttiäray yeu am bébba, jume lemooniom.

¹⁶Huate éntok kaa tüisi ä tahuaria báreka, téhuekau bétana señalta áu aahuay. ¹⁷Të áapo am jüneriaka jita éerita am jípurëu, ínel ámeu jiaahuak:

—Jábe reyta néshuepo kaa tülisi náu éaka tekipanoáteko

mójaktinake. Két senu familia élaka náu nássuame, emo náikimtena. ¹⁸Júnëli két jü Satanás áu náikimtekátek, ¿jáchisu ä reytaka ä néshuepo jíba béchïbotunake? Bueïtuk ínělem jiaahua emë: Beelzebúta úttiäray nee jume lemooniom yeu bébä tíiya. ¹⁹Enchim jíapo ámani, ínapo Beelzebúta téhuampo yeu am bébáteko, jume lemooniom, ¿jume enchim úusim jábeta nokposum yeu am bébba? Huäri béchïbo, bempo enchimneu yäuchimtunake; juka enchim kaa tüisi yáari enchim yuktirianake. ²⁰Të ínapo Diosta úttiäray jume lemooniom yeu bébáteko, kaa báreka júnem tüisi át suuhua, jü Diosta reytaka ä néshuepo enchimneu yebij-la.

²¹Jü yoreme úttiakame, tüisi huíköreka, ä kári suaya. Síme jita áma ayukamtau, kaita áu huéenake. ²²Të senu áa béppa chë úttiakame áu yepsakátek, ä kobanake. Huanäi huaka sontaro áttiata éntok huiköta ámechá éäu ä úhuaanake. Huanäi huatemmet ä náikimtenake, juka nássuaka ä yöökähui.

²³Jü kaa ínomak huéeme, nee béj-reka huéiye. Jü kaa ínomak jita náu yéchame, ä chíbejtia.

Jü lemoonio chïcha machi yoremtat yeu sika júchi nóttékame

(Mt. 12:43-45)

²⁴Jü lemoonio chïcha machi yoremtat yeu sikátek, jum huaki ániapo naa huéenake, ják ä jimyorenakeu jariaka. Kaita téak éntok, ínel jiaunake: “Júchine ín

jóau huée báare, ín yeu sikähui.”

25Huanäi áman yepsakäteko, chíchikta éntok huechiasi túlisi yáata téunake. **26**Huanäi sika júchi guoy búsan lemooniom chícha machim áa béppa chë juejuenam nüpanake. Huanäi síme huame yoremstat kimuka, ä jíápsipo jóatenake. Huanäi huäri yoremtau chë júne kaa túisi huéenake, bannaataka béppa.

Jü tua lútüriapo al-leaka jíapsihuame

27 Juka Jesústa ínëli nokaysu, senu jámut jum genteta násuk cháchayek:

—¡Tua úttlisi maachi, enchi yeu tómtiriakame, éntok enchi chítuakame!

28Të áapo ínel áu jiaahuak:

—¡Úttlisi maachi, chë junne, jume Diosta noki jíkkajame, éntok ä joame!

Huä génte juëna, señalta kaa jaibu jojohuamta bítrókka

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

29Jü génte jíba bénasi Jesústau náu yájjay. Áapo éntok ínel ámeu jiaahuay:

—Í génte én huéeme túisi juëna, kálíku señalta kaa jaibu johuamta bítrókka; të kaachin täbui señalta bíttuana huaka profeta Jonásta señal jíbba. **30**Jáchin hua Jonás jume géntem buere joära Nínivepo joomem béchíbo señaltukaíhui, alë bénasi két ínapo, ínapo jü Yoremta Üusi ket jü génte én kat-riata béchíbo señaltunake. **31**Jü reina suuriu joome áu tóboktianake, ímëi yoremem én kat-riam béj-reka, juka lútüriata am yuktiria báreka, éntok nokta bétték

ámet chúpanake. Bueítuk áapo ániata nahuau bétana áman yepsak, juka rey Salomóna ujjorisi jita täyäu jíkkaijséka. Ímëi éntok aane, huépülaika Salomóna béppa chë yörisi machika. **32**Jume yoremem Nínivepo jomeme emo tóboktianake, ímëi géntem én kat-riam béj-reka, juka lútüriata am yuktiria báreka, éntokim két nokta ámet chúpanake: Bueítuk hua génte Nínivepo joome jíápsi kúaktek, Jonásta huaka nokta Diosta bétana huémata ámeu ä nokako. Të én ímëi chë Jonásta béppa yörisi machika aane.

Jum machiriapo kaita tukaari

(Mt. 5:15; 6:22-23)

33’Kaabe juka machiriata táalataka ä äeso, éntok cajóna bétuk junne, kaa ä öore. Ál-la jum jikat chöla ä órenake; jume áman kimume juka machiriata bínnake. **34**Em pusim senu lámparata bénasi maachi, em takahua béchíbo. Jume em pusim túriako, em takahua két símekut túlisi machiriata jípunake. Të jume em pusim kaa túriako, jü em takahua két kaa machiku annake. **35**Áachë suuhua, jü machiria emót ayukame em emo jípurë tíäu jamak kía kaa machiria. **36**Júnëli béja, juka síme em takahua machikuy tápuniatuko, kaita senu lébelay júne kaa machiriata jípuréteko, síme túlisi kálajkosi machitunake, lámparata túisi úttiaka enchi boojoria bénasi.

Jesús jume pariseerom éntok leyta mamajtiame yeu am buíssek

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc 20:45-47)

37Juka Jesústa ámeu noksuk, senu pariseero ä jóau ä jíbuä

núnnuk. Jesús éntok áman yepsaka, jum jóau kibakeka, mesau yejtek. ³⁸Jü pariseero át guómtilataka taahuak, kaa áu báijmatuaka, ä jïbuä táytekä béchïbo. ³⁹Të jü Señor ínel áu jiaahuak:

—Eme jume pariseerom juka vaasota yeutana jíba ä bábaksia, éntok juka puraátota. Të jum huáijhuatanam ái tápuni jü kaa tñurayi, éntok jita juëna éeriyi. ⁴⁰¡Tóktém kaa susuak! ¿Jachém kaa jüneiya, huaka yeutana huémta yáakamta két huaka huáijhua huémta yáala? ⁴¹Të eme enchim tü jiápsipo ayukamtayi, jábetem jita miika. Júnëli síme tü huénnake.

⁴²¡Obiachisi enchimneu chäka, eme pariseerom! Bueitukem huaka sehua óguota menta, jum cientopo guoj mamnik Diostau bíchaa nanäikia. Alë bénasi juka rúuda tíamta, éntok síme ili júya buabuáhuamta. Tem huaka lútüriata omoutela, éntok huaka Diosta nákuamta. Íkäri éntok juka senuk júne katem ä koptia éiyey, simetem nanahuit boojoria éiyey.

⁴³¡Obiachisi enchimneu chäka, eme pariseerom! Bueitukem jum tiöpopo náu yayaijhuäpo jume bankom bát órekame nákke, éntokem huam böommet yörisi machisi emo tebotua íaa.

⁴⁴¡Obiachisi enchimneu chäka, eme jume leyta am majtíame éntok pariseerom, ára nókichiam! Bueitukem huame cajón ánimakame mäari bénasi maachi. Jume yoremem éntok áme béppa naa rejte, kaa jünéaka.

⁴⁵Huanäi senu leyta mamajtíame ínel ä yómmiak:
—Maestro, empo íkäi nokaka itomë két tiusi bëa.

⁴⁶Jesús ínel jiaahuak:
—¡Obiachisi enchimneu chäka, eme leyta majtíame! Bueituk huame yoremem béttesi püaktitua. Júkäi püaktita jábe yoreme júne kaa ä yuuma. Eme éntok, kía huépul sútuy júnem kaa át jálo jálojte.

⁴⁷¡Obiachisi enchimneu chäka! Bueitukem jume profetam béchïbo bóoberam jojoa, huame enchim yoiyöhuam súakähui. ⁴⁸Bueituk eme ä bitchak, enchim yoiyöhuam yáarimmak emo al-leä tía báare. Bueituk bempo am súhuak, eme éntok bóoberam am joria.

⁴⁹Kíalíku jü Dios ä jüneeräpo ínel jiaahua: “Profetam éntok apóstolimne ámeu bíttuanake. Tem huatem súanake. Huatem éntokim guojajjanake.” ⁵⁰Júnëli béja i génte én kat-riammet béppa yéchatunake, jume síme profetam ójbo guötialame jauhuey ániata naatekäpo naateka, ⁵¹Abelta ójbopo naateka Zacariasta ójbou tájti, altarta éntok buere tiöpota náu násuk mukukame. Jeehui, énne ínel jiaahua, jü génte én kat-riat át huénnake; huamei ä yómmianake.

⁵²¡Obiachisi enchimneu chäka, eme jume leyta mamajtíame! Bueitukem jita täyahuamta llavem ésola. Të eme júne kaa áman kiimu, éntok kía huatem júne kaa áman kimutua.

⁵³Juka Jesústa íkäi ámeu nokay jume leyta am majtíame

éntok jume pariseerom tüisim áu öomteka taahuak. Huanärim juebenak jita áu nátemajey, éntokim tüisi yún ä noktuay. ⁵⁴Akim ä aamuy jita ä nokähui, ili ä rábiktek ä nokäpo, júmüri béja ä nätua báreka.

Jü Jesús ia bétana am majtiak, jü kía áu úttil iaaka jita joame

12 ¹Tepa may kaa náksi büru génte náu áu tójjak. Kíalim nat tétteneý. Huanäi Jesús ínel jiau táytek, të jume ä discípulommeu bátchu:

—Jume pariseerom levaduura bétanem emo suaya; jüri ínel kía áu tü yörem tíaka tábuiasi áu nüye. ²Bueítuk kaita éhuil éсотaka ják ayka, kaa yeu machinakeme. Éntok kaita éhuiltaka ayka, kaa jüneriatunakeme. ³Huanäri, símeta kaa machiku enchim nok-läu, machiku jíkkajitunake. Éntok síme nákapo éhuil nok-ri, mékka kárit jikat jáptehuaka chayna.

¿Jábetasute máujpo yúmala?
(Mt. 10:26-31)

⁴Éntokne két ínel jiaahua, ín amiigom: Katem juka takahuata mäamta májhue. Huäri béppam béja kaita éntok ára yáaka taahua. ⁵Tëne enchim majtianake, jábeta enchim máujnakëhui. Huakärem májhue, huaka jíapsita enchim úhuaasuka, ä úttiarimmea jum tájiu ára enchim kóm jímma. Jeehui, ínapone enchimmeu ínel jiaahua, íkärem májhue.

⁶¿Jachu kaa mamni huikichim guoy tómipo nénenkihua? Të jü

Dios kía huépülai júne kaa koptia. ⁷Bueítuk jume em chonim júne síme náikiari. Katem májhue, bueítuk eme chë júne bėj-re, juebena huikichim béppa.

Jume kaa emo ésome yoremem bíchäpo Cristota súalhuäpo
(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸Énne ínel jiaunake, hua jábe junne yoremem anëpo nee áu täya tíame, ínapo jü Yoremta Üusi inone ä täya tíanake, Diosta ángelesim bíchäpo, ⁹të jü kaa nee áu täya tíame yoremem anëpo, ámani Diosta ángelesim bíchäpo két kaa täyana.

¹⁰‘Kía jábe junne Yoremta Üusi bėj-reka nokame, jikoritunake. Të hua Espíritu Santota bėj-reka nokame, jauhuey júne kaibu jikoritunake.

¹¹Huam tiöpopo náu yayaijhuápem yeu tóijhuak, yäurata bíchäpo, katem jáchin éiya, jáchin enchim am yómmianakëhui, éntok jáchin enchim jiaunakëhui, ¹²bueítuk horata yúmak jü Espíritu Santo enchim majtianake, jita enchim noknakëhui.

Jínhua maachi, hua kaa náksi jita jípuhuame

¹³Senu juebenam násuku, Jesústau ínel jiaahuak:

—Maestro, ín sayibehuë nooka. Juka itom átchay itou tö mukukähui, ínomake ä náikimte sáuhue.

¹⁴Të áapo ínel ä yómmiak:

—Ómme, ¿të jábesu jita náikimte béchíbo enchimmeu nee yäut yéchala?

15Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Tüisem át suuhua. Katem úttesi jita yún jípuhuamtat kopti báare. Jü yoremta jípsähui kaa yún jita jípuhuamtat aayuk.

16Huanäi íkái ejemplota ámeu yétkhak:

—Senu yoreme rikotaka ím aaney; ä buíampo tüisi jíchupaka.

17Huanäi hua riko juebenak ée táytek: “¿Jáchisune ayunake jáni? ¿Kaitäpone ä kima mátkhi, juka ín chúpakähui!” **18**“Én ál-lane jüneiya jita ín yáanakähui”, ti éiyak.

“Jume kárim ín jípurèu áma jita ín kíkkimähui, anam tátabeka chë júne buerem yáanake. Huanäine símeta huaka ín chúpakäu ërianake, éntok símeta huaka ín én jípurèhui. **19**Huanäine ín jípsibeu ínel jiaunake: In jípsi, juebenak jíte ëriala, juebena huásuktiriam béchibo. Jimyorëe, jíbuäe, jëyëe, emoë al-leetua.” **20**Të Dios ínel áu jiaahuak: “¿Kaa suära! Én í tukaarichi em jípsi äbo émou aübaahua. Jü jita em náu tóij-ri, ¿jábésä áttiaka tahuanake jáni?” **21**Júnëli áu huéenake hua yoremtau buéresi jita áa béchibo náu tójamtahui. Diostau bíchaa éntok, jita júne kaa jípure.

Dios símem ä üusiuam suaya

(Mt. 6:25-34)

22Huanäi sep ä discípulommeu ínel jiaahuak:

—Huäri béchibone ínel enchimmeu jiaahua: Katem úttesi kaa yúmasi emo éetua: “Ími jípsihuamta bétana, ¿jítasute buänake? ¿Takahuata béchibo junne, jítasute sánkonake?” **23**Huä

jípsihuame chë béj-re, buähuamta béppa; éntok hua takahua chë béj-re, sánkota béppa. **24**Jume kaaktërammechëm suuhua. Kaa ëechaka junne, éntokim kaa etta tobotoboktia. Éntokim kaitapo ä nü machik jípure. Toroosam ják bem ä huáttia machikim kaa jípure, éntok Dios am jíbuätua. ¿Jachem kaa chë béj-re huikichim béppa? **25**¿Jábésu hua enchim násuk aneme tüisi áu bamijtuaka méedio metropo ára áu yöturia? **26**Bueítuk kía huaka ilikkik júnem kara joátek, ¿jatchiakem huatekuk emo bamijtua?

27Áachem suuhua, jáchisu jume sehuam líiriom yötu. Huame kaa tekipanua, éntokim kaa jíjjoa. Tëne ínel enchimmeu jiaunake, hua rey Salomón kía síme ä uyjóriay júne kaa huame bénasi áu sánkotuak. **28**Të ínëli Dios ä sásankotua juka júyata huajpo ayukamta. Yokoriápo éntok ornopo táana. ¿Jachu eme kaa chë júne tülik sánkotuana, yoremem kaita súalëram? **29**Eme, bueítuk, katem jáchin át éiya, jita enchim buänakähui, éntok jita enchim jínakähui. Katem kaa yúmasi emo éetua. **30**Bueítuk síme jú génte ím ániapo jíápsame, íkái símeta guojaase. Të eme huépülak Áchayek, júneamta jita enchimmeu bëyëhui. **31**Juka Diosta reyta néosauritem bát jaria. Huanäi síme jú huate béja kía áapo élaka enchimmeu yebijnake.

Jum téhuekapo buéresi jita

jípuhuame

(Mt. 6:19-21)

32Katem májhue, eme ín kabaram. Eme ilikki, të jú enchim

Átchay reytaka ä néshuepo enchim ä mák péaka enchim ä mákka. ³³Huaka enchim jípurëu nénkakem poloobem miika. Júnëlem bóosam kaa momoyeme emo yáarianake, éntok chë béj-rek téhuekapo ayukame kaa lülütemta, áman lak-ronta kara kibakepo, éntok téepärim kaa ä momoiyäpo. ³⁴Bueituk jita enchim áttiata jípurëpo, huämi annake, jü enchim jíapsi.

Itote suayaka jíapsinake

³⁵Katem koptel-la. Tülisem sánkotelatata, enchim lámparam táalataka aane. ³⁶Huame sáyhuame bénasem emo jípure, bem teko jubiahua bétana nóttëu boobíchaihuimta bénasi. Ä yepsak puertata ä poponak sep ä étaporianake. ³⁷Al-leenakemme, huame sáyhuame, jü bem tekohua yepsaka kaa kócheme téako. Lütüriapone enchiméu ínel jiaahua: Huä bem tekohua, áapöisu jita áu huikojtuaaka, mesau am jóaka am äbojnake. ³⁸Kía tukaa násuk huéy yepsak junne, éntok kía marikaroapo yepsak junne, kaa kócheme tíakätek, huame sáyhuamet al-leehuari áme béchibotunake. ³⁹Senu huémtachem suuhua: Jü yoreme jóapo néshueme jüneätek ják horapo juka lak-ronta áma yebijnakeu, kaibu kónnake, éntok kaibu juka kári puertata étaona, áma ékbuanä béchibo. ⁴⁰Eme kéchem kaa kótche. Bueituk kaa ínel enchim éäposu, ínapo jü Yoremta Üusi yebijnake.

Jü jóapo sáyhuame kaitat jíapsekame

(Mt. 24:45-51)

⁴¹Huanäi jü Peero ínel ä temajek:
—Señor, ¿jache íkai ejemplota ito béchibo nooka, o símem béchibo?

⁴²Jü Señor ínel ä yómmiak:
—Bueituk, ¿jábesu júntuk hua móoroma nésaute joame éntok jitat júneame, ä tekohua jume ä jóapo aneme béppa yechanähui, huam tua horapo am jibuätuanakë béchibo? ⁴³Huä sáyhuame tua tüisi al-leenake, ä teko yepsako, huaka nésaute joaka téihuakame. ⁴⁴Të lütüriapone ínel jiaahua, símeta ä áttia béppa ä mámpo ä yéchanake. ⁴⁵Të huäri sáyhuame ä tekohua kaa läuti yebij máchileka, jume tekipannualerom éntok jume jáamuchim jóapo sáyhuame béttesi ámemak huéé táytekätek, éntok kía buáhuamta huítuia táytek, éntok vino jëyeka naamuk táyteko, ⁴⁶huanäi jü ä tekohua yebijnake, hua taahuari kaa áachä boobit-huäubechi, éntok ják horapo jáni kaa ä júneriahuäpo. Huanäi béttesi nokta át chúpanake, éntok jum kaa tühuata joammak ä náikianake.

⁴⁷Huä sáyhuame júneame jita ä tekohua huáatiäu, éntok kaa ä sáyhuä páman anëtek, tüisi bépsunake. ⁴⁸Të jü kaita táyaka kaa huéchiasi ayukame, két bépsunake, të kaa tua tüisi. Bueituk hua jábesu yún jita mákhuakame, yún jita áu huáatiana, éntok hua yún jita

suayatuahuame, chë yún jita áu auna.

Jesús jume géntem emo náikimtetua

(Mt. 10:34-36)

49' Ínapo táijta yáaseka ím ániau äbo kóm siika. ¿Jítasune huáatia? ¿Bueituk jamak béja béete! 50 Senu batörihuat kaa báreka júnene batónake. ¿Tepane kaa al-leiya inochä chúpëu tájti! 51 ¿Jachem yánti anhuamta ím ániapo nee nüpakä bénasi éiya? Ëe, tine enchimneu jiaahua. Ál-la jume géntem chíbela emo náikimtehuamtane nüpa. 52 Ën ímí naateka, huépü jóapo mamnika annake, kaa náu anisi éaka. Bájika jume guoyimmak kara jíapsinake, jume guoyika éntok, jume bájimmak két alë bénasi. 53 Jü áchayhuari ä üusimmak kara emo binnake; hua usiari éntok, ä áтчay két alë bénasi. Huä áyehuari ä jámut asoamak kara emo binnake; hua jámut asoari éntok, ä áyemak kétchi. Jü asuhuari ä jakaray két kara bíinna; hua jakarayria éntok, ä asu két alë bénasi.

Íkai tiempota, katem ä jüneria báare

(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

54 Jesús jü gentetau éntok két ínel jiaahuak:

—Jum täata áman huéché bétana, namuta yeu huéy, sepem ínel jiaunake: “Bää äbo huéiye.” Éntok ínel yeu sisime.

55 Sur bétana jekay éntokem ínel jiaunake: “Tátta báare.” Huanäi ínel yeu sisime. 56 ¿Eme

ára nókichiram! Jüneäem jita huéenakeu jum téhuekapo, éntok jum buíapo. ¿Maasem íkai tiempota én ito át anëhui kaa ä jüneria?

Jábeta kökosi yáakäteko chükulë ámak ejtejhua

(Mt. 5:25-26)

57' ¿Jatchiaka eme kaa náu nokaka lütüriata emo yáaria? 58 Jábetë yáurau enchi nätuak böochë bát áamak ejtejhua, ä tüte béchïbo, juka kaa enchim át yumähui, huam yáurata bíchäpo kaa enchi yeu ä tóijnakë béchïbo. Bueituk júneltuk hua yáura policíata mámpo enchi yéchanake. Huäri policía éntok cárcelpo enchi páttianake. 59 Enchine téjhua, huämire kaa yeu huéenake, kaa huaka síme tómita em áma huikiriähui em béjtuäu tájti.

Emóem jíapsi kúaktia, örem kókkonake

13 1 Huámechi taahuarimmet huate Jesústau yájaka, áhuim ejtejhuak jáchin juka Pilatota jume huate yoremem Galiléa buiärapo joomem ä súakähui, éntok jáchin juka bem ójbohuata animaalim ójbomak ä kuutiakähui, jum bem animaalim sússuaahuäpo.

2 Huanäi Jesús ínel am yómmiak:

—¿Jachem ínel éiya, ímëi galileommeu kaa tühua ámeu siika, bem kaa tü yóremem béchïbo, síme galileom béppa? 3 Ëe tine enchimneu jiaahua. Eme júne kaa jíapsi kúaktek, kéchem símetaka áme bénasi kókkonake.

4O, ¿huame dieciochotaka kókkokame, Siloépo kári buëuru nat béppa jokame, ámet huéhekähui, eme huamei chë júne cúlpaq téiyey, jume huate yoremem Jerusalémpo jóakame béppa? **5**Èe tine enchimneu jiaahua. Eme júne kaa jíapsi kúaktek, kéchem simetaka áme bénasi kókkonake.

Huä chuna óuguota kaa tatakamta ejemplo

6Jesús huanäi íkái ejemplota ámeu yétchak:

—Senu yoreme chuna óuguota ä buíapo kéchalatukay. Huanäi áman sika takata át jariaka, kaita át téuhuak. **7**Huanäi hua yoremtau buíata suayamtau ínel jiaahuak: “¡Juyu! Báij huásuktiapone nat chätuka äbo yeyepsa, i óuguou, jume takam jariaka. Tëne jauhuey júne kaita át téuhuak. Akë ä chúktia. ¿Jáchisen kía béja buíata jínëulatunake?” **8**Të hua buíata suayame ínel ä yómmiak: “Señor, Akë ä tójja, färi huásuktiriat junne. Buíatane ä buálkoteria báare, éntokne ä tü tátabnakemta áu óre báare. **9**Takak júne tüirinake, kaa ä takak éntoke ä chúktianake.”

Jesús jimyore táapo juka jámutta müläita rútkiak

10Sábalapo jimyore táapo am majtiay jü Jesús jum tiöpopo. **11**Senu jámut áma aaney, lemoonio kökoata jípureka dieciocho huásuktiapo; ókola chäka jíba hueramay. Kaachin ayuka áu rútktia máchiakay.

12Jü Jesús éntok ä bíchaka, áu ä rúkti sáuhuek. Huanäi ínel áu jiaahua:

—Empo jámmut, em kökoa bétanë búttiaritaka taahua.

13Huanäi áa béppa mámték. Huämi horapo hua jámut rútktek. Huanäi Diosta úttíl táytek. **14**Të jü tiöpopo tua nésahueme, Jesústa sábalapo ä tütek tíaka, jume simemneu ínel jiaahua:

—Búsan taahuarim aayuk, ámet tekipanoä béchibo. Huamechí taahuarimmechem äbo kaate. Huanäem emo jíttotebo, të kaa jimyore táapo.

15Huanäi jü Señor ínel ä yómmiak:

—¡Empo ára nókichira! ¿Eme jábe júne jachem kaa enchim bues o buruta butbúttia jimyore táapo, báam ä jítua béchibo?

16Íkái jámutta, két Abrahamtat yeu simlamta Satanásta súmalatukaihui jum dieciocho huásuktiapo, ¿jachu kara búttiatui jáni i kökoata bétana, jum jimyore táapo?

17Juka Jesústa ínëli jíak, síme huame áu omteme titihuek. Të hua síme génte al-leiyay, huaka Jesústa buéresi ä joäu bíchaka.

Jü mostaaza báchia ejemplo

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18Huanäi Jesús ínel jiaahua:

—¿Jíta bénasa, jü Diosta reytaka ä nésahuépo? ¿Éntok jita bénasite ä bínnake? **19**Jü mostaaza báchiata senu yoremta ä buíapo echakä bénasi maachi. Yötuka béja júya bueürusi ayka,

jume huikichim jikat rejteme ä mésëkiriammechi tosatek.

Jü levaduurata ejemplo

(Mt. 13:33)

20 Ínel két ámeu jiaahua jü Jesús:

—¿Jíta bénasite ä bínnake jáni, juka Diosta reytaka ä nésahuepo?

21 Juka levaduurata senu jámut senu quintal hariinammak náu kuutiakä bénasi maachi, juka síme hariinata buaatiata huénnakë béchïbo.

Jü puerta näulay

(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Jesús pueblommechi éntok ranchommet huéiyey, am majtiasimeka, buere joära Jerusaléniu bíchaa, éntok laulauti ansimey. **23** Senu éntok ínel ä temajek:

—Señor, ¿katim jaiki jume jínëurim?

Áapo éntok ínel jiaahua:

24—Úttiatem yáuhua jum puerta ilikkani páman kimu béchïbo, bueítuk ínel enchimmeune jiaahua, juebénakam áman kimu báanake, tem kaa áma yúmanake.

25 Chúkula juka jóakamta yejteka juka puertata ä páttiak, eme páku tahalame juka puertata ponaka ínel jiaunake: “Señor, Señor, Akë ä étapo.” Të áapo ínel enchim yómmianake: “Kanne jüneiya jákunem joome jáni, éntokne kaa enchim täya.” **26** Huanärem ínel jiau táytinake: “Émomakte jïbuála, éntokte émomak jïla, éntok empo itom majtiala huam

itom pláazapo.” **27** Të áapo ínel enchim yómmianake: “Béjane enchim téjhuak, kanne jüneiya jákun enchim jometukähui, éntokne kaa enchim täya. ¡Mékkem kaate, eme kaa türük jíba joame!” **28** Ámaní béja huéenake jü buanhuame éntok támim kumhuame, juka Abrahamta bíchaka, Isaacta, Jacobta, éntok síme huame profetam Diosta bétana nokame jum Diosta reytaka ä nésahuepo aneme. Eme éntok páku yeu tahuanake. **29** Bueítuk génte yáijnake täata yeu huë bétana, täata áman huéchë bétana, norte bétana, éntok sur bétana jum mesau jote báreka jum Diosta reytaka ä nésahuepo. **30** Huanäi huate jume amáu kateme bát kannake. Huate bát kateme éntok amáu kannake.

Jesús jü Jereusalénta béchïbo buaana

(Mt. 23:37-39)

31 Huäri taahuarit huate pariseerom yájaka ínel áu jiaahua: —Ímë yeu huéiye, bueítuk jü rey Herodes enchi mēbáare.

32 Të áapo ínel am yómmiak: —Ámanem sájaka ínel áu jiaahua jü kaa tihueratahui: “Ëni éntok yokone jume lemooniom yorem jíápsipo yeu bébnake, éntokne jume kökoreme tútenake. Huanäine báij taahuarim huéy ín tékil chúpanake.” **33** Júnentaka junne, ëni éntok yoko, éntok machuko jíbane huéepo yúmala ín böo huériaka, bueítuk kaa áma huétche, juka profetata Jerusalémpo páku ä muknakëhui.

³⁴Jerusalén pueblo, Jerusalén pueblo, émpë jume profetam Diosta bétana nokame sússuame, éntoke tétammea am mamaasula jume émou bíttuarim! Jaikisisune kaa émou jiop-la em usim náu tóij báreka jáchin juka tótorita ä masam bétuk ä asölam náu ä totojä Bénasi, enchimne náu tóij bábarek, të katem báarek.

³⁵Áachem suuhua, eme, bueítuk enchim jóa silasoola tahuanake, éntokne enchim téjhua, katem júchi nee bínnake, júnak taahuata yúmak jübua, ínel enchim ino bétana jiaunakëhui: “¡Tüisi mabettunake jü Señorta téhuampo äbo huéeme!”

*Jü Jesús juka yoremta takahuapo
bäa bóosam jípuremta tütek*

14 ¹Senu huéeme yeu siika, jum jimyore táapo. Jesús senu pariseero nésahuemta jóau ä jibuäsek. Huate pariseerom ä jojottuay. ²Huämi két senu yoreme aaney, ä bíchäpo kökoreka, ä takahuapo bäa bóosam jípureka. ³Huanäi jü Jesús jume leyta am mamajtiameu éntok jume pariserommeu nookak, ínel jíakari:

—¿Jachu áma huéche jáni jimyore táapo senuk tüte béchibo?

⁴Huanäi bempo kaa jíalek. Huanäi áapo, juka kökoremta nüka, ä tütek. Huanäi ä simtuak. ⁵Jume pariserommeu ínel jiaahuak:

—¿Jábetaka junne, enchim násuku, juka ä buruhua o buesta posopo kóm huétchek, kaa láuti yeu ä huíknake jáni? Éläposu jimyore taahuari.

⁶Huanärim kaachin ä yómmia máchika taahuak.

Jume bóodau núnurim

⁷Jü Jesús jume néjunrim bíchaka jáchin huame bankom chë nésahueme béchibo náikiarim yeu púay, íkai ejemplota ámeu yétchak, ínel jíakari:

⁸—Empo bóodau núnutuko, katë banko bát jokammet yeyejte, bueítuk jamak senu yoreme emo béppa chë yörihuame áma yebijnake. ⁹Huanäi áma ä yepsako jü enchim náhuichim néjúnekame ínel émou jiaunake: “Íkæe júkai bankota mákka.”

Huanäre titihueka mékka amáu yejtenake. ¹⁰Ál-lë néjunhuak, áman amáu yejte, huaka enchi néjúnekamta yepsak ínel émou jiaunakë béchibo: “Empo ín amigo, äbe huéeka jume banko yeu púarim náikiarimmet yeesa.” Huanäre ä mabetnake, hua chë em yörihuähui, huame mesau émomak jokame bíchäpo. ¹¹Bueítuk hua chë áu buérialeme kóm tahuanake, hua bétuk áu jípureme éntok tóboktiatunake.

¹²Inen két áu jiaahua hua ä jibuä núnukamtahui:

—Senukë jibuä núnukätek, katë em amiigom, em saayim, em huahuayim, em veciino rikom náu núnnu, bueítuk bempo két enchi jibuä núnunake. Huanäre ä béjtuatunake. ¹³Ál-lë äboj bárëteko buähuamta yáaka, póobeme náu núnnu, éntok jume mám lolöim, guók lolöim, éntok jume liliptim. ¹⁴Huanäre tüisi tahuanake, bueítuk bempo

kara enchi béjtua. Tërë huame kókkolam tühuata jájamlame jábante taahuarit ä mabetnake, juka béjtuahuamta.

**Jü kuptey buere jibuähuame
ejemplo**

(Mt. 22:1-10)

¹⁵Senu mesau áamak kátekame íkái jákkajaka, ínel áu jiaahuak:

—Tühuata jájamnake jü Diosta reytaka ä néshuepo páanim buákame.

¹⁶Huanäi jü Jesús ínel áu jiaahuak:

—Senu yoreme kúptey buähuamta yún yáuhuak. Huanäi juebenam áman núnnuk. ¹⁷Huanäi kúptey jibuä éehuay horata yúmak, hua ä sáulerommak ínel nokta ámeu bíttuak, huame néjunrimmehui: “Binen kaate, buéituk síme béja chúpila.” ¹⁸Të símetaka kaa áma emo yumä tía táytek. Huä bát téjhuaahuakame ínel jiaahuak: “Jübua jíbane haciendata jínnek. Én éntokne áman ä bit báare. Nechë át jìokore, kaa ín áman yumä béchibo.” ¹⁹Senu éntok ínel jiaahua: “Jübua jíbane mamni yúnta buéesim jínnek. Én éntokne áman am jüneria báare jáchin machisim ára jíhuike jáni. Nechë át jìokore, kaa ín áma yumä béchibo.” ²⁰Senu éntok ínel jiaahua: “Jübua jíbane juubek; kíalikune kaa áma yuuma.” ²¹Jü sáyuame nótteka, íkái símeta ä téjhuak, juka ä tekohua. Huanäi öomtek, jü jóapo áchayhuari; jü ä saulerotau ínel jiaahuak: “Läutë huéiye jume

pláazammechi éntok jume pueblo böommechi. Jume poloobemem äbo nüpa, jume lolöim éntok jume lilíptim.” ²²Huanäi jü sáyuame ínel jiaahua: “Señor, em néshuekápo ámannä yáuhuak, éntok ketune áma aayuk, ják bem jotenakëhui.” ²³Jü ä tekohua béja ínel áu jiaahua jü sáyuamtahui: “Böommechi éntok ranchommeché huéiye. Úttiapë áman am kiima, éläpo tápunnake jü ín káari. ²⁴Bueitukne enchimmeu ínel jiaahua, kía jábe júne ín bát núnuakau kaa ä buänake, juka buähuamta ín yáatebokähui.”

**Béttesi maachi, Cristota guojaa
béchibo**

(Mt. 10:37-38)

²⁵Tüisi yún juebena génte Jesústamak kaatey. Huanäi kúakteka ínel ámeu jiaahuak:

²⁶—Kía jábe júne ino sáu huéé bárëtek, ä áтчay kaa tójaka, ä áyehua, ä jubiahua, ä üusim, ä saayim, ä huáyihua, kíal ä jíapsihua junne, kaibu ín éä páman huéeka ín discipulotunake. ²⁷Éntok jü ino béchibo jìokot aú huemakemta kaa huatiatek püaktiaka ino sáu sikame, kara ín discipulopo náikiatu. ²⁸Jachu eme jábe júne juka kári tüisi buëuruta yáa bárëtek kaa huam yejteka báchá jüneria báanake, ¿jaiki tómita áma kimunakëhui, éntok jaikik ä jípurëu ái ä chupanakëhui? ²⁹Jáchinaik junne, chúkula kári nahuata chupasuko, juka huatek kara ä chupanake. Huanäi síme

jume ä bíchame ä junneria táytinake, ³⁰ínel jíakari: “Í yoreme káate táytek; én éntok kara ä chúpaka taahuak.” ³¹O jábe reysu, täbui reytamak nássuaseka yeu sikátek, ¿kaa huam yejteka báchä jüneria báanake? ¿Jachu guojmamni mil sontarommak ä kobanake jáni, huaka veinte mil sontarom jípuremta? ³²Kaa áma yumáteko, juka senuk ketune mékka ä aneyo, nokta áu bíttuanake kaa áamak nássua rókaka. ³³Bueítuk jábe junne eme kaa juka símeta ä jípurëu kaa tójtáteko, kara ín disciipulopo náikiatu.

Jü ona juka chökorata tärük kaa türinake

(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

³⁴Jü ona türi; të juka chökorata ä tärük, ¿jítaisu júchi chökosi ayunake? ³⁵Bufata béchïbo júne kaa türi, éntok kía huate jítamak náu kuutihauak junne, kía guötiana ál-la. Jü jíkkaj béchïbo nákakame jíkkajinake.

Ili kabara tärurita ejemplo

(Mt. 18:10-14)

15 ¹Sime huame yäura tómita náu tóij-leerom éntok jume juëna yóremem Jesústau rúktey, ä nok jíkkaj báreka. ²Jume pariseerom éntok leyta am mamajtíame áa bétana nokaka ä kítëbuay, ínel jíaka: —Í yoreme jume juëna yórememmak au türe, éntok ámemak jíbuä.

³Jesús íkái ejemplota ámeu yétchak, ínel jíaka:

⁴—¿Jábe yoremesu enchim násuk, cienim kabaraka, huépülaik áma täruka, kaa jume noventa áma bátanim mékka see päriapo tö sika juka ä täruri jariuseka simnake ä tíau tájti? ⁵Huanäi ä tíaka, tüisi al-leaka jöot ä püaktianake. ⁶Huanäi ä jóau yepsaka, ä amiigohuam éntok áa chíkola jóakame núnuka, ínel ámeu jiaunake: “Ínomakem al-leiya, juka kabara ín täruri ín téakä béchïbo.” ⁷Enchimmeune én ínel jiaunake, junëli két chë júne al-leehuame ayunake jum téhuekahui, huépul juëna yóremta jíapsi kúaktek, huate noventa áma bátani tü yóremem kaa jíapsi kúaktihumta ámeu bëyeme béppa.

Jü ejemplo tómi tärurita bétana

⁸O kétchi, ¿jábe jámutsu guojmamni taahuari tékil tómita jípureka, huépu tékil taahuarita tärükátek, kaa juka machiriata táaka, jíchikeka át jíápseka ä jariunake ä téau tájti? ⁹Ä téakátek, ä amiigohuam éntok áa chíkola jóakame núnuka, ínel ámeu jiaunake: “Ínomakem al-leiya, juka tómita ín täruri ín téakä béchïbo.” ¹⁰Júnëli kétchi tine enchimmeu jiaahua, al-leehuame ayunake jume Diosta ángelesim násuku, huépul juëna yóremta jíapsi kúakteko.

Jü ejemplo jübua yötumta ä jóapo yeu sikamta

¹¹Két ínel jiaahuak:

—Senu yoreme guoyim üusekay, ¹²huanäi jü chë kaa

yöhue ä áchaybeu ínel jiaahuak: “In áтчay, síme juka herenciata ín áttia, nechë ä mákka.” Huanäi símeta bem áttiahuamta ámet näikimtek. ¹³Chúkula kaa jaiki taahuarim huéy, jü ä úusihua chë kaa yöhue símeta huaka ä jípurëu náu tójaka siika, mékka buiärau bíchaa. Ámani béja juka tómita kía guötiak, kaa tühuata joaka. ¹⁴Të béja símeta ä tejalsuk, buere tébaa siika, huämi buiärapo. Huanäi tébäuri táytek. ¹⁵Huanäi senu yoremtau huämi buiärapo jometau rúktek. Huäri ä buíammeu ä jaasek, kohuim ä suaya sáhueka. ¹⁶Huanäi béja jume kohuim buä bëteri kóm huáttemta júne buä péaka am bitchay, të kaabe ä mimikay. ¹⁷Huanäi béja áu temai táytek, éntok ínel ée táytek: “¡Juebena tekipanualerom ín áтчay jóapo yún buähuamta jípure! ¡Ínapo éntok ímí tébäi muuke! ¹⁸Kíktekane ín áchaybeu huée báare. Huanäine ínel áu jiaunake: In áтчay, kanne tüisi tahuala Diosta bíchäpo éntok em bíchäpo junne; ¹⁹béjane kaa em úusi ti júne ino téhuaapo yúmala; kía huate em tekipanualerom bénasë nee bitcha.” ²⁰Huanäi kíkteka, ä áchaybeu bíchaa siika.

Huanäi jü ä áтчay, ketune mékka ä huéysu, ä téhuak. Huanäi tüisi ä jiokoleka ä bitchak. Huanäi búiteka ä nankirika siika. Ä íbaktiak, éntok ä besiitok. ²¹Huanäi hua ä úusihua ínel áu jiaahuak: “In áтчay, Diosta bíchäpone kaa tühuata yáala, éntok em bíchäpo. Béjane kaa

em úusi ti júne ino téhuaapo yúmala.” ²²Të jü ä áchayhua jume ä sáyhuammeu ínel jiaahuak: “Sánkotem chë áma türik yeu huíkeka ä sánkotua, éntokem mámpo aniota át yétcha, éntokem ä bochatua. ²³Huaka beceerota chë áhuikem yeu tójaka ä mä. Jíbuänakete, jéntokte al-leerimmea buere pajkonake! ²⁴Bueítuk íri ín úusi mukilata bénasi näikiahua; én éntok jíabitela. Tärutukay; të béja téuri.” Huanärim al-leerimmak äboj táytek.

²⁵Jü ä kësam úusi áman jákun huasau aaney. Huanäi ä yepsayo, ä jóau kaa mékka ä huéyo, juka jíponhuamta éntok juka yíhuamta jíkkajak. ²⁶Huanäi senuk áma sáyhuamta temajek jita áma huëhui. ²⁷Áapo ínel áu jiaahuak: “Jü em saila yepsak. Huanäi jü em áтчay beceero áhuik mëak, al-leaka türik yúmalata yepsakä béchíbo.” ²⁸Të hua usiari chë yöhue öomtek. Huanäi éntok kaa áman kibak báarey. Ä áchayhua yeu sika jiokot áu jiaahuak, áman ä kibak sáhueka. ²⁹Áapo éntok ä áchaybeu ínel jiaahuak: “Empo júneiya jaiki huásuktiapone enchi aniala, em nésau joaka, të jauhuey júne kaa chiva asölaata júne nee mik-la ín amiigom ín äbojnakë béchíbo. ³⁰Të íká em úusi jume jáamuchim kaa titihueme büru yorememmak rejteme, huaka em tómita ámet tejalek. Én éntok ä yepsako, juka beceero áhuiriahuaamta júne mëtebok, áa béchíbo.” ³¹Huanäi jü ä áchayhua ínel áu jiaahuak: “In úusi, empo

jíba ínomak aane, éntok símeta huaka ín áttia, empo ä áttiak. ³²Të ëni tua türi al-leerimnea pajko béchíbo, bueítuk jü em saila mukpotä näikialatukay, të júchi jíabitek. Tärurítukay, të béja téuri.”

Jü móoroma kaa tüisi tahuakamta ejemplo

16 ¹Jesús ä discípulommeu kët ínel jiaahua:

—Senu yoreme rikotaka móoromata jípurey. Huanäi ejtejhuariahuak íkái móoromata huaka ä áttiahua kía ä guötiä bétana. ²Huanäi hua ä tekohua ä núnuka ínel áu jiaahua: “¿Jítasu íri emo bétana ín jíkkajähui? Jume jíösiam cuentam áma em jípurëu inou tójja, bueítukë béja kaa móoromatunake.” ³Huanäi hua móoroma büruk ée táytek: “¿Jáchisune annake jäni ëni ín teko béja tékilta nee úhuak? Kanne úttiak jíbuejeka buíata ín tekípanuanakë béchíbo, éntokne tíihue júne ín nétannakë béchíbo. ⁴Béjane júneiya jita ín yáanakëhui, huatem bem jóapo nee bem mabetnakë béchíbo, béja kaa nee móoromatuko.” ⁵Huanäi jume ä tekohua huikiriame hueuhuëpulaím núnnuk. Jü bát huémtau ínel jiaahua: “¿Jaikiksë ä huikiriya juka ín teeko?” ⁶Áapo éntok ínel áu jiaahua: “Cien barril aceiteta.” Huanäi ínel áu jiaahua: “Ímí jíösiapo jiojteri jü em ä huikiriähui. Läutë yejteka, cincuenta barrilím jíba áma jiojte.” ⁷Chúkula júchi senuk temajek: “Émposu,

¿jaikiksë ä huikiriya?” Áapo éntok: “Cien sako tiríjkom ti au jiaahua.” Huanäi ínel áu jiaahua: “Ímí jíösiapo jiojteri jü em ä huikiriähui. Läutë yejteka, ochenta sakom jíba áma jiojte.”

⁸Huanäi hua ä tekohua juka móoroma kaa tüisi huémta úttileka taahuak, ä kóba súakä béchíbo. Jume géntem én kat-riame tüisím kóba súhuak, jume Diosta üusím machiriata jípureme béppa.

⁹Éntokne kët ínel jiaahua: Ím ániapem kaa tü tómita huämëm am kooba, jume amiigom. Huanäi béja íkái símeta lütek, ámanëm mabetna, enchím yü jíapsinakepo.

¹⁰Huä kaa jaikik jita jípureka júne tüisi áu huériame, kía juebenak jita jípureka júne tüisi áu huérianake; éntok hua kaa jaikik jita jípureka júne kaa tüisi áu huériame, kët juebenak jita jípureka júne kaa tüisi áu huérianake. ¹¹Bueítuk kaa tü rikoapo kaa tüisi enchím ayuk, ¿jábésu juka tua tü rikorata enchím mámpo yéchanake jäni? ¹²Huaka kaa enchím áttia kaa enchím suayako, ¿jábésu huaka tua enchím áttia enchím mák báanake jäni?

¹³Jü senu sáyuame kara guoy tekommeu tekípanua; bueítuk huépülaik omtianake; juka senuk éntok náknake. Juka huépülaik chë érianake; juka senuk éntok, kaitäpo ä bínnake. Karem Diosta nésau johua, éntok tómit jíba éaka jíapsa.

¹⁴Símeta íkáiím jíkkajay jume pariseerom, bueítukím tüisi tómit

jiápsekay. Huanärim ä junneriay.
15Huanäi Jesús ínel ámeu jiaahua:
 —Eme ínel jume emo tü
 yóremem tíame jum genteta
 bíchäpo, të Dios enchim jíapsi
 jüneria; bueítuk jume yoremem
 chë ériäu, Diosta bíchäpo jaiti
 maachi.

Diosta reytaka nésahueui

16Moiséjta ley éntok jume
 profetam Juan Bautistatau tájti
 jíba siika. Huanäi naateka jü tü
 noki Diosta reytaka ä nésahue
 bétana huéeme nokhua. Büruka
 éntok úttiata johua, áman kimu
 báreka.

17Chë kaa obiachi téhukata
 éntok juka buíata lütinakëhui,
 huaka huépul léetrata leypo
 huémnta kaa chúpanakeu béppa.

***Jesús emo jubeka guötiahumta
 bétana nooka***

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18Síme jábe ä jubiahua
 jímmaakame, éntok júchi tábuik
 jubekäteko, Diosta bíchäpo kaa
 tüisi tahuala. Entok jü jámut
 jímmaarita nükame junne, két
 Diosta bíchäpo kaa tüisi tahuala.

Jü riiko éntok jü Láazaro

19Senu yoreme riko aaney,
 tüisi finok sásankoka éntok
 béj-remta, éntok chíkti táapo
 buéresi ujyorisi äbojteboka.
20Senu két aaney netaneka
 jíápsay, Láazaro ti téhuaaka,
 huakaí puertapo au huiksisimey
 simet takahuat sähuaka. **21**Rikota
 mesapo kóm huáttemta júne buä
 péiyay jobobáreka. Chüüm júne

béja áu sájaka, jume sähuam
 ä tetëbuariay. **22**Jauhueka
 muukuk, jü netanëra. Huanäi
 jume ángelesim ä núk sájjak,
 áman Abrahamta anëhui. Jü
 riko éntok két muukuk; huanäi
 mäahuak. **23**Áman táijpo jikot
 éaka, jikau remtek. Huanäi béja
 mékka jákun juka Abrahamta
 bitchak, Láazarota éntok áamak
 kátekamta. **24**Huanäi chaayeka
 ínel jiaahua: “¡In áтчay Abraham,
 nechë jiolöl! Jukë Láazarota
 ä sútu púnta báapo kómoniaka
 nee äbo nínta síparia säuhue.
 Bueítukne tüisi jikot éiya ími
 béetëpo aneka.” **25**Të jü Abraham
 ínel áu jiaahua: “Üusi, áahuë
 huáate, empo síme tühuata
 jípurey áman buíapo jíápsaka, jü
 Láazaro éntok jikot máchiraata
 bitchak. Én éntok, áapo juka
 tühuata mabet-la, empo éntok
 juka jikot máchiraata. **26**Éntok
 két senu huéeme áma aayuk:
 Siba tüisi mékka kömitaka áma
 óorek enchim éntok ito násuku.
 Júnëli béja jume ími áman bíchaa
 enchimmeu kat báareme, kara
 áman kaate. Huannäbotana
 bina bíchaa jünem kara äbo
 kaate.” **27**Huanäi ínel áu jiaahua:
 “Emoune nok buaana, ín áтчay
 Abraham, jukë Láazarota ín
 áтчay jóau jaase, **28**bueítukne
 mamnim sailak. Áman íkai
 ámeu noknake, kaa ímin jikot
 machikun am téunakë béchíbo.”
29Huanäi Abraham ínel áu
 jiaahua: “Moiséjta éntok jume
 profetamim jípure; ¡huamerim
 jikkaijnake!” **30**Huanäi áapo ínel
 jiaahua: “Èe, ín áтчay Abraham,

të senuk jume kókkolam
bétana ámeu yepsakim jíapsi
kúaktinake.” ³¹Të Abraham ínel
áú jiaahua: “Juka Moiséjta éntok
jume profetam kaa am nok
jíkkaj bárëtek, kéchim huaka
kókkolam násuk jíabitekamta
bíchak júnem kaibum emo jíapsi
kúaktianake.”

Jioptuahuamta bétana jiojteri

(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

17 ¹Jesús jume ä
discípulommeu ínel
jiaahua:

—Jíba ayunake huaka
genteta jioptuaka kaa türiu
bíchaa ä núnume. ¡Të jiokochia
hua yoremta béchïbo jábeta
jioptuame! ²Chë tüisi áú huée
éiyey, juka téta át tutujhuamta
kutánaapo át súmahuaka bahuéu
kóm jímmaahuako, të kaa am
jioptua éiyey ímëi ili uusim.
³¡Emem emo suaya!

‘Juka em saila kaa tüisi
émomak tahuak kuttilasë áú
nooka; áú ä jíapsi kúaktek éntok,
Akë ä jiokore. ⁴Senu táapo guoy
búsanisi kaa tüisi émomak ä
tahuako, guoy búsanisi émou ä
nótteko: “Kanne júchá yáanake tä
jíay”, Akë ä jiokore.

***Huaka jita súalhuamta
jáchin machisi úttiakähui***

⁵Jume apóstolim Señortau ínel
jiaahua:

—Diosta súalhuamtë itot
büruria.

⁶Huanäi jü Señor ínel jiaahua:

—Tua lütüriapem Dios ehuamta
súalëtek, kía mostaaza báchiata

beletchisi junne, arem ínel jáü
éiyey jü júya sicómoro téamtahui:
“Emoë póponaka bahuepo emo
kétcha”, huanäi jü júya enchim
nésahuépo áman ayu éiyey.

Sáyhuamta yä éähui

⁷Jábesu eme, senu enchim
sáhuemta möitemta o chë
animaalim suayamta, huasa
bétana ä yepsayo, ¿sep ínel áú
jiaunake: “Binë huéiye, mesahuë
yejte”? ⁸Èe, ál-la ínel áú jiaunake:
“Buáhuamtë yáuhua, täbui
sánkompë kóbate. Huanärë nee
miika. Nee jibuäsuko éntok nee
jita jisuko, béjë jibuä, éntoke jita
jëye.” ⁹¿Jachu ä Dios buánianake,
huaka ä sáhuëhui ä nésahui ä
yák tíaka? Jíba tua èe. ¹⁰Júnëli
két eme síme juka Diosta nésahui
enchim át sáyhuä chúpak, ínëlem
jiaunake: “Ítapo nésauta joame
kaita béchïbo türi; itom át
sáyhuäu jíbate yáuhuak.”

Guoj mamni leprosom

¹¹Jü Jesús jum buere joära
Jerusaléniu bíchaa huéeka, jü
Samaria éntok Galiléa bufärata
náú násuk áman siika. ¹²Senu
pueblou yebisiseka ä huéiyo,
guojmamni yoremem sähua leprä
téamta kökoaka ä nankirika
yeu sájjak. Huanärim ili mékka
jápteka, ¹³kusisi chayekam ínel
jiaahua:

—¡Jesús, Maestro, itomë
jiokore!

¹⁴Áapo éntok am bíchaka ínel
ámeu jiaahua:

—Ámanem tiöpopo
tékiakammeu kaate.

Huanärim katekasu türiak.
15Huanäi huépülaka áu bíchaka éntok áu türi jüneriaka, tüisi kusisi chayeka éntok Diosta úttileka áu nóttek. **16**Jesústau tónommia kíkteka, ä pújba búfau kóm yúmariak, ä Dios buaniáka. Ì yoreme éntok huam Samariapo jometukay. **17**Huanäi Jesús ínel jiaahua:

—¿Jachum kaa guojmamniakay jume türiakame? ¿Jáksum aane, jume huate bítan yoremem türiakame? **18** ¿Jachu ìri huépülaika kaa itom pueblopo jomesu nóttek, Diosta baysahueka?

19Huanäi ínel áu jiaahua:

—Diosta em sáläü enchi jínëuk. Yejtekë siime. Tüiriläe.

*Jächin juka Diosta reytaka
 néshahüehui itou yebijnakëhui
 (Mt. 24:23-28, 36-41)*

20Jume pariseerom juka Jesústa temajek, jauhuey juka Diosta reytaka ä néshahueu yebijnake bétana. Huanäi áapo ínel ámeu jiaahua:

—Juka Diosta reytaka ä néshahueu yepsay kaachinte itom pusimnea ä bínnake. **21**Kaabe ínel jiauna: “Ímí aane”, o “Júmü aane”; bueítuk jü Diosta reytaka ä néshahuepo én ímí enchim násuk aane.

22Huanäi jume ä discípulommeu ínel jiaahua:

—Të tiempo yúmanake ínapo Yoremta Üusi kía huépül taahuata júne enchim bít peenakëhui, të katem ä bínnake. **23**Huanäi ínelim enchimmeu jiaunake:

“Ím aane”, o “Áman aane.” Të katem áman sásaka, éntok katem áme sáu rejte. **24**Bueítuk juka yúku béroktita téhueka bétana sejchúkti ániata nahuau tájti ä machiriakäpo bénasi, junëline bíttunake ínapo jü Yoremta Üusi taahuarita yepsayo. **25**Të úttia ketune juebena jiokot máchiraata ín bínnakëhui, éntok huaka génte én huémta nee omoutenakëhui.

26Noéta taahuarimpo bénasi, ánëli két huéenake, jü Yoremta Üusi yepsayo. **27**Jíbuáhuay, éntok vino jíhuay, emo jubiahuay éntok emo kunahuay, Noéta arcau kibakeu tájti. Huanäi béja yepsak, jü buere bánia diluuyio. Huanäi símetaka kókkok. **28**Ánëli két siika, jume Lotta taahuarimmet: jíbuáhuay, jita jíhuay, jita jínnuhuay, jita nénkihuay, éntok ethuay, éntok káatehuay; **29**të juka Lotta jum Sodoomapo yeu ä sik jíbba, táji yúkkuk, éntok azufre téhueka bétana. Huanäi símetaka kókkok. **30**Júnëli huéenake júnakoy táapo Yoremta Üusi yepsayo.

31’Huäri taahuarit hua jábe kárit jikat aneme, éntok juka áttiahuata káapo jípurëtek, katem kóm sika áman kibakeka ä nü báanake; senu éntok áman huajpo anëtek, kaa ä jóau nótti báanake.

32Huä Lotta jubiabeu yeu sikamtahuem huáate. **33**Síme jume ä jíapsi jínëu báareme ä tärunake. Éntok síme jume ä tärukame ä jínëunake.

34’Énne enchimmeu ínel jiaahua, huäri tukaariachi guoyikam jípetampo náu tónake. Huépülaka núk sákana; senu éntok

áma tö sákana. ³⁵Guoy jáamuchim nanahuit jábueka tujnake. Huépülaka núk sákana; senu éntok áma tö sákana. ³⁶Guoy yoremem huajpo annake; huépülaka núk sákana; senu éntok áma tö sákana.

³⁷Huanärim ä yómmiaka, ínel áu jiaahua:

—¿Jákusu huéenake jáni iri, Señor?

Huanäi áapo am yómmiak:

—Jum mukirata bökäpo, huämirim náu yáijnake, jume tekuem.

Jámut jókoptulame éntok jü juez kaa lútüriata joame

18 ¹Jesús senu ejemplota ámeu yétchak, jíba Diostau buanhuamta itou bëyë bétana, kaa kóm éaka, ²ínel jákari:

—Senu pueblopo yäut aaney, Diosta kaa májhueka éntok yoremem kaa yöreka. ³Huämi pueblopo két aaney, senu jámut jókoptulataka, élaka hua juezttau yeyepsaka, lútüriata áu yáaria iaaka jü áamak nok peleytamtamaki. ⁴Jü juez éntok kaa báarey; juebena taahuarim béja huéiyey. Të chúkula béja ä jíápsipo ínel jiaahua: “Éläposune kaa Dios huáate, éntokne kaa jábe yoremta yöre, ⁵të i jámut jókoptula múksi jíba nee bitcha. Júnel béchibone ä anianake, jamak koloptune nee öomtituanake.”

⁶Huanäi ínel jiaahua jü Señor:

—Akem ä nok jíkkaja, juka juezta námakak jíápssekamta.

⁷¿Jachu jü Dios kara lútüriata am yáaria jáni jume ä ériähuim,

jume taahuapo éntok tukaarit naa búrujti áu buaname? ¿Jachu tebe tiempota simsuko, béja am nok mabetnake jáni? ⁸Enchimmeune ínel jiaahua läuti lútüriata am yáarianake. Të juka Yoremta Üusi yepsak, ¿jachu ketune ayunake jáni jü Dios eehuame ímí buápo?

Pariserom éntok tómita náu tóijleero

⁹Jesús täbui ejemplota ámeu yétchak, jume huate emo tü yóremem tíaka, huatem éntok kaa tüisi bíchammehui. Ínel ámeu jiaka:

¹⁰—Guoy yoremem tiöpou kíimuk, Diostau buanboka. Senu pariserotukay, senu éntok yäura tómita náu tóij-lerotukay. ¹¹Jü pariseero huéeka ínel ä jíápsipo Diostau buaanay: “Dios, enchine baysauhue buéitukne kaa jume huate yoremem bénna; ékbualerom, éntok kaa lútüriata boojoriame. Kanne kía ják jáamuchim jípure, éntok i yäura tómita náu tóij-lerota bénasi júnene kaa ántuari.

¹²Semanapone guosa ayuuna, entok síme ín kobäune diezmo.” ¹³Të jü yäura tómita náu tóij-leero éntok, mékka tónommia huéeka, jikau júne kaa remti báarey. Táhuít jíba áu chónaka, ínel jiaahuay: “Dios, nechë jiokore, nee kaa tü yöremtukä béchibo.” ¹⁴Ínapo ínel jiaahua iri ä jóau kóm siika béja jikoritaka, të jü pariseero ëe. Bueituk hua áu buéialeme kóm tahuariana; hua áu kóm tahuariame éntok tóboktiana.

Jesús ili usimmet tü nokta chuppak

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵Jume ili usim áu nüpuhuak, ámecham mámte iaaka. Jume

discípulom, júkai bíchaka, ámehuim oomtek, jume áu am núpakammehui. ¹⁶Të Jesús am núnuka ínel ámeu jiaahua, á discípulommehui:

—Akem am tójja, éläpo jume ili usim inou kannake, éntokem katem jukaram taktiria; bueituk juka Diosta reytaka ä néshuepo júmëi bénasi emo nüyeme ä áttiak. ¹⁷Lútüriapone ínel enchimneu jiaahua, hua kaa ili usita bénasi éaka Diosta reytaka ä néshueu mabetakame, kaibu Diosta reytaka néshuepo annake.

Jü jübua yötume riiko

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸Senu yoreme yáurapo kátékame ä temajek, ínel jíakari:

—Tü Maestro, ¿jítasune yáanake, juka yü jíapsihuahta jípu béchibo?

¹⁹Jesús ínel ä yómmiak:

—¿Jatchiakasë nee tü yöreme tíiya? Kaabe éntok chë türi ímí buíapo, jú Dios jíbba. ²⁰Jume mandamientomë täya: “Katë kía ják jáamuchim jípunake; katë jábeta mëa; katë ékbua; katë jábeta bétana ára nókichiata nooka; em áchayë yöre, éntok em áiye.”

²¹Huanäi áapo ínel jiaahua:

—Símétane íkai huéria ín usitukäpo naateka.

²²Jesús íkai jíkkajaka ínel áu jiaahua:

—Ketune senu huéeme émou bëye: símete juka em jípurëu nénkaka, poloobem ä miika; huanäre téhuekapo rikoata jípunake; éntoke inou rúkteka nee guojaase.

²³Huanäi áapo íkai jíkkajaka kaa al-leaka taahuak, bueituk tüisi

yún tómekay. ²⁴Jesús ä bíchaka, siirokaka taahuak. Huanäi ínel jiaahua:

—¡Tepa tüisi obiachi Diosta reytaka ä néshuepo am kimunakë béchibo, jume riikom!

²⁵Chë júne kaa obiachi jíikia pusimpo camellota áma huam yeu huéenakë béchibo, jú yún tómekamta Diosta reytaka ä néshuepo ä kibaknakëhui.

²⁶Huanäi huate íkai jíkkajaka, ínel áu jiaahua:

—Huanäisu, ¿jábese júntuk jínëutunake?

²⁷Huanäi Jesús ínel ámeu jiaahua:

—Jum yoremem kara árahuëpo, Diosta béchibo kaa obiachi.

²⁸Peero éntok ínel áu jiaahua:

—Señor, ítapo símeta itom jípurëu tö sájjak, enchi guojaa báreka.

²⁹Huanäi áapo ínel ámeu jiaahua:

—Lútüriapone ínel enchimneu jiaahua, kía jábe júne ä jóa tö sikame, ä áchayhuam, ä sailahuam, ä jubiahuata, éntok ä úusim, Dios reytaka ä anëpo an báreka, ³⁰chë júne áa béppa ä jípunake ímí ániapo; huame taahuarim äbo huémmet éntok, yü jíapsihuahta jípunake.

Jesús ä muknakeu ámeu nooka

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

³¹Jesús jume doocem bempolaim móchala núnuka, ínel ámeu jiaahua:

—Énte buere joära Jerusaléniu bíchaa jikau kannake, símetaka jume profetam Diosta Üusi bétana jiojtekäu chúpnakë béchibo. ³²Bueituk jume kaa

judíom mámpo tóijna. Huanäi ámanim béja tüisi ä junnerianake, éntokim ä buere áunake, éntokim át chít huáttinake. ³³Huanärim tüisi ä bemmuchaka, akim ä mënake; të báij taahuarim huéy jábitenake.

³⁴Të bempo tóktim kaa át jünéaka taahuak, jita ä nokähui. Ì noki áme béchíbo kaa jünakiachitukay; katim át jüneiyay jita ámeu ä nok bárëhui.

Senu lípti bitchak, Jericópo joome
(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

³⁵Ínel yeu siika: Jesústa pueblo Jericóu yebisiseyo, senu lípti böo mayoat káteka nétaney.

³⁶Juka genteta juebenak katemta jíkkajaka, jü lípti nátemajek jita huëhui. ³⁷Huanärim ä téjhuak, juka Jesús Nazarenota áma huam huë bétana. ³⁸Huanäi kusisi chay táytek, ínel jáakari:

—¡Jesús, Davidta Üusi, nechë jiokore!

³⁹Jume bát kateme éntok ä nok pappattiyay, kaa múksi ä jiau sáhueka. Të áapo chëhuasu úttia chaayey:

—¡Davidta Üusi, nechë jiokore!

⁴⁰Huanäi Jesús kíkteka ä núnotebok, ä anëu bíchaa. Huanäi áu ä yepsako, ä temajek:

⁴¹—¿Jítasë nee émo yáa ia?

Huanäi jü lípti ínel jiaahua:

—Señor, bít-huamtane huáatia.

⁴²Jesús ínel áu jiaahua:

—¡Akä ä mabeta! Em nee súalë béchibë bíchaka taahua.

⁴³Huämi horapo jü lípti bíchaka taahuak. Huanäi éntok juka Jesústa guojaasek, Diosta

baysahueka. Jü síme génte íkái bíchaka két Diosta úttileka taahuak.

Jesús éntok jü Zaqueo

19 ¹Jericóu kibakeka jü Jesús, jum pueblopo násuk áman huéiyey. ²Huanäi ínel yeu siika: Senu yoreme Zaqueo ti téhuaakame, jume tómita náu tóij-lerommeu yáuttukay, éntok rikotukay. ³Jesústa bít báreka éiyay, jünee báreka ä jábétukähui. Të kaa áma yuumay, juka genteta büru béchíbo, bueítuk tüisi kómelatukay. ⁴Huanäi ä bít báreka, áapat búiteka júya buëurukut jámuk, sicómoro téamtachi, Jesústa huéenakepo ámani. ⁵Jesús béja áman yepsaka, jikau remteka ä bitchak. Huanäi ínel áu jiaahua:

—Zaqueo, emoë bamijtuaka kóm huéiye, bueítukne em jóau yebijnake ëni.

⁶Huanäi jü Zaqueo läuti kóm sika tüisi al-leaka ä mabetak.

⁷Íkái bíchaka, simetaka kaa türik Jesústa bétana nok táytek, senu kaa tü yóremta jóapo ä tahuak tíaka. ⁸Huanäi Zaqueo kíkteka, Señortau ínel jiaahua:

—Juyu, Señor, jume poloobem násuk áman juka ín jípurëune am mik báare; senuk bääitahuaka ä ékbuariak junne, naikisi áa béppane ä nóttirianake.

⁹Huanäi Jesús ínel jiaahua:

—Én íari taahuarit ími jóapo yepsak, jü yore jínëiuhuame, áapörík két Abrahamta üusitukä béchíbo. ¹⁰Bueítuk ínapo jü Yoremta Üusi äbo siika, juka áu tárulata jariuseka ä jínëu báreka.

**Jü yoreme tómita mákhuaka ä
büruria iaahuaka ejemplo**

(Mt. 25:14-30)

¹¹Íkai am jíkkaijsuk, jü Jesús ejemplota ámeu yétchak, Jerusaléniu kaa mékka ä anei béchibo. Bempo éntok ínel éiyay: Jü Diosta reytaka nésahueu én ímí horapo abe yepsa. ¹²Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Senu yoreme yäura usiarimmak huéeritaka ím aaney. Huanäi mékka senu buiärau bíchaa siika, ámani reytu báreka, chúkula éntok äbo nótti báreka. ¹³Huanäi béja sim báreka, guoj mamni ä tekpanuallerom núnnuk. Yún tómita nátepolá am mákkak, ínel ámeu jíaka: “Íkarem tómita tekpanuatua ín yepsäu tájti.” ¹⁴Të jume áma pueblopo joome katim ä huáatiay. Huanärim genteta náu tójaka áa sáú am jaasek nokta huériame, ínel áu jíakari: “Katte íkai ito béppa yäuttu íaa.” ¹⁵Huanäi béja áapo nótteka, juka yäurata mabetchulataka, am núnutebok huame ä tekpanuallerom jume tómita nülame, am jüneria báreka jáchin machisi am tekpanuakähui. ¹⁶Senu bát áu yepsak, ínel jíakari: “Señor, jü em tómi, guojmamnik áa béppa koobak.” ¹⁷Huanäi áapo ínel áu jiaahua: “Türi, tüise ára sáutu; jum ilikkiku tüisi em tekpanuakä béchibo, guojmamni pueblommehuë yäuratunake.” ¹⁸Senu júchi áu yepsak, ínel jíakari: “Señor, jü em tómi mamnik áa béppa koobak.” ¹⁹Huanäi íau két ínel jiaahua: “Empo kétchi mamni pueblom béppë yäuttunake.” ²⁰Senu júchi

áu yepsak, ínel jíakari: “Señor, ímí óorek jü em tómmi; payumpone kutti ä súmmak, ²¹bueitukne enchi májhuey, em yórem juénatukähui, kaa em ják óreri nunüyë tíaka, kaa em echakäu júne tobotoboktiä tíaka.” ²²Huanäi jü rey ínel áu jiaahua: “¡Empo kara sáutu! Juka nokta em tempo yeu sikamta, júkaine emót kúaktianake. Tüise jüneiya nee yorem juénatukähui, kaa ín ják ériari ín nunüyëhui éntok kaa ín echakäpo nee jita tobotoboktiähui. ²³Jatchiakasu ¿júntukë kaa juka ín tómi bancopo óorek, én juka bancotane yore bebejtuäu mabet éiyey?” ²⁴Huanäi jume áma anemmeu ínel jiaahua: “Juka tómitem ä mák-ri ä úhua; juka guojmamni tómita áa béppa kobalatem ä mákka.” ²⁵Bempo éntok ínel áu jiaahua: “Señor, béja juka guojmamni tómita jípure.” ²⁶Áapo éntok ínel am yómmiak: “Inelne enchimmeu jiaahua, hua jita jípureme júchi huatek máktunake; hua kaita jípureme éntok, hua ilikkik ä jípurëu júne ä úhuaatunake. ²⁷Éntok két huame nee béj-reka kateme, jume kaa áme béppa nee yäuttu íaame, júmei éntok inohuem am huéria. Huanärem ín bíchäpo am kóba chúkta.”

**Jesús tüisi mám tájtiriahuaaka buere
joära Jerusaléniu kibakek**

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

²⁸Íkai noksuka, bát kíktek buere joära Jerusaléniu jikau böochi. ²⁹Béja abe huame pueblommeu yepsaka, Betfagéu éntok Betaniahui, jü kähui Oliivo téamta náapo aneka, guoyim ä

discípulom áman jaasek, ³⁰ínel ámeu jíaka:

—Huä pueblou ito beu kaa mékka kátekamtahuem nóite. Áman yájakem buruta áma chákamta téunake; kaabe jee át jote. Akem ä búttiaka, äbo ä huéria. ³¹Jábeta enchim temajek jita béchībo enchim ä búttiähui, ínëlem áu jiauna: “Jü Señor ä huáatia.”

³²Jume ä discípulom sájaka, ä téuhuak, Jesústa am téjhuaakäpo bénasi. ³³Huanäi juka buruta am búttiay jume ä áttiakame am temajek, ínel ámeu jíaka:

—¿Jatchiakem juka buruta butbúttia?

³⁴Bempo éntok ínel jiaahua:

—Bueítuk jü Señor ä huáatia.

³⁵Huanärim Jesústau ä nüpak.

Jume bem sánkomim burutat óreka, Jesústa át jikat yétkhak.

³⁶Huanäi ä hué pámani jume sánkomim ápat guótiaskay.

³⁷Béja áman jëla kóm kateka kahui Oliivo ti téhuaakapo, síme jume ä discípulohuam áa sáu kateme chay táytek, al-leaka éntok Diosta úttileka, jume jauhuey kaa bíbithuame bem bíchakä béchībo.

³⁸Inëlim jiaahua:

—¡Yörisi maachi, jü Rey Diosta téhuampo itou yepsame! ¡Yánti jíapsihuame áman téhuekahui, éntok lóoria jikachi!

³⁹Huanäi huate pariseerom jume genteta násuk aneka áu ínel jiaahua:

—Maestro, em discípulome chay yáatiria.

⁴⁰Aapo am yómmiak, ínel jíakari:

—Enchimmeune ínel jiaahua, ímëi kaa jáleyo, jume tétam chay táyтинake.

⁴¹Béja kaa mékka áman huéeka, juka buere joära Jerusalénta bíchaka, áa béchībo buaanak, ⁴²ínel jíaka:

—¡Empo jüneátek kía fári em taahuarit junne, jítasu hua yánti jíapsihuamta yore mákka! Të én huári ésoni, éntoke kara ä bitcha. ⁴³Enchimmehuim huéiye jume taahuarim, jume enchi omtíame enchi kóräituanake. Huanärim enchi kóntiaka nate chíkola émou kimunake. ⁴⁴Huanärim buíau enchi tátabnake; jume em úsim éntok símeta juka em áttiak, kaitapo ä tahuarianake. Kaita téta nat béppa joka tahuanake, kía juka émou bíttuata, enchi jínëunakemta kaa em ä mabetakä béchībo.

Buere tiöpopo jita nénkiriom yeu jaahuakame

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵Huanäi tiöpopo kibakeka, jume áma jita nénkame éntok jita áma jínnume päkun yeu am bep táytek, ⁴⁶ínel jíakari:

—Júnel jiojteri: “In kári Diostau áma nok béchībo”; të eme lak-roonim áma éusu béchībem ä jípure.

⁴⁷Huanäi chíkti táapo tiöpopo am majtiay; të jume tiöpopo nésahueme, leyta am mamajtíame, éntok jume yoremem jum pueblopo chë yörihuame, ä mëbáreka jíba éiyay. ⁴⁸Të kaitachim jahuite máchiakay, bueítuk síme jü génte tüüsim át suaka ä jíkkajay.

Jü Jesústa yäura

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

20 ¹Séjtuł táapo Jesús jum tiöpopo juka genteta am majtiayo entok tü nokta yore jínëuhuamta bétana huémta ámeu am nookay, ámam náu yájjak jume tiöpopo tékiakame, jume judíom leyta mamajtíame, éntok jume ou yoiyöturim. ²Huanärim ínel áu jiaahua:

—Itomë téjhua, ¿jábeta téhuamposë íkái johua? O, ¿jábé yäurasu íkái licenciata enchi mák-la?

³Jesús éntok ínel am yómmiak:

—Ínapone két senu huémta enchimneu nátemajjnake. Nechem ä yómmianake: ⁴¿jábésu juka Juanta äbo bíttuak ä batónakë béchíbo? ¿Dios, o jume yoremem?

⁵Huanärim bempo náu nok táytek, ínel jáakari:

—¿Jáchinsutä yómmianake? Ítapo Diosta bétana huéiye ti ä yómmiako, ínel itou jiaunake: “¿Jatchiaka júntukem kaa ä súsualek?”

⁶Yóremraata bétana huéiye, jü pueblo itom mamaasunake; buéituk síme juka Juanta profetapo ä táyay.

⁷Huanärim kaa emo jüneä tíaka taahuak, jábeta juka Juanta yäurata ä mák-latukähui. ⁸Huanäi Jesús ínel ámeu jiaahua:

—Ínapo júne kaibu enchim téjhuaanake jita yäurata nee ä licenciakähui.

**Jume tekipanualero jujuënam
ejemplo**

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹Sep íkái ejemplota ámeu nok táytek jume géntemmehui:

—Senu yoreme párasim eechak, yorem tekipanualerom ä réuhuak. Huanäi mékka jákun buiärau bíchaa siika éntok bínhua áman aanek. ¹⁰Huanäi béja juka etta chúpey, senuk ä sáhuëu áman jaasek huame tekipanualerommehui, juka áma chúpemta ä jájamëu ámeu ä au sáhueka. Të bempo tüisi ä bépsuka, kaita ä mákaka ä simtuak. ¹¹Huanäi jü etta áttiakame júchi senuk ä sáhuëu áman jaasek. Íkärím éntok, buere áusuka kéchim ä bépsuka, kaita ä mákaka ä simtuak. ¹²Júchi béja bájim huëpo senu ä sáhuëu áman bíttuak; íkärím júchi kókosi ä yáaka päkun yeu ä béebak.

¹³Huanäi jü huaj etta áttiakame ínel jiaahua: “¿Jítasune júntuk én yáanake? Juka ín üusi chë ín nákéune én áman bíttuanake; jamak júnem íkái bicháteko ä yörínake.” ¹⁴Të jume etta suayame ä bíchaka, náhuim nookak, ínel jáakari: “Íri jü síme ettamak tahuaseka huéeme. Atä mënake. Huanäi jü echi itom mámpo tahananake.” ¹⁵Huanärim huajpo päkun yeu ä tójaka, ä mëak.

Huanäi Jesús am natemajek:

—¿Jáchisu júntuk am yáanake jáni, jü páras etta áttiakame?

¹⁶Äbo sika síme huame tekipanuaareom súaka, huanäi ä buía täbuik ä máknake.

Huanärim bempo íkái jíkkajaka, ínel jiaahua:

—¿Dios áapo itom áma yeu huíknake!

¹⁷Të áapo am bíchaka, ínel jiaahua:

—Huanäi ¿jáchisu júntuk jiau báare jáni jü jiojteri? Ínel jiaka:
 Jume kárita joame jü téta bem omoutekähui,
 huári téta tua jum ejkinapo káata naatenäpo huéiye.
 18Kía jábe júne huári tétat huéhekame, chíbela kóttinake; jüri téta éntok jábetat kóm huécheke, tókti ä jótanake.

Jume impuestom béjtuaahuame
 (Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

19Jume tiöpopo tékiakame sáhueme, éntok jume judíom ley am mamajtiame Jesústa buíj bábarekay huämi horapo, bueítukim át jünéiak bempörim bétana ä nokakäu juka ejemplota ä yéchakähui. Tem juka genteta májhuey. 20Huanärim éhuil huatem áu jaasek, tü yóremem bénasi emo am nü sáhueka, áamak ejtejhuaaka jita nokpo júne yáurata béj-reka huépo ä jaatia báreka, yáuratau ä nätua báreka. 21Huanärim ä nátemajek, ínel jíakari:
 —Maestro, júneate tua juka lútüriata enchi nokähui, éntok huéchiasi enchi am majtiähui, kaabeta áma yeu púaka juka Diosta böo lútüria em majtiähui. 22Itome tejhua: ¿jachu ítapo juka rey Césarta jume impuestom mákpo yúmala, jehui o ëe?
 23Të áapo, ámet jünéaka jáchin am jiau báreka júkái am nokähui, ínel ámeu jiaahua:
 —¿Jatchiaka eme junéli nee huite cháaria áma nee tátab báreka?
 24Huépul tómitem nee bíttua. ¿Jábesu íkái pújbak, éntok jábesu am téhuak jume áma jiojterim?
 Huanärim ínel ä yómmiak:

—Bueítuk jü César.
 25Huanäi ínel ámeu jiaahua:
 —Juka Césarta áttia Césartem ä mákka; juka Diosta áttia éntokem Diosta ä mákka.
 26Huanärim kaitachä jaatia máchika taahuak, jita nokpo júnem kara ä jaatiay, jü genteta jíkkajäpo. Áachim guómtilataka taahuak, ä jíkkajaka jáchin am nok yómmiakähui. Huanärim kaa jíaleka taahuak.

Júchi jíabitehuamta bétana nátemaijuame
 (Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

27Huanärim áma yájjak huate saduceom, jume kókkolam júchi jíabitenakeu kaa súaleme. Huanärim ä temajek:
 28—Maestro, jü Moisés ä jiojteri tö sikäpo ínel jiaahua: Senu yoremta ä jubiahua tö mukuk áa bétana kaa usim jípurek, ä sailahuatuk ára ä nüye huaka jámut jókoptulata, usim áachä jípunakë béchíbo ä saihoa mukukamta béchíbo. 29Bueítukim ímí aaney, guoy búsanika emo sailaka. Huä bát huéeme juubek; të muukuk, kaa üuseka. 30Jü ä saila áa sáu huéeme juka jámutta tö kókkota nüka. Huanäi két muukuk, kaa üuseka. 31Huä bájim huépo jüri kéchá nüka. Júnéli síme jume guoy búsanikam ä juubek, éntokim kókkok, kaa usim át jípureka. 32Chúkula éntok két jü jámut muukuk. 33Huanäisu júnakoy jum kókkolam jíabitëpo, ¿jábesu júntuk hua tua ä jubnakeme? Bueítuk síme jume guoy búsanika ä jubekay.

34 Huanäi jü Jesús ínel ámeu jiaahua:

—Ími ániapo jume óhuim jujube; jume jáamuchim éntok kukuna. **35** Tè huame tüisi tahualame, áman téhuekau yúmakame éntok kókkolam jábitehuamta jájamekame, ámani kaabe emo jujube, nim kaabe kukuna, **36** bueitukim kara júchi kókkoka tahuanake; ángelesim bénanakemme. Kókkolam násuk bem jábiteká béchibo, Diosta úusimtukemme.

37 Áapo, jü Moisés junne, jum ä jiojteripo jü zarza béetemta bétana ä nokäpo, itom ä téjhua kókkolam júchi jiabitenakèhui.

Huämi ínel jiaahua: Jü Señor Áapo Abrahamta Dios, éntok Isaacta Dios, éntok Jacobta Dios. **38** Bueituk Dios kaa kókkolammeu Dios, ál-la jíápsammehui; bueituk áapörík béchibo símetaka jíápsa.

39 Huanäi huate judíom ley am mamajtíame ínel jiaahua:

—Maestro, huéchiasè ä nookak.

40 Kaitam éntok áu nátemajj péaka taahuak.

¿Jábesä üusek juka Cristota?

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

41 Jesús ínel ámeu jiaahua:

—¿Jáchisuntukim juka Cristota Davidta üusi tíiya? **42** Bueituk David Salmompo ínel jiaahua:

Jü Señor ín Señorbeu ínel jiaahua: “In bátam bétanè yejte,

43 jume enchi béj-reka kateme em guókim bétuk ín tójäü tájti.”

44 ¿Jáchisu júntuk jü Cristo Davidta üussitunake, áapörík Davidta áu ä Señor tíäteko?

Jesús jume judíom ley am mamajtíame nátuaka nookak

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc 11:37-54)

45 Síme pueblo ä jíkajjay, huanäi Jesús ä discípulommeu ínel jiaahua:

46—Jume judíom ley am mamajtíame bétana, tüisem emo suaya. Tüisim ä müsäule juka tettebek bem sánkonakèhui, áman pláazapo yörisi bem tetebotuahúhui, jum tiöpopo bát bankommet bem jonakèhui, éntok jum jíjibuahúapo jume bankom bát jokammet bem jotenakèhui; tüisim ä bäsule. **47** Jume jámut jókoptulame símeta ili bem jípurèhuim am üuhuaka, bempola jíba ä nüye, éntok bem kaa tühua yáarim éso báreka bínhua Diostau buabuana. Ímëi ínel jume chë jiokot máchiraata mabetnakeme.

Jü jámut jókoptulata limojnari

(Mr. 12:41-44)

21 ¹Jum tiöpopo Jesús jume yún tótomekame bitchak, jum kajapo tómitam joayo, limojna tómita öorehuápo.

²Huanäi senu jámut jókoptulata tüisi poloobeta bitchak, guoy ili cobre tómita áma ä joayo.

³Huanäi ínel jiaahua:

—Lütüriapone ínel enchimmeu jiaahua, i jámut jókoptula póobe símem béppa chë yún ä nénkak; ⁴bueituk síme jume huate áma ä óorek, Diosta ofrenda béchibo, juka nakulia ámeu yeu bilata. Tè áapo ä poloobétukä násuk junne, símeta ä jípurèu ái ä jíápsinakeu áma óorek.

Jesús juka tiöpotä tatabnä bétana nookak

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

5Huate jü tiöpotä bétana náu ejtehuay, uyorisi ä bíttu bétana téta ujoyorimmea ä yáari béchibo, éntok huate jítasu jäni áma Diostau näikiaritayi. Huanäi Jesús ínel ámeu jiaahua:

6—Taahuari yúmanake íkai sîmeta enchim bíchäu tatabnähui. Kía huépul téta júne kaa nat béppa joka tahuanake.

Jume señalim ániata lütiseyo

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

7Huanärim ínel ä temajek:

—Maestro, ¿jahueysu ayunake ïri? ¿Jíta señalsu ayunake íkai huée báareyo?

8Jesús éntok ínel jiaahua:

—Jítachem suuhua, kaabe enchim bätäunake. Bueítuk büruka yáijnake ín téhuampo, ínel jíaka: “Ínapone jü Cristo”, éntok ínel jíaka: “Íri ájaria jü taahuari.” Të eme katem am guojaanake.

9Éntokem juka nássuahuahta bétana nokhuay jikkaijnake. Éntok genteta emo béj-reka emo tóboktiay, katem guómte; bueítuk jíba ïri bát huéenake; të kee jee yuuma, juka ániata luutinakëhui.

10Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Jume naciónim huete naciónim béj-reka emo tóboktianake; jume reyim éntok huete reyim béj-reka náassuanake. **11**Jü buía buere áu yoyoonake; tüisi tébaatunake; génte éntok máujnake. Kökoa ayunake kía ják junne; jum

téhuekapo éntok buere señalim ayunake.

12Të sîmeta íkai kee huéy, enchimim buijnake, éntokim enchim guojajjanake. Huanärem sinagogammeu yeu tóijnä, éntokem páttiana cárcelimpo. Reyimmehuem yeu tóijnä, éntok gobernadorimmehui, ín nésahui enchim jo bárë béchibo. **13**Íri enchimmeu huéenake enchim ino bétana tühuata ámeu noknakë béchibo. **14**Katem át obisi éiya enchim jíapsipo, jáchin o jita enchim noknakeu emo jínëu báreka. **15**Bueítuk ínapo huaka nokta enchim téjhuaanake, éntok jünee huamta enchim miknake. Huámakirim béja am kóba jáptetuanake; karam enchim nok béj-reka tahuanake. **16**Të kía enchim áchayim junne, enchim sailam, enchim huahuajim, éntok enchim amiigom yäura mámpo enchim jóanake. Huatemim enchimmak kateme súanake; **17**sîmetaka enchim kujti érianake, ín nésahui enchim jo bárë béchibo; **18**të hua huépul chonita jünem kaa tárúnake. **19**Yánti enchim jiapsä béchibem yónake, yü jíapsi béchibo.

20Eme béja juka buere joära Jerusalénta sontarommea kóntiata bichäteko, jüneäem läuti ä tatabnähui. **21**Huanäi jume Judea buiärapo aneme éläpom kähui huáttinake. Huame Jerusalémpo aneme éläpom áma yeu kannake; huame bem et buiäpo aneme kaa áman nóttinake. **22**Bueítuk ímëi jume taahuarim jiokot máchiraata ámet huéinakëhui,

símeta ä jïjteri jiäpo áman yeu chúpánake. ²³ Poloobesitomme, huame abe äasoame, éntok huame ili usim ujüume huamechi taahuarimmechi! Bueítuk tüisi jïkót máchira huéénake ímí ániapo; Diosta omtira ïri pueblota béppatunake. ²⁴ Ejparammeyim mëna. Huate perreesomtaka núk sákana, sékána buiärau bíchaa. Huanäi béja jü Jerusaléntat jume kaa judíom át chéptisunake, jume kaa judíom tiempota yumäu núkisi.

Jáchin jü yoremta üusi yebijnakëhui

(Mt. 24:29-35, 42-44; Mr. 13:24-37)

²⁵ Huanäi jum täapo señal ayunake, éntok mechapo, éntok chókimpo; jum buíapo éntok jume naciónim jïkót éénake, éntokim guómtilataka annake, hua máusi machisi bahueta omtëu jíkkajaka, éntok jume máarem. ²⁶ Huä génte máuj kókkonake, hua ím ániapo huéénakemta bíchaka; bueítuk hua téhuekapo úttiära ayukame júne áu yoyoonake. ²⁷ Huanärim ä bínnake, juka Yoremta Üusi, namupo yepsamta ä lóoriamaki, éntok ä úttiäramaki. ²⁸ Íkái huée táytekem emo óusi éetua, éntokem jikau kóbate, bueítuk enchimneu jëla ansime jü tü taahuari Diosta bétana enchim jínëuria.

²⁹ Két íkái ejemplota ámeu yétchak:

—Jukem chuna óuguotat suuhua, éntok kía täbui júyatat junne. ³⁰ Béja jume ili sáhuam yeu basihuey, emem jüneenake, juka tebuj-riata yebijnakeu kaa mékka

bëyëhui. ³¹ Júnëli két eme, íkái jita huémta bichäteko, jüneenakeem itou jëla ä ansimëhui, juka Diosta reytaka ímí nésaunakëhui.

³² Tua lútüriapone ínel enchimneu jiaahua, síme ïri huéénake, kee juka genteta én huémta luuteyo. ³³ Jü téhueka éntok jü buíya luutinake, të ín noki jíba bénasi huéénake.

³⁴ Emóem suaya; katem juka enchim jíapsi námakasi johua, kaa huéeläpo jíbuáhuamtay éntok vino jíhuamtay, éntok buere kaa yúmahuamtayi, kaa huakái taahuata enchim jaatianakë béchïbo kaa ínel enchim éäpo. ³⁵ Bueítuk huiteriy am choílakamta bénasi áme béppa huénnake, jume síme ímí buíapo anemmechi. ³⁶ Katem kótche. Jíba yü tutti Diostahuem nokaka jíapsa, ïri huéénakemta bétana enchim áma yeu yorenakë béchïbo. Júnëlem kaitat jáchin éaka, Yoremta Üusi bíchäpo emo yeu jábuanake.

³⁷ Jesús jum tiöpopo taahuapo am majtiay; tukaapo éntok káhui Oliivo ti téhuaakamtau bíchaa sisimey. ³⁸ Kethueytana éntok síme génte áu náu yayajay, tiöpopo ä nok jíkkají báreka.

Náu nok tütehua Jesústa më béchïbo

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

22 ¹ Béja kaa jaikika bëyey juka buere pajkota yúmanakëhui, jume páanim kaa levaduuraka buabuáhuähui, pájcua ti téhuaakame. ² Jume tiöpopo tékiakammeu chë néshueme, éntok huame leyta am

mamajtıame át tekıpanuay jáchin juka Jesústa bem meıtebonakėhui, bueıtukim juka genteta májhuey.

³Huanäi jü Satanás Judastat kibakek, hua Iscariote ti téhuaakamtachi, hua dooce apóstolimmak näikiatukaıhui.

⁴İri huame tiöpopo tékiakammeu chė nésahuemmeu nookak, éntok huame yäuchimmeu tiöpota suayammehui, jáchin juka Jesústa bem mámpo ä tóijnake bétana.

⁵Bempo al-leaka taahuak, éntokim tómita ä mák rókaka nookak.

⁶Áapo béja júkai yáa rókaka taahuak. Huanäi át tekıpanua táytek, jáchin ayuka kaa büru genteta bíchäpo bem mámpo ä tóijnakėhui.

Señorta Santa Cena jo nésayhuame

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

⁷Jü taahuari páanim kaa levaduuraka buabuähuäu yuumak, huaka ili kabarata át mənähui, pájcuata ti téttehuaahuame.

⁸Huanäi Jesús juka Perotau éntok Juantau ínel jiaahua:

—Ámanem sájaka juka abe jėla itom buänakeu yáabo, pájcuata.

⁹Bempo éntok ä temajek:

—¿Jákusė itom ä yáa ia?

¹⁰Jesús éntok ínel ámeu jiaahua:

—Huam pueblou kimütekem senu yoremta bínnake, sótöpo bääm huéiriamta. Áa sáukem kaate, ä jóau ä kibakeu tájti.

¹¹Huanärem jü jóakamtau ínel jiaunake: “Jü Maestro ínel nokta émou bíttuak: ¿Jáksu júntuk káttek, jü káari juka

pájcuata áma buä béchıbo ín discıpulommaki?” ¹²Huanäi áapo enchim ä téjhuaanake, juka cuartota buėuruk jikat kátekamta béja tüteta. Huämırem ä yáanake huaka itom buänakėhui.

¹³Bempo éntok áman sájaka ä téhuak, juka sımeta Jesústa am téjhuaakä bėnasi, éntokim ä yáuhuak, pájcuata bem buanakėhui.

¹⁴Juka horata yúmak, jü Jesús jume apóstolimmak mesau yejte.

¹⁵Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—İTepane íkai pájcuata enchimmak bua péiyay, ketune kee jiokot nee yáahuayo! ¹⁶Bueıtukne ínel enchimmeu jiaahua, kanne júchi pájcuapo jıbuänake, júnakoy júbuata áman Diosta chė yótaka ä kátekäpo áu ä chúpayo.

¹⁷Huanäi juka vaasota nüka Diostau baisásuka ínel jiaahua:

—İkarem nüka nachä näikimte;

¹⁸bueıtukne enchimmeu ínel jiaahua, kanne júchä jınake, íkai páraj taka báhuata, júnakoy júbuata áman Diosta chė yótaka ä kátekäpo äbo kóm ä yepsayo.

¹⁹Chúkula jume páanim nüka, Diostau baisásuka, ámecham näikimtek, ínel jíaka:

—İri jü ín takahua enchim béchıbo nénkitunakeme. İkarem johua, inou enchim huáatinakė béchıbo.

²⁰Két jíba ánėli, chúkula jıbuásuka, juka vaasota nüka, ínel jíakari:

—İri vaaso ínel jü bemelasi Diostamak nokta náu yáarime; ín ójbo guótekamtay béjhuata jípunake, enchim béchıbo guótekame.

21 Të én ín mesapo ínomak aane, jü nee nénkinakemta mámmam. 22 Tua lútulay jü Diosta Üusi jíba huéesime juka áa bétana náikiarita jiäpo ámani; itë tepa jiokochia huári yoreme jü bem mámpo ä tóijnakeme!

23 Huanäi bempo emom temajj táytek, ä jábétukähui jáni hua ä nénkinakeme.

Jábeta chë yöpo tahuanakëhui

24 Huanärim náu nok nássua táytek, jábeta chë yöpo tahuarianähui. 25 Të áapo ínel ámeu jiaahua:

—Jume naciónimmeu reyim tüisim buéresi emo nésaule simem béppa, éntok síme jume géntemmeu yäuchim áme béppa nésahueme, huamerim ínel tü yóremem tíiya. 26 Të eme kaa junëli emo núnake. Ál-la hua chë yöpo áu jípureme, usi jübua yötu sáyhuamta bénasi áu érianake; hua nésahueme éntok, két sáyhuamta bénasi áu érianake. 27 Bueítuk, ¿jábeseu jü chë yörihuame, hua mesau yejteka jibuáme, o buáhuamta áu totojame? ¿Jachu kaa lütüriapo ájaria hua mesau kátekame? Të ínapo enchim násuk aane, hua sáyhuamta bénasi.

28 Eme ámëria huame jíba ínomak aneme, huam jiokot máchiraata inou sikäpo. 29 Ínapone ínëli enchim ä mákka, juka rey nésauta enchim jípunakëhui, ín Átchay nee ä mákakä bénasi, 30 enchim huam ín mesapo ínomak jibuanakë béchïbo éntok ínomak jínakë

béchïbo ín reytaka nésahuëpo, éntok huam yörisi machiku joteka jume dooce Israelta üusimmet yeu kat-riammet nokta enchim chúpanakë béchïbo.

Jesús, Perota kaa ä täya tía bétana nookak

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Ínel két jiaahuak jü Señor:

—¿Símon, Símon, áachë suuhua! Jü Satanás enchim áula, tirijkom yoohuä bénasi naa múksi enchim emo bít íaaka; 32 të ínapo enchi nok-riak Diosta em súalëu kaa émou bínakë béchïbo. Empo éntok nóttekäték, jume émomak huéerimmeu nooka, óusi am éenakë béchïbo.

33 Peero éntok ínel áu jiaahua:

—Señor, huittine eiya cárceliu ín huéenakë béchïbo, éntok émomak ín muknakë béchïbo.

34 Jesús éntok ínel áu jiaahua:

—Peero, émoune ínen jiaahua, ëni kee juka tótorórata kusey, báisë kaa nee emo täya tíanake.

Jesústau jiokot máchira áu yúmase

35 Huanäi jü Jesús am temajek:

—Júnak nee enchim yeu jaaseko kaa morraaleka, kaa tómeke, éntok kaa bochaka, ¿jachu jita enchimmeu bëka?

Bempo ínel au jiaahuak:

—Kaita.

36 Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Të én ál-lem hua morraalim jípureme am huérianake, éntok juka tómi bóosata; hua kaa ejparam jípureme ä kapam nénkaka am jínnunake.

37 Bueítukne ínel enchimmeu jiaahua, inot chúpatunake hua

jiojteri ínen jíame: “Jume juëna yórememmak náikiahuak.”
Bueítuk síme hua ino bétana
jiojteri chúpanake.

³⁸Huanäi bempo ínel jiaahuak:
—Señor, ímí guoy ejparam
óorek.

Huanäi áapo ínel ámeu jiaahua:
—Júmemak türi.

*Jesús Getsemanípo oraciónta
yáuhuak*

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹Huanäi Jesús Oliivo káuta kátekäu bíchaa siika, jíba ä aánë bënasi. Jume ä discípulom éntok ä guojaasek. ⁴⁰Áman yepsaka ínel ámeu jiaahua:

—Diostahuem oraciompo nooka, kaa jum jiobilahuápo huet béchíbo.

⁴¹Huanäi Jesús ili mékka bíchaa siika, tétata jímmä bëmu. Huanäi tónommia kíkteka, Diostau oraciompo nookak, ⁴²ínel jíakari:

—In Átchay, empo ínel fáteko, ímëi báam kókosi ín ínnënakeu, nechë ä táktiria kaa ín am jínakë béchíbo. Të kaa ín ä huáatiápo ámantunake, ál-la em ä huáatiápo ámani.

⁴³Huanäi ángel áu yeu machiak téhueka bétana, úttiata ä mák báreka. ⁴⁴Huanäi tüisi jiokot aneka, chëhuasu úttiaka Diostau oraciompo nookay. Huanäi jú ä báarútti kía ójbo ténasi chákteka buíau tájti kóm huáttey.

⁴⁵Huanäi Diostau oraciompo noksuka kíkteka, ä discípulommeu bíchaa siika. Huanäi kócheme téuhuak, bueítuk

kaa al-leerimmea yetem ámet huéchilatukay. ⁴⁶Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—¿Jatchiakasem kótche? Jotekem, Diostau oraciompo nooka huaka enchim jioptua báaremta kaa enchim ä yúmanakë béchíbo.

Jesús preeesotaka núk sákahuak

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

⁴⁷Jesús ketune nookay, juka genteta juebenak áma yájako. Huä Judas ti téhuakame, jume dooce ä discípulommak náikiatukaíhui, ámepat huéiyey. Huanäi Jesústau rúkteka ä besiito bábarek.

⁴⁸Huanäi Jesús ínel áu jiaahua:
—Empo Judas, ¿jache besiitoy ä nénka, juka Yoremta Üusi?

⁴⁹Jume áamak aneme juka huéie báaremta bíchaka, áu ínel jiaahua:
—Señor, ¿jachute ejparammea kókosi am yáanake?

⁵⁰Huanäi huépülaka juka tiöpopo chë nésahuemta sáhuéu mámákoka nákam báta bétana huéeme ä chúktiriak. ⁵¹Huanäi Jesús am yómmiaka ínel ámeu jiaahua:

—Akem am tójja, béjja.

Huanäi Jesús hua náka chúktiahuakamtat mámteka ä tütek. ⁵²Huanäi Jesús jume tiöpopo nésahuemmeu éntok tiöpota suayammeu yäuchimmeu, éntok ou yoiyoturim pueblou yeu púarimmeu, áman ä nübokammeu ínel jiaahua:

—¿Nee lak-rontukä bënasi eme ejparaka éntok kúkutaka inou yeu sájjak? ⁵³Huam tiöpopo chíkti táapone enchimmak aaney. Kía

júnem inou kaa mám rútukteka nee jaatiak. Të íkái horata, eme ä áttiak; jü kaa máchiraa nésahue.

Jü Peero juka Jesústa báisi kaa áu ä täya tíiya

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

54Huanärim Jesústa pereesoteka, ä núk sájjak, jü tiöpopo chë nésahuemta jóau bíchaa. Peero éntok mékkäriat ä guojaasey. **55**Huanäi jume sontarom tebat násuk náaka, nate chíkola áma jotek. Peero éntok két áme násuk yejtek. **56**Të senu jámut jóapo sáyhuame, Perota tájimmeu kátekamta bíchaka, ínel jiaahua:

—Ï yoreme két áamak aaney.

57Të áapo “ëe” ti áu jiaahua:

—Empo jámmut, kannä täya.

58Chúkula júchi senu ä bíchaka ínel jiaahua:

—Émpë két ámemak joome.

Të Peero ínel jiaahua:

—Ómme, ínapo kaa ájária.

59Jíba tua senu horata simsuko, täbuika két áu ä täya tíaka nookak, ínel jíaka:

—Tua lütüriapo ïri két áamak aaney, bueítuk Galiléapo joome.

60Huanäi Peero ínel jiaahua:

—Ómme, kanne júneiya jita em nokähui.

Huärit chäka, ketune áapörík nokaysu, jü tótoröra kukusek.

61Huanäi jü Señor kúakteka juka Perotat suuhuak. Huanäi jü Peero jü Señorta áu nokakäubeu huahuaatek, ínel áu ä jíakähui: “Kee juka tótorörata kusey, báisë kaa nee emo täya tíanake.”

62Huanäi jü Peero päkun yeu sika tüisi siroksi buaanak.

Jesús bépsuhuak éntok buere áusuhuak

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63Jume yoremem Jesústa suayame tüisim ä junneriay, éntokim ä bébbay. **64**Éntokim ä puj sümaka, pújbachä bébbay. Huanärim ä nátemajey, ínel áu jíakari:

—Akë ä seetaroa, ¿jábesu enchi bébba?

65Éntok huatek bürukim juénasi ä pújbapo áa bétana nookak.

Jesús judíom yáurau yeu tóijhuak

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66Yeu matchukim emo náu núnnuk, jume ou yoiyöturim judíom pueblopo yeu púari, jume tiöpopo nésahueme, éntok jume leyta am mamajtíame. Huanärim juka Jesústa bem bíchäpo yeu tójjak. Huanärim ä temajek:

67—Ítomë téjhua, ¿empe ájária jü Cristo?

Áapo éntok ínel am yómmiak:

—Jeehui ti nee jíay

junne, kaibem nee súalnake.

68Enchimmeu nee nátemay junne, kaibem nee yómmianake, éntokem kaibu nee búttianake. **69**Të én naateka jü Yoremta Üusi juka Diosta símeme béppa úttiakame bátam bétana yejtenake.

70Huanäi sep síme ä nátemajek:

—¿Huanäi empe jü tua Diosta Üusi?

Huanäi Jesús ínel ámeu jiaahua:

—Eme lütüriapo nee ájariä tíiya.

⁷¹Huanäi bempo ínel jiaahua:
—¿Jíta béchibosute testiigom
huáatia? Ítapote ä tempo ä jíkkajak.

Jesús Pilatotau yeu tóijhuak

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

23 ¹Huanäi jü génte
juebénaka áu tóboktiaka,
Jesústam Pilatotau núk sájjak.

²Huanärim ä nätua táytek, ínel
jíaka:

—Íkáite téula, juka naciónta
täbuiasi majtiامتa. Rey Césarta
kaa impuestom mák nésahue.
Áapo Cristopo áu nanäikia; junéli
éntok áu rey tíiya.

³Huanäi jü Pilato ä temajek,
ínel jíaka:

—¿Jachë empo jume Israelpo
judíommeu Rey?

Huanäi Jesús ä yómmiak:

—Empo lütüriapo ínel jiaahua.

⁴Huanäi Pilato ínel ámeu jiaahua
jume tiöpopo nésahuemmehui,
éntok jume géntemmehui:

—Kaitane juënak át téuhua, i
yoremachi.

⁵Të bempo chë úttiata johuay,
ínel jíaka:

—Juka genteta síme Judea
buiärapo jometa áu tóboktitua jü ä
majtiäubeyi. Jum Galiléa buiärapo
naateka, éntok jíba ä josimey, äbo
tájtí.

Jesús rey Heroodestau yeu tóijhuak

⁶Huanäi jü Pilato, Galiléa
buiärapo ti jíayhuamta jíkkajaka,
nátemajek:

—¿Jachu i yoreme Galileo?

⁷Huanäi jeehui ti áu jiaihuak,
Heroodesta nésahuépo joome.
Huanäi Heroodestau ä bíttuak.

Huámechi taahuarimmet
éntok jü Herodes buere joära
Jerusalémpo aaney. ⁸Herodes
juka Jesústa bíchaka, tüüsi
al-leaka taahuak. Bínhua naateka
ä bít péiyay. Yún jita áa bétana
jíkkaj-latukay, éntok kaa jaibu
johuamta ä bíchäpo ä yáanakeu ä
bíttuak. ⁹Juebénasi ä temajek,
të Jesús kaa ä nok yómmiak.
¹⁰Ámam aaney, két jume tiöpopo
tékiakammeu nésahueme éntok
judíom ley am mamajtiame. Katim
chúktemta nokaka ä nätuay.
¹¹Huanäi jü Herodes éntok jume
ä sontarohuam kía kaitäpo ä bít
táytek. Huanärim ä junneria
báreka reyta bénasi ä sánkotuak,
béj-remta éntok ujoyorik. Huanäi
jü Herodes júchi jü Pilatotau
ä bíttuak. ¹²Huanärim náu türi
táytek Pilato éntok Herodes
huäri taahuarit naateka; bueítuk
bannaatakam kaa náu türiakay,
náhuim öomtilatukay.

**Jesústat chúppuk, jü noki ä
muknakëhui**

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15;

Jn. 18:39–19:16)

¹³Huanäi jü Pilato jume tiöpopo
tékiakammeu yäuchim náu
núnuka, éntok huate yäuraata,
éntok juka genteta, ¹⁴ínel ámeu
jiaahua:

—Eme íká yoremta inou nüpak,
genteta áu ä tóboktituä tíaka; të
ínapo bürusine ä temajek enchim
jíkkajäpo; béjem júneiyya kaitane
juënak át téuhuak, enchim áa
bétana ä nätuähui. ¹⁵Éntok
Herodes junne, kíalíku itou ä
bíttuak. Béjem ä bitcha; kaita

béttesi yáala, juka nokta mukiapo át chúpánakë béchïbo. ¹⁶Anä bemmuchateboka ä búttia báare.

¹⁷Jü Pilato jum pajko táapo huépul peresota butbúttiay, jíba bem ä boojoriapo Bénasi. ¹⁸Të síme jü génte senu huéchiapo huépülay Bénasi jijiak, ínel jíakari:

—¡Päkunem yeu ä huéria júkãri, áman ä më béchïbo!
¡Barrabásta éntoke itou ä búttiatebo!

¹⁹Íri cárcelpo jípuhuay. Yäurata béj-reka huatemma áu tóboktialatukay jum pueblopo; senuk éntok két mëlatukay. Huäri béchïbo páttiatukay. ²⁰Jü Pilato juka Jesústa búttiatebo báreka, júchi ámeu nookak, ²¹të bempo júchi chë kusisi chay táytek, ínel jíakari:

—¡Kúrusichem ä popontebo!
¡Kúrusichem ä popontebo!

²²Bájikum huëpo, jü Pilato júchi ínel ámeu jiaahua:

—¿Jatchiaka jita juénaksu yáala? Ínapo kaita át téula mukiapo nokta át chúpánakë béchïbo. Anä bemmuchateboka ä búttianake.

²³Të bempo jíba júchi chë kusisi chay táytek, kúrusit ä popon nésahueka. Huanäi jü bem jiahuia éntok jume tiöpopo chë nésahueme jiahuia, akim ä yúyüuk. ²⁴Huanäi béja jü Pilato nokta át chúppak, ä mëna béchïbo bempörim ä aahuäpo ámani. ²⁵Huanäi béja ä búttiak, juka yäurata béj-reka huatemma áu tóboktiakäuta, éntok senuk mëlataka cárcelpo yéchatukäuta. Jesústa éntok bem mámpo

yétchak, bem ä yáa bárëpo áman ä yáa iaka.

Jesústa kúrusit poponhuakä ä mukukähui

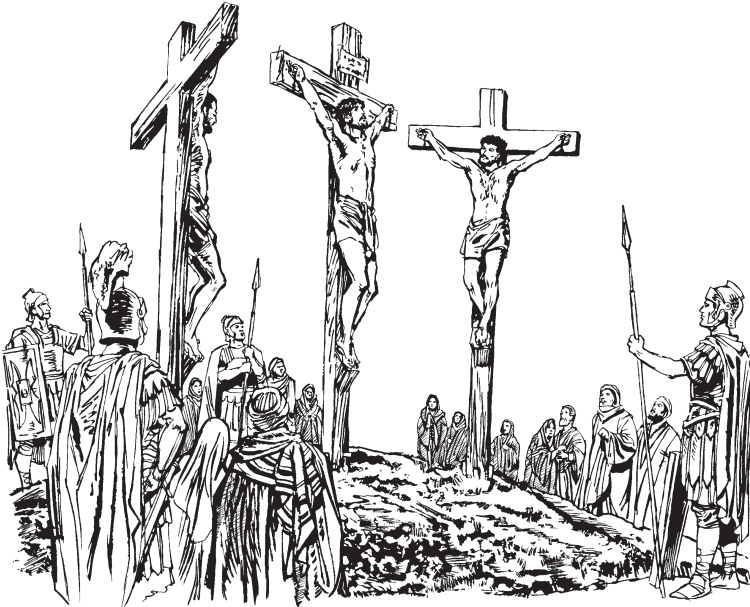
(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

²⁶Jukam Jesústa huériaka kúrusichä poponboka, senu yoremam buíssek, Cireene buiärapo jometa Símon téamta, huasa bétana huémta. Huanärim juka kúrujta ä püaktituaka, Jesústa sáú ä huériutuay.

²⁷Huanäi génte tüisi büruka pueblopo jometaka áa sáú kaatey, éntok jáamuchim ä buanria sákame, éntokim ä sirok-riay. ²⁸Të Jesús ámeu kúakteka ínel ámeu jiaahua:

—Jerusalémpo malariam, katem ino béchïbo buaana, ál-lem enchim béchïbo buaana, éntok enchim üusim béchïbo. ²⁹Bueítuk taahuari yúmanake, ínel jiaunähui: “Al-leenakemme, jume kaa asoame éntok jume jauhuey júne kaa asoalame, jume kaabeta chítuakame.” ³⁰Huanärim káhuimme ínel jiau táytinake: “¡Ito béppem huátte!” Jume ili júya káhuimme éntok: “¡Itomem éssó!” ³¹Bueítuk jü kúta síarita íneli joatek, ¿jítasum áu yáanake jáni jü kúta huakiahui?

³²Guoy juëna yórememim huériay kétchi, Jesústa béucham mëboka. ³³Áman mukila kóba káhuí téau yájakam juka Jesústa kúrusit poponak, éntok huame guoy juëna yóremem áa béuchi, huépülak ä bátam bétana, senuk éntok ä míkóri bétana. ³⁴Huanäi Jesús ínel jiaahua:

(San Lucas 23:33)

—In Átchay, Akë am jiokore, bueitukim kaa jüneiya jita bem joähui.

Jume sontarom éntok, juka Jesústa sánko náikimtek. Huanäi náhuim ä jätek. ³⁵Jü génte éntok ä bitchay, éntok jume kobanarom júne két ä junneriay, ínel jíakari:

—Jume huatem jínëuk. Én éntok éläpo áu jínëunake, áapo tua jü Cristotuko, jü Diosta yeu púari.

³⁶Jume sontarom júne ä junneriaka áu rúkteka, baa chibuta ä jítuay, ³⁷ínel áu jíaka:

—Empo judíommeu reytuk, emoë jínëu.

³⁸Jü jiojteri éntok ä kóba béppa yáatukay. Griego nokpo jiojteritukay, latínpo éntok hebreopo, ínel jíaka: “Íri ájária jü

judíommeu Rey.”

³⁹Senu juëna yoreme áabeu chäkame ä junneria jiaahuay, ínel jíaka:

—Empo jü Cristotukätekë emo jínëu, éntok itom kétchi.

⁴⁰Të jü senu áu omteka ínel áu jiaahua jü senukuhui:

—¿Jachë kaa Diosta májhue, empo két jíba alë bénasi jiokot machisi nokta emót chúpilatuk junne? ⁴¹Lutüriapote ítapo ä ínnëa, juka tüisi itou johuamta. Kaa tühuatate mabeta juka itom yáakä béchíbo; të i yoreme kaita juënak yáala.

⁴²Huanäi Jesústau ínel jiaahua:

—Inohuë huáate, béja reytaka äbo yepsäteko.

⁴³Jesús éntok ínel ä yómmiak:

—Lütüriapone ínel éμου jiaahua, enë sep ínomak annake, áman paraísopo.

Jesús muukuk*(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)*

44 Jíba tua béja lúl-la kátekay. Huanäi síme ániat kaa machika taahuak, bájim jiäu tájti. 45 Huanäi jü taa kaa machisi taahuak. Jum tiöpopo éntok, jü cortina násuk áman síutek. 46 Huanäi Jesús tüisi kusisi cháchayek, ínel jíaka:

—In Átchay, em mámpone juka ín espíritu yétcha.

Ínëli jiausuka muukuk.

47 Huanäi hua romapo sontaro yäut íkái bíchaka, Diosta úttileka taahuak, ínel jíaka:

—Lútüriapo i yoreme lútüla jíapsihumta jípurey.

48 Síme jü génte juebena áma aneihui, íkái ínëli huémta bíchakame, táhuit emo chónaka sájjak. 49 Tè síme jume Jesústa täyáhuim, éntok jume jáamuchim Galiléau naateka áamak kateihum, mékkariat tahuaka ä bítchak, juka huémta.

Jesús máahuak*(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)*

50 Senu yoreme áma aaney, tü yóremtaka entok lútüla jíapsaka, José tí téhuaka, jum pueblo Arimateapo jometaka, Judea buiärapo. Áapo jum judíom buere yäurapo tékiakay. 51 Íri két juka Diosta reyataka ä nésaunakeu boobíchaihuiy. Kaa ámebeu ä türey, juka jita benak Jesústau am yáakähui. 52 Pilatotau sika Jesústa takahua áu aahuak. 53 Kúrusit kóm ä yéchaka, sábanampo ä bitiak. Huanäi téta guójöria bemelapo étapopo ä óorek; kaabe áma jee órehuay.

54 Huäri taahuarit síme huéchiapo

órehuay, bueítuk jü jimyóre taahuari abe naatey.

55 Jume jáamuchim Jesústamak áma yáij-latukaihuim Galiléa bétana, ámanim sájaka ä bítchak, jum téta guójöriapo ä maahuakäpo; éntokim át suuhuak, ják ä tekhuakähui juka ä takahua. 56 Huanärim bem joau nótteka, yünim jita musäla jubak yáuhuak, éntok unhentom. Huanärim jimyore taahuapo jimyoorek, Diosta leyta ä jiäpo bénasi.

Jesústa mukilataka ä jíabitekähui*(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)*

24 1 Lominko taahuata yúmak, kethueysu, jume jáamuchim ä maahuakäpo yájjak, juka bäata musälam jubak huériaka bem yáakähui. Huate jáamuchim éntok, ámemak kaatey. 2 Huanärim juka téta guójöriata étaporita téuhuak. Jü téta ái páttiari sékana órekaamtam bítchak. 3 Huanärim áman kimuka, juka Señor Jesústa takahua kaa áma téuhuak. 4 Guómtilamtakam kaachin an máchiakay. Huanärim guoy yoremem bítchak, áme náapo

(San Lucas 24:2)

jábuekame bélojkok sánkokame.
 5 Bempo májhueka, buíau tájti kóm müla chätuk. Huanärim ínel ámeu jiaahuak, jume yoremem:

—¿Jatchiakasem kókkolam násuk juka jíápsamta jaria?
 6 Kaa ím aane; béja jíabitek. Áhuem huáate jita enchimneu ä nokakähui, ketune Galiléa buiärapo aneka, 7 ínel jíakari: “Tepa jíba jume yoremem jujuenam mámpo tóijna jü Yoremta Üusi, éntok kúrusit mētunake. Huanäi éntok báij taahuarim huéy mukilataka jíabitenake.”

8 Huanäi bempo áu huahuaatek, jü Jesústa nokibehui. 9 Huanäi bempo campo santo bétana nótteka, jume once apóstolimneu simeta íkái nookak, éntok jume huatemmehui. 10 Jume íkái nokta apóstolimneu tójakame: jü María Magdalena, Juana, María Jacobota áiye, éntok huate jáamuchim. 11 Të jume apóstolim íkái nokta kaa ä súaratukä bénasi ä ériay; kíalikum kaa am súaley.

12 Të jü Peero yejteka, ä mäariu bíchaa búitek. Huanäi béja huáijhua kibakeka, jume sánkom bempolaim bitchak. Huanäi juka áman yeu sikamtat bíchaka, guómtilataka ä jóau bíchaa siika.

Jum Emaús böochi

(Mr. 16:12-13)

13 Bueituk huäri taahuarichi, guoyika Jesústamak rejteihum náhuim kaatey, pueblo Emaús ti téhuaakäü bíchaa; once kiloometropro Jerusaléniu taahuay. 14 Juka simeta áma yeu sikamta,

náhuim ä ejtejhuaasakay. 15 Júnëli náu am nok sákaysu éntok náu am nok nássuay, Jesús ámeu rúktek. Huanäi ámemak boojo táytek. 16 Të ä bíchaka, jünem kaa jüneyay ä jábétukähui, bueituk lútüriata bem jüneríanakeu kee jee ámeu yeu machiay. 17 Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—¿Jítasem náu ejtejhuaasime, éntok jatchiakasem siroka?

18 Jü senu ä yómmiak, Cleofas ti téhuaakame. Huanäi ínel áu jiaahua:

—¿Jachu empo jíba kaa ímí jometaka juka én ímí taahuarimmet Jerusalémpo jita yeu sikamta kaa jüneria?

19 Huanäi áapo ínel ámeu jiaahua:

—¿Jítasu áma yeu siika?

Huanärim ínel áu jiaahua:

—Jü Jesús Nazarenota bétana, bueituk áapo senu profetatukay, tua úttiata jípureme jume jita ä joäpo éntok ä nokäpo, Diosta bíchápo éntok síme pueblota bíchápo; 20 éntok jáchin huame tiöpopo tékiakammeu chë nésahueme éntok itom yáuram nokta át chúppak, ä ménä bétana kúrusichä poponteboka. 21 Ítapo ä boobícháihuiy, áapörík juka Israelta jínëunakëhui. Ëni fári béppa, béja báij taahuarim huéiye, iri simlataka. 22 Të két jume huate jáamuchim ito násuk aneme két itom guómtiak, bueituk marikaroapom ä maahuakäü nóitek. 23 Huanärim éntok juka ä takahua kaa áma téaka, itou yájaka itom ejtejhuariak, Diosta ángelesim bénom emo bíchak

tíaka. Ímëi éntok Jesústa jiapsä tíiya. ²⁴Jume huate itomak joome áman nóitek, jum campo santohui, ä maahuakäpo. Huanärim jume jáamuchim jíakäpo áman emo ä bíchak tíiya, tërim áapörík kaa bitchak.

²⁵Huanäi áapo ínel ámeu jiaahua:

—¿Tepem kaitat suuhua, éntokem kara jita súale enchim jíápsipo, símeta jume profetam nokakähui! ²⁶¿Jachu kaa junëli kökosi áu ä huéenakeu úttiatakay jáni jü Cristotahui, kee jee lóoriau ä kibakeyo?

²⁷Huanäi béja juka jiojteta áa bétana nokamta ámeu nok táytek, Moiséjta librompo naateka jume profetam librommeu tájti.

²⁸Jum pueblou bem sájakäu yájaka, Jesús jíba ä böo huéria báarem ténasi ayka. ²⁹Huanäi bempo kía úttiapo bénasi ä tahuariak, ínel jíakari:

—Itomake taahua, emo bia kúpte, jü tää béja áman huétche.

Huanäi Jesús áman kibakek, ámemak tahua báreka. ³⁰Huanäi béja ámemak huam mesau káteka, jume páanim nüka Diosta tü eáu ámet chúppak. Huanäi am näikimteka, bempörim miikak.

³¹Ímiri jume bem pusim étapotuk. Huanärim ä tatäyak, të áapo sep áma kaabétuk. ³²Huanärim ínel náu jiaahuay:

—¿Lútula huëpo, jachute kaa itom jíápsipo táijta bénasi ä ínnëay, itou ä nokayo jum böochi, éntok juka jiojteta itom ä téjhuayo?

³³Huanäi huämi horapo jáptekam, Jerusalénihuim

nóttek. Huanärim jume once discípulommeu éntok jume ámemak anemmeu yájjak. ³⁴Ímëi ínel jiaahuay:

—Jü Señor tua yö éaka jíabitek; Símontau yeu machiak.

³⁵Jume guoyika éntok két am ejtejhuariak jita jum böot ámeu sikähui, éntok jáchin emo ä tatäyakähui, jume páanim ä näikimteko.

Jesús jume ä discípulommeu áu yeu machiriak

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

³⁶Ketune bempörim färi bétana náu nokay, Jesús áme násuk áu yeu machiriak, ínel ámeu jíaka:

—Yánti jíapsihuame enchimmaktunake.

³⁷Huanärim guómtéka éntok májhueka, espíritutam emo bíchá bénasi éiyay. ³⁸Të Jesús ínel ámeu jiaahua:

—¿Jatchiakem guómtila? ¿Jítasa jáni ti emo éetua? ³⁹In mámamem bitcha, éntok ín guókkim. Ínapone ájaria. Inochem mámte, éntokem nee bitcha; bueítuk jü espíritu kaa tekhuak, éntok kaa óttak, enchim nee bíchäpo bénasi.

⁴⁰Huanäi ínel ámeu jíaka, jume mámam éntok jume guókim am bíttuak. ⁴¹Të bempörim ketune kaa ä súalë béchíbo huame al-leerimmea éntok bem át guómtilamtukä béchíbo, ínel ámeu jiaahua:

—¿Jítem buä máchik ím jípure?

⁴²Huanärim kúchu jísobata rébbeik ä mákkak, éntok

mumu sítörim. ⁴³Huanäi am nüka, am buäka bempörim bíchápo. ⁴⁴Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Íkai noktane enchimneu nookak, ketune enchimmak aneka: Símeta huaka Moiséjta leypo jiojteta ino bétana chúpnakēhui, éntok huame profeetam libropo jiojteta éntok libro salmompo.

⁴⁵Huanäi juka jünee huamta am étaporiak, jume jiojteritat am jüneenakē béchibo.

⁴⁶Huanäi ínel ámeu jiaahua:

—Íneli jiojteri: juka Cristota jiokot yáanahui, éntok ä muknakēhui, ⁴⁷éntok áapörik téhuampo síme géntemneu ä noknä bétana, Jerusalémpo naateka, ámeu nokaka bem jíapsi kúaktinake bétana, éntok bem Dios bejrim jíokörina béchibo. ⁴⁸Emem íkai bit-lataka én testiigom. ⁴⁹Áachem suuhua, ínapone enchimneu ä bíttuanake, juka ín Átchay nokaka enchimneu ä bíttua-rokakāhui. Të ímem taahua, Jerusalémpo, huaka úttiata jikat bétana huémta enchim mabetäu tájti.

Jesús téhuekau jikau siika

(Mr. 16:19-20)

⁵⁰Huanäi Jesús päkun yeu am núk siika, pueblo Betaniau bíchaa. Huanäi jikau mámteka, Diosta tü eáu ámet chúppak.

⁵¹Huanäi Diosta tü eáu ámet chúpasuka, am tö siika.

Téhuekau jikau bíchaa núk sákahuak. ⁵²Bempo chúkula ä yörisuka, Jerusaléniu nóttek, tüisi al-leaka. ⁵³Huanärim tiöpopo jíba aaney, Diosta úttileka entok jikau ä chatchaka. Júnentunake.

(San Lucas 24:51)